

บทสรุปผู้บริหาร

การออม ความมั่งคั่ง และบำนาญผู้สูงอายุของครัวเรือนไทย

โครงการวิจัยนี้เสนอการวิเคราะห์การออมและความมั่งคั่งครัวเรือนไทย โดยเน้นปัญหาการออมไม่พอเพียง และการขาดหลักประกันสังคมซึ่งเกิดกับประชากรไทยส่วนใหญ่ (2 ใน 3) กล่าวคือ ผู้ใช้แรงงานในภาคไม่เป็นทางการ โดยประยุกต์ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และแบบจำลองวงจรชีวิตขยาย (extended lifecycle model) เพื่อเข้าใจพฤติกรรมกรรมการออมที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มครัวเรือนไทย เสนอการประมาณการสมการโครงสร้าง (ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสำคัญคือรายได้-การออม และความมั่งคั่ง) ใช้ข้อมูลระดับครัวเรือนสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2552 และผลสำรวจข้อมูลปฐมภูมิในปีต้นปี 2556 โดยคณะวิจัยเพิ่มเติม เพื่อได้ข้อมูลเชิงคุณภาพเพิ่มเติม ตัวอย่างเช่น แรงจูงใจของการออม ความหวังดีต่อบุตรคือความตั้งใจถ่ายโอนมรดก และการเข้าร่วมกองทุนสัจจะออมทรัพย์ซึ่งสะท้อนอิทธิพลของทุนทางสังคมและพฤติกรรมกลุ่มต่อการออม

รายงานวิจัยประกอบด้วยเนื้อหา 7 บท *บทที่หนึ่ง* ระบุโจทย์วิจัยอันเกี่ยวข้องกับปัญหาการออมติดลบ และ “ออมไม่พอเพียง” ความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองทรัพย์สิน และการขาดหลักประกันสังคมในประชากรส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใช้แรงงานในภาคไม่เป็นทางการ พร้อมกับอธิบายขอบเขตการวิจัยและวิธีการ *บทที่สอง* ทบทวนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยรายได้ การออมและการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน ผ่านแบบจำลองวงจรชีวิตขยาย ทบทวนสถานการณ์การออมของครัวเรือน จากข้อมูลบัญชีประชาชาติ ระหว่างปี ค.ศ. 1990-2010 ซึ่งสะท้อนว่าอัตราการออมต่อรายได้ประชาชาติ (S/Y) มีแนวโน้มลดลง *บทที่สาม* การวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (SES2552) โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมตามกลุ่มอายุ ชนชั้น อาชีพ ระดับการศึกษา เป็นต้น เสนอข้อสังเกตว่า ร้อยละ 26 ของครัวเรือนไทยมีการออมติดลบ วิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมกรรมการออมของครัวเรือนเมืองและชนบท การประมาณการโดยใช้แบบจำลองเศรษฐมิติ เพื่อเข้าใจความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง *บทที่สี่* วิเคราะห์กรณีศึกษาครัวเรือนที่มีการออมติดลบและออมไม่พอเพียง โดยใช้นิยามแบบเข้มข้นและแบบอ่อน (strong- and weak-definitions of saving inadequacy) ผลการศึกษายืนยันว่า การออมไม่พอเพียงอาจจะเกิดกับครัวเรือนทุกระดับ แม้แต่ในครัวเรือนที่มีรายได้สูงก็มีโอกาสที่จะออมไม่พอเพียงเช่นกัน *บทที่ห้า* เสนอการวิเคราะห์จากผลสำรวจข้อมูลปฐมภูมิ โดยได้รับข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น แรงจูงใจการออม ความหวังดีของพ่อ

แม่และความตั้งใจถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน การได้รับมรดกจากบุพการีใน 10 ปีที่ผ่านมา และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์ ซึ่งสะท้อนถึงทุนทางสังคม (ความเชื่อถือต่อกองทุนที่บริหารกันในชุมชน) และพฤติกรรมกลุ่มซึ่งส่งผลต่อการออมของปัจเจก *บทที่หก* เสนอการวิเคราะห์สถานการณ์สมมติ โดยศึกษากองทุนการออมแห่งชาติเปิดรับสมาชิก (หมายเหตุ พระราชบัญญัติการออมแห่งชาติลงราชกิจจานุเบกษาตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2554 แต่ ณ ปัจจุบันยังมีได้ดำเนินการ) โดยสมมติว่าบุคคลตัวอย่างออมเงิน 3-5% ของรายได้ ต่อจากนั้นคำนวณเงินทุนสะสมและเงินออมสมทบจากรัฐบาล เงินบำนาญที่คาดว่าจะได้รับหลังอายุครบหกสิบปีบริบูรณ์ และภาระทางการคลังของรัฐบาล *บทที่เจ็ด* สรุป

ผลการศึกษาสรุปเป็นข้อๆ ดังนี้

หนึ่ง การทบทวนสถานการณ์การออมของครัวเรือน (household saving) ในช่วงสามทศวรรษ (ค.ศ. 1990-2010) โดยอิงบัญชีประชาชาติเป็นกรอบการวิเคราะห์ ผลสรุปว่า อัตราการออมของครัวเรือนไทยซึ่งมีความผันผวนปีต่อปีแต่มีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ อัตราการออม เคยแปรผันในช่วงร้อยละ 17-18 ของรายได้ประชาชาติ ในช่วงต้น ทศวรรษ เหลือเพียงร้อยละ 11-12 ในระยะหลัง การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้คาดว่ามาจากหลายสาเหตุ อาทิเช่น วัฒนธรรมบริโภคนิยมตามกระแสโลกาภิวัตน์ ความต้องการผลิตภัณฑ์ใหม่ด้านสื่อสารคมนาคม และการขยายตัวของสินเชื่อผู้บริโภค

สอง การศึกษาจากข้อมูลครัวเรือนในปี ยืนยันว่า ก) อัตราการออมครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 6,387 บาทต่อเดือน เปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 22,396 บาทต่อเดือน คำนวณเป็นสัดส่วน S/Y เท่ากับร้อยละ 28 วิธีการคำนวณเช่นนี้เท่ากับ weighted average ซึ่งจะได้ค่าเฉลี่ยสูง (เนื่องจากการถ่วงน้ำหนักของครัวเรือนสูงกว่าคนจน) สำหรับการคำนวณ S/Y ด้วยวิธี unweighted average ครัวเรือนรวย/จนมีน้ำหนักเท่ากัน จะได้ข้อสรุปว่าอัตราออมต่อรายได้ (S/Y) เฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 10 ซึ่งนับว่าต่ำ ข) พบว่าพฤติกรรมการออมของครัวเรือนไทยมีความแตกต่างและหลากหลาย จึงแยกวิเคราะห์เป็นกลุ่มอาชีพ ชนชั้น ระดับการศึกษา ผลสรุปดังต่อไปนี้

- จำนวนครัวเรือนที่มีการออมติดลบ เทียบกับครัวเรือนทั้งหมด 26%
- จำนวนครัวเรือนที่มีอัตราการออมระหว่าง 0-20% ของรายได้ 28%
- จำนวนครัวเรือนที่มีการออม 20-30% ของรายได้ 15%
- จำนวนครัวเรือนที่มีการออมสูงกว่า 30% ของรายได้ 31%

สาม ผู้วิจัยเสนอการวิเคราะห์ความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาการออมไม่พอเพียง โดยอิงคำนิยามสองแบบ นิยามแรกสะท้อนความเข้มข้น หมายถึง ครั้วเรือนที่มีการออมติดลบ นิยามที่สองหมายถึงครั้วเรือนที่มีการออมน้อยกว่าร้อยละ 50 ของการออมตามพยากรณ์ตามแบบจำลองเศรษฐกิจ ผลการศึกษาสรุปว่า (ก) ร้อยละ 26 ของครั้วเรือนไทยมี “การออมติดลบ” (ข) “การออมไม่พอเพียงในความหมายกว้าง หมายถึง มีความสามารถออม—แต่น้อยกว่าค่าพยากรณ์จากแบบจำลองค่อนข้างมาก (ค) การออมไม่พอเพียงเกิดขึ้นได้ในทุกระดับ แม้ในครั้วเรือนรวยก็อาจจะประสบปัญหาการออมไม่พอเพียงได้เช่นกัน ในทุกอาชีพมีปัญหาออมไม่พอเพียง เพียงแต่อัตราความเสี่ยงต่อการออมไม่พอเพียงแตกต่างกัน และสังเกตว่ากลุ่มอาชีพที่มีรายได้ต่ำ (ตัวอย่างเช่น แรงงานเกษตร แรงงานทั่วไป ผู้ปฏิบัติการในโรงงาน) มีความเสี่ยงที่จะประสบปัญหา “การออมไม่พอเพียง” สูงกว่าอาชีพอื่นๆ

สี่ จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่สะท้อนในสมการโครงสร้าง (structural equations) อันประกอบด้วยตัวแปรตามคือ รายได้ครั้วเรือน การออม และการถือครองทรัพย์สินของครั้วเรือน พร้อมกับทดสอบความสัมพันธ์กับชุดตัวแปรอิสระ ซึ่งครอบคลุมอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ขนาดครั้วเรือน ตัวแปรหุ่นภูมิภาค และสภาพเมือง/ชนบท เป็นต้น ผลประมาณการยืนยันว่าแบบจำลองดังกล่าวมีความสามารถเชิงพยากรณ์ได้ดีพอสมควร และได้นำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ “ปัญหาการออมไม่พอเพียง”

ห้า การสำรวจปฐมภูมิโดยคณะวิจัย เพื่อได้ข้อมูลเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติเชิงคุณภาพ ตัวอย่างเช่น มุมเหตุจูงใจการออม ความหวังดีของพ่อแม่และการเก็บออมเพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานในวันข้างหน้า การที่ครั้วเรือนได้รับมรดกเป็นที่ดิน-บ้าน-และตัวเงินจากบุพการีในสิบปีที่ผ่านมา การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์ ซึ่งสะท้อนความไว้นื้อเชื่อใจในชุมชน (ทุนทางสังคม) ผลการศึกษาสรุปได้ว่า (ก) อัตราการออมต่อรายได้เท่ากับ 8.7 ซึ่งค่อนข้างต่ำ ยกเว้นกลุ่มพนักงานธุรกิจเอกชนซึ่งมีอัตราการออมต่อรายได้เท่ากับร้อยละ 11 (ข) ร้อยละ 17.8 มีสิทธิ์ได้รับบำนาญผู้สูงอายุ ครั้วเรือนส่วนใหญ่ปราศจากบำนาญผู้สูงอายุ (ค) ร้อยละ 59 ของผู้ให้สัมภาษณ์ตอบว่า ออมเงินเพื่อเป้าหมายถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน ร้อยละ 65 ออมเงินเพื่อดูแลสุขภาพของตนเองในยามชรา และ ร้อยละ 49 (ง) การสมัครเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์ที่จัดการในหมู่บ้าน พบว่าร้อยละ 14 ของครั้วเรือนได้เป็นสมาชิก โดยที่สตรีมีการเตรียมการสูงกว่าชาย (ร้อยละ 15.4 เปรียบเทียบกับร้อยละ 12.7)

หก ผู้วิจัยได้ทดลองทำการศึกษานโยบายสมมติ (policy simulation) โดยสมมติว่ากองทุนการออมแห่งชาติ (ตามนัยของ พรบ. การออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554) ได้เริ่มดำเนินการ (ความจริง ณ ต้นปี 2557 รัฐบาล

ยังลักษณะยังไม่ได้ผลักดันกฎหมาย หมายถึง ประชาสัมพันธ์และเปิดรับสมาชิกเข้ากองทุนฯ) โดยสมมติว่า หากสมาชิกออมเงินเข้ากองทุนฯ เป็นเงินร้อยละ 3-5 ของรายได้ จะมีเงินสะสมตลอดชีวิตการทำงานเป็นมูลค่าเท่าใด บวกกับ “การออมสมทบ” ที่ได้รับจากรัฐบาล จำนวนเงินบำนาญที่จะได้รับหลังอายุ 60 ปีเป็นเงินเท่าใด และประมาณการภาระทางการคลังของรัฐบาลจากเงื่อนไขการออมสมทบ ผลการศึกษาพบว่า กรณีที่หนึ่ง เงินออมสะสมเท่ากับ 224,880 บาท เมื่อบวกกับเงินออมสมทบของรัฐบาล กลายเป็น 467,859 บาท และคาดว่าบุคคลตัวอย่างจะได้รับบำนาญเท่ากับ 1,949 บาทต่อเดือน กรณีที่สอง เงินออมสะสมเท่ากับ 374,800 บาท บวกกับการออมสมทบของรัฐบาล กลายเป็น 779,766 บาท และคาดว่าจะได้รับบำนาญเท่ากับ 3,249 บาทต่อเดือน เงินบำนาญขนาดนี้นับไม่มากนัก แต่สำหรับบุคคลที่มีรายได้น้อยถึงปานกลาง เงินจำนวนนี้ช่วยให้ผู้สูงอายุดำรงอยู่ในลักษณะพึ่งตนเองได้ดีพอสมควร สำหรับภาระทางการคลังของรัฐบาล การประมาณการสรุปว่า อยู่ระหว่าง 48,173 ถึง 95,318 ล้านบาท ซึ่งแปรผันกับจำนวนสมาชิกกองทุนกองออมแห่งชาติ

Abstract:

Saving, Accumulation, and Old-Age Pension of Thai Households

This research report presents a case study of household saving and wealth in Thailand with special reference to: i) problems of saving inadequacy and negative saving, and ii) problems due to lack of old-age pension scheme which happens to majority of Thai informal workers. We adopt an economic approach, in particular, an extended life-cycle model as a conceptual framework to: i) understand dynamism of saving over life-cycle, ii) diversity in saving behaviors by different groups of people. We also estimate a structural model in which household income, saving, wealth as dependent variables of interest and they are tested against the set of socio-economic variables. We make use the household survey, conducted in 2009, by the National Statistical Office as database; in addition, we did primary survey of household, in early 2013, to extract qualitative information such as saving motivation, bequest motive, participation in the community saving groups, and households' attitude toward the future and saving as an immunity.

The research report is organized into 7 chapters which are interrelated. Chapter I discusses the rationales for this study with primary focus on problem of saving inadequacy among Thai households and the scope of our study. Chapter II reviews economic theory, in particular, an extended life-cycle model which hypothesize patterns of household income-saving- and wealth accumulation over life-cycle—the prefix “extended” indicates the intergenerational relation between parents and offsprings with an assumption that ‘altruism within family’ is common; also in this chapter, we review a decreasing trend of household saving (expressed in S/Y) over the period 1990-2010 based on National Income Statistics. Chapter III presents the result of our empirical investigation based on the NSO's SES2552; included in this chapter are: i) comparative statistics of saving by different groups (by age cohorts, socio-economic-classes, occupations, and educational attainments); ii) the finding that at least one-fourth of Thai household incurred negative saving which is treated as a strong form of ‘saving inadequacy’; iii) a report of estimate of structural relations in which income, saving, wealth accumulation as dependent variables

by econometric techniques (SUR, seemingly unrelated regressions). Chapter IV highlights the case study of negative-saving and saving-inadequacy, from which we found that problems of ‘saving inadequacy’ could happen to every income deciles (even among the rich households)—however, the prevalence of saving inadequacy is much higher among the poor households. Chapter V presents data analysis and finding based on the team’s survey with emphasis on qualitative information which includes saving motivation, bequest motive, participation in the community-organized saving groups (กองทุนสัจจะออมทรัพย์ของชุมชน) which represents an imperfect indicator for ‘trust’ and ‘cooperation’ within community, and household attitudes toward the future. Chapter VI discusses the simulated scenarios in which a representative household agree to join “the national saving scheme” (under the Ministry of Finance in which the government agree to contribute the fund as “supplementary saving”: note the “National Saving Fund” was enacted in 2011 but not implemented as yet). We assume a representative member contribute 3% and 5% of income in the saving scheme over working lifetime (15-59 years) in expectation to receiving old-age pension—in particular we calculate i) the amount of accumulated fund based on ‘expected income’ over life-cycle from the model; ii) the supplementary saving from government, iii) an expected amount of old-age pension per month; iv) the fiscal cost of government. Chapter VII concludes our findings and words of caution regarding limitation of our research.

The findings are summarized as follows:

First, we adopt the national income account as framework and empirically review changes over three decades (1990-2010). The saving ratios (S/Y) fluctuated rather widely from year to year with an apparent decreasing trend; i.e., the S/Y ratio fluctuated around 17-18% of NI (national income) in 1990s, in recent years the same ratio drop to 11-12% of NI. We offer an explanation that these might be associated with the rise of consumerism that follows globalization, demand for new consumer products in particular telecommunication equipments, and the rise of consumer credit.

Second, based on the household survey conducted by the National Statistical Office in 2009 indicate that: [A] the average household saving amounted to 6,387 baht per month in comparison to the average household income of 22,396 baht per month—this implies the saving ratio (S/Y) of 28 percent

according to the ‘weighted average’ which is fairly high. Alternatively, had we adopted the ‘unweighted average’ method, the S/Y averaged to only 10 percent. Both measures convey different meanings and yet are both meaningful. The first measure is appropriate to infer about the national saving amount, simply because 10% of saving of the riches has higher weight than 10% saving of the poor households. The second measure is also meaningful, and perhaps more pertinent in our context, to infer diversity in saving behavior of people, regardless of being rich or poor; in reality there is no “transfer” or “share” of saving between the rich- and the poor households. [B] wide variations in household saving are confirmed from disaggregating the saving ratios by different groups of people according to an unweighted average from which we take note:

- No of households with negative saving as percent of total household 26%
- No of households whose savings were 0-20% of income 28%
- No of households whose savings were 20-30% of income 15%
- No of households whose savings exceed 30% of income 31%

Third, we analyze problems of saving inadequacy by proposing two measures, to be referred as “strong” and “weak” definitions. The strong definition refers to those households with negative saving (SI strong =1 if $S < 0$). The weak definition refer to those households that actually saved less than 50% of the predicted saving (SI weak = 1 if $S < 0.5$ of S' , where S =actual saving and S' =predicted saving by the model). The findings are summarized and discussed as follows: [A] One-fourth of Thai households incurred negative saving, with higher incidence in rural area (29%) as compared to 24% in urban area. [B] The incidence of “weak saving inadequacy” were very high, that is to say, 47% in rural area versus 28% in urban area. [C] Saving inadequacy were evidenced in every occupations, it is of noted that saving inadequacy could happen even to the high-income households due to uncertainty of consumption needs which might include sickness, investment in children education, and income uncertainty.

Fourth, we formulate the structural equations with a focus of three variables according the LCH (life-cycol hypothesis, viz., household income, saving, and wealth accumulation) and test the relationship against the set of socio-economic variables of family which include age, educational attainment,

occupations, family size, regional dummies, urban-rural difference. The model is estimated by the seemingly-unrelated regression from which: i) we predict the saving amount by each household according to age, education, occupation, etc; ii) we make use the predicted values to infer about the weak-definition of saving inadequacy (if an actual saving amount less than 50% of the predicted saving)

Fifth, based on the team's survey we obtain qualitative information regarding saving motivation, bequest motive, inheritance, and participation in the community's saving groups. Our findings are summarized: a) the saving rate averaged to 8.7% of income which is relatively low – there are variations in the saving rates by groups, the private employees tend to save at higher rate (11%) which might be due to insecurity in employment; b) only 17.8% of the sampled households are entitled for pension benefit; c) regarding saving motivations, 59% of respondents intended to transfer asset for benefit of their offspring, 65% save for health care in retirement, and 49% for daily expenses in retirement; d) with respect to membership of the community's saving group, only 14% are currently the member which is not high—yet the participation rates among female is higher than that of male (15.4% versus 12.7%)

Sixth, based on policy simulation exercise in which we assume that the National Saving Fund were actually operated [note: the National Saving Act was passed into law since May 2011—in reality there a delay in operation, by end of 2013 the Fund has not yet implement advertisement nor an invitation to membership]. We assume that a representative member save 3-5% of his/her income over working lifetime into the Fund which will be accumulated by an individual account, and the government contribute 'supplementary saving' on top. We are, in particular, interested in calculating the accumulated fund of saving at retirement and expected old-age pension. The results are: Case I: a person saves 3% of income of working life, the fund at retirement will amount to 224,880 baht with supplementary from government, the total amount will be 467,859 baht which is translated into monthly pension of 1,949 baht. Case II: a person saves 5% of income over working life, the fund amount at retirement will be 374,800, to be supplemented with government saving, according the total balance of 779,766 baht is expected which is translated into a monthly pension of 3,249 baht. The pension benefits as indicated above are not a big amount of money—yet, for the average elderly Thais, the pension benefits as indicate should suffice for decent living, promotes a sense of security and ability to help oneself in retirement. Regarding the fiscal

cost of scheme from government viewpoint, our estimate figures range from 48,173 to 95,318 million baht per year.

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

การออม ความมั่งคั่ง และบำนาญผู้สูงอายุของครัวเรือนไทย

เสนอต่อ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

(ผ่านสำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)

ปรับปรุง 19 พฤษภาคม 2557

ผู้วิจัย

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์¹

สุวิมล เสงพัฒนา²

¹ศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

²อาจารย์สำนักวิชาเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทที่ ๑

บทนำ

หลักการและเหตุผลการวิจัย

ทุกครอบครัวมีความจำเป็นต้องทำงาน ประกอบอาชีพ สร้างรายได้ เพื่อนำมาใช้จ่ายเป็นการบริโภค การลงทุนขยายกิจการสนับสนุนบุตรหลานได้รับโอกาสศึกษาเล่าเรียนตามศักยภาพรายได้ครัวเรือนส่วนหนึ่งถูกกันไว้เป็นเงินออมและจะสะสมเป็นความมั่งคั่งของครอบครัว เพื่ออรรถประโยชน์ คือความมั่นคงในชีวิตของครอบครัว เป็นสภาพคล่อง การลงทุน และเป็นมรดกให้ลูกหลานทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สันนิษฐานว่าครัวเรือนวางแผนการใช้ทรัพยากรอย่างมีเหตุผล โดยตระหนักถึงความสำคัญของเงินออมในฐานะ “ภูมิคุ้มกัน” ให้ครอบครัวเพื่อรองรับความเสี่ยงและความไม่แน่นอนในอนาคต ซึ่งอาจจะเกิดกับสมาชิกคนใดคนหนึ่งเช่นเจ็บป่วย อุบัติเหตุไฟไหม้ถูกโจรกรรม ภัยพิบัติธรรมชาติครัวเรือนจึงเตรียมการออมเพื่อเหตุฉุกเฉินและเป้าประสงค์อื่นโดยจัดสรรเงินออมในหลายรูปแบบทั้งที่เป็นเงินสดสภาพคล่องทรัพย์สินถาวรหรือสิ่งถาวร (ยานพาหนะ) เงินออมที่สะสมในแต่ละปีกลายเป็น “ความมั่งคั่งของครัวเรือน” (household wealth) ซึ่งมีความสำคัญยิ่งไม่ว่าจะมองในมุมปัจเจกหรือส่วนรวม

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสนับสนุนให้ทุกครัวเรือนดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท หมายถึงการทำงานการใช้จ่ายเงินและการดำรงตนอย่างสมเหตุสมผล พอประมาณและมีภูมิคุ้มกัน⁴ คำว่า ภูมิคุ้มกัน (immunity) ก็นิยามความหมายที่ลึกซึ้งและครอบคลุมหลายมิติ หนึ่งในตัวแปรที่เป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัวคือการออมตามหลักการที่ควรจะเป็น (*normative principle*) ทุกคน/ทุกครัวเรือนควรจะต้องเก็บออม (*saving*) อย่างพอเพียง เก็บไว้ในหลายรูปแบบเพื่อป้องกันความเสี่ยง อาทิเช่น เงินฝากธนาคาร พันธบัตร หุ้น การซื้อประกันชีวิต/ประกันสุขภาพ การเป็นสมาชิกในระบบประกันสังคมหรือเป็นสมาชิกกองทุนสำรองออมทรัพย์ ฯลฯ โดยคำนึงถึงอัตราดอกเบี้ยหรือผลตอบแทน และไม่เสี่ยงมากเกินไป สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “ไม่ควรใส่ไข่ทั้งหมดไว้ในตะกร้าใบเดียว”

³ ทฤษฎีวงจรชีวิต (life-cycle theory) นำเสนอครั้งแรกโดย Franco Modigliani และ Richard Brumberg (1954) โดยสันนิษฐานว่าปัจเจกบุคคลมีเหตุผล วางแผนอนาคตโดยคำนึงถึงอรรถประโยชน์การบริโภคตลอดช่วงชีวิต คำนึงถึงความไม่จริงของรายได้ในชีวิตโดยแบ่งช่วงเวลาเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ บุคคลต้องเตรียมการออมระหว่างทำงาน การดำรงทรัพย์สิน (asset) จึงทำหน้าที่ consumption smoothing โดยเฉพาะในวัยสูงอายุ (Deaton 1991)

⁴ คู่อภิขัย พันธเสน

อย่างไรก็ตาม ในสภาพความเป็นจริง(positive analysis) ครั้วเรือนไทยจำนวนมากประสบปัญหา “การออมติดลบ”หรือ “ออมได้แต่ไม่พอเพียง”ผลสำรวจครั้วเรือน(household survey) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2552 ยืนยันว่า กว่าหนึ่งในสี่ของครั้วเรือนตัวอย่างมี“รายจ่ายเกินกว่ารายได้” อีกนัยหนึ่งมี ปัญหา“การออมติดลบ”⁵สะท้อนการขาดภูมิคุ้มกัน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมา อาทิ การเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ถูกฟ้องร้องเป็นคดีความศาลสั่งยึดทรัพย์ ต้องจำหน่ายบ้านและที่ดินโดยไม่ตั้งใจ ฯลฯ จากข้อมูลชุดเดียวกันนี้—หากเน้นตัวเงิน (มูลค่าการออมโดยเฉลี่ย) จะสรุปว่า ไม่มีปัญหาขาดแคลนเงินออม ขยายความคือ จำนวนตัวอย่างครั้วเรือนทั้งหมด 43,830 ราย เงินออมเฉลี่ยเท่ากับ 6,387 บาทต่อเดือนต่อครั้วเรือน รายได้เฉลี่ยเท่ากับ22,396 บาทต่อเดือนต่อครั้วเรือนนำมาคำนวณเป็นอัตราการออมต่อรายได้ (S/Y)เท่ากับ 28.5%นับว่าเป็นอัตราการออมที่สูงพอสมควร -- แต่การวิเคราะห์เช่นนี้คลาดเคลื่อน เพราะการดูเฉพาะ “ภาพใหญ่” ทำให้มองข้ามครั้วเรือนยากจนความจริงคือ (ก) มากกว่าหนึ่งในสี่ของครั้วเรือนไทยมีการออมติดลบ(ข) การออมของครั้วเรือนรายไม่ได้ถูกนำมาเฉลี่ยให้ครั้วเรือนยากจนแต่ประการใด

ในการวิเคราะห์การออมและความมั่งคั่งของครั้วเรือนจึงจำเป็นต้องใช้วิเคราะห์แนวจุลภาคเพื่อเข้าใจความหลากหลายของพฤติกรรมการออมของครั้วเรือน เช่น ทั้งคนรวยและคนจน ชนชั้น อาชีพ สภาพเมือง/ชนบท ฯลฯเปรียบเทียบข้ามกลุ่ม(comparative statistics) ทดสอบข้อสันนิษฐาน (hypothesis testing) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยสมการ โครงสร้าง (structural equations)

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการออมของครั้วเรือนไทย การสะสมทรัพย์สินหรือความมั่งคั่ง การมีหลักประกันทางสังคม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบำนาญผู้สูงอายุ) โดยคำนึงถึงความแตกต่างและหลากหลาย ตามสถานะรวย/จน อาชีพ/ชนชั้น และระดับการศึกษา เป็นต้น ในส่วนแรกผู้วิจัยศึกษาข้อมูลมหภาคจากบัญชีประชาชาติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเข้าใจภาพรวม สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงของรายได้ประชาชาติและการออมใน 3 ทศวรรษที่ผ่านมา เน้นวิเคราะห์การออมของครั้วเรือน (household saving) ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ในแบบจำลองการเจริญเติบโต (growth model) และทฤษฎีรายได้ประชาชาติตามแบบเคนส์ ฟังก์ชันการบริโภคส่วนรวม (aggregate consumption function) และการลงทุนส่วนรวม (aggregate investment) เป็นตัวแปรที่กำหนดรายได้ประชาชาติ ณ จุดดุลยภาพ โดยสันนิษฐานว่า การบริโภคขึ้นอยู่กับรายได้ในลักษณะแบบเส้นตรงแสดงเป็นสมการคือ $C = a + b Y$ โดยที่ C=การบริโภคส่วนรวม Y=รายได้

⁵กล่าวเจาะจงคือ จำนวน 11,370 ราย จากตัวอย่างครั้วเรือนทั้งหมด 43,830 รายใน SES2552 มีการออมติดลบ

ประชาชาติ การออมสันนิษฐานว่าขึ้นอยู่กับตัวแปรรายได้ กล่าวคือ $S = Y - C$ หรือ $S = -a + (1-b)Y$ โดยสันนิษฐานว่า การออมคิดลบในช่วงแรกที่รายได้น้อย เพิ่มขึ้นตามรายได้ เมื่อรายได้เกินกว่าระดับหนึ่งการออมมีค่าบวก และสัดส่วนของการออมต่อรายได้ (S/Y) เพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของรายได้ โดยที่แบบจำลองเคนส์เผยแพร่ในตำราเศรษฐศาสตร์ขั้นพื้นฐานจึงเกิดประทับใจว่า การออมขึ้นอยู่กับรายได้เป็นสิ่งสำคัญ แต่แบบจำลองเศรษฐกิจมหภาคตามแบบเคนส์ ไม่สามารถอธิบายความแตกต่างและหลากหลายของพฤติกรรมออมระดับครัวเรือน ซึ่งมีปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์จุลภาค(micro analysis) มีคุณประโยชน์ที่ช่วยให้เราเข้าใจความแตกต่างของพฤติกรรมของประชาชน จำแนกตามอาชีพ ชนชั้น สถานะรวย/จน ระดับการศึกษา ฯลฯ กำหนดให้ครัวเรือนเป็นหน่วยวิเคราะห์(unit of analysis) โดยใคร่ตรองว่าสาเหตุของการออมคิดลบหรือไม่พอเพียงของครัวเรือนคืออะไร? เริ่มจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ แบบจำลอง และการทบทวนวรรณกรรม พร้อมทั้งตั้งข้อสันนิษฐานการวิจัย ต่อจากนั้นใช้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในบริบทนี้คือ การสำรวจข้อมูลครัวเรือน (SES, socio-economic survey) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ นำมาวิเคราะห์ทางสถิติ การตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแบบแผนของการออม (pattern of saving) ที่คาดการณ์ว่าแตกต่างกัน คณะวิจัยใช้ทฤษฎีวงจรชีวิตขยาย (extended life-cycle model) เป็นกรอบใช้เทคนิคเศรษฐมิติในการประมาณการความสัมพันธ์ (ตามสมการ โครงสร้างที่ระบุ) และนำผลพยากรณ์ไปใช้ในกรณีศึกษา “การออมไม่พอเพียง” การอภิปรายผลการศึกษา การแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการ ดำเนินการตามหลักการวิเคราะห์ที่มีรากฐานจุลภาค(microfoundation analysis)

จากหลักฐานเชิงประจักษ์ (SES2552 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ) โดยเปรียบเทียบ variance ของตัวแปรการออม และรายได้ พบว่า ค่า variance ของการออม สูงกว่าค่า variance ของรายได้ อย่างชัดเจน(ดูรูปภาพที่ 1) และสถิติ coefficient of variation ($CV = \sigma/\mu$ โดยที่ σ = ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ μ = ค่าเฉลี่ย) ได้ผลสรุปตรงกัน คือ CV ของการออมเท่ากับ 5.2เปรียบเทียบกับ CV ของรายได้มีค่าเท่ากับ 1.7⁶

⁶จากฐานข้อมูลครัวเรือน SES2552 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำนวนตัวอย่างครัวเรือน 43,830 รายจากทั่วประเทศ

ตัวแปร	ความถี่	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD	ค่าต่ำ	ค่าสูง
save2	43,830	6,387.2	32,779.2	-519,047	2,753,348
Hinc	43,830	22,395.6	38,057.6	-71,392	2,821,572

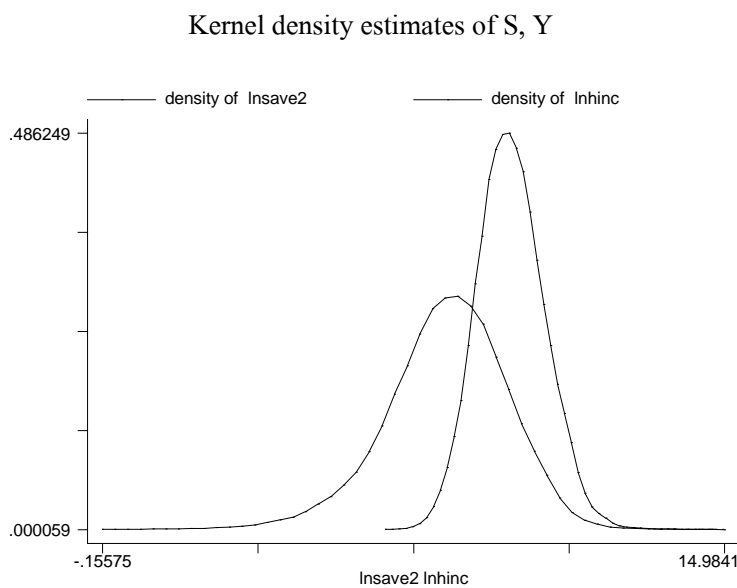
coefficient of variation = SD / mean

- Saving = 5.13
- Income = 1.69

ซึ่งสะท้อนว่า “การออมมิได้ขึ้นอยู่กับรายได้” เพียงอย่างเดียว และมีได้เป็นเส้นตรง ตามทฤษฎีการบริโภคแบบของเคนส์สันนิษฐานว่า $S = a Y$ ดังนั้น ค่า $Var(S)$ ควรจะน้อยกว่า $Var(Y)$ หลักฐานเชิงประจักษ์ตรงกันข้ามเช่นนี้ แสดงว่า มีปัจจัยอื่นๆนอกเหนือจากรายได้ ซึ่งทำให้พฤติกรรมออมของครัวเรือนแตกต่างกันมาก ขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบ สมมติว่ามี 2 ครัวเรือน (A และ B) ซึ่งมีรายได้เท่ากันจำนวนสมาชิกครัวเรือนเท่ากันแต่การใช้จ่ายบริโภคและการออมระหว่าง 2 ครอบครัวนี้ อาจจะแตกต่างกันอย่างมากก็เป็นไปได้สาเหตุคือมีปัจจัยอื่นๆ (excluded variables) ที่เกี่ยวข้อง อาทิในครัวเรือน A มีสมาชิกพิการหรือเป็นโรคเรื้อรัง ดังนั้นรายจ่ายย่อมสูงการออมต่ำหรือติดลบนอกจากนี้มีปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยา อาทิเช่น ความเคยชิน การกลัวความเสี่ยง

รูปภาพที่ 1-1 แสดงการกระจายของการออม (S) และ รายได้ (Y) (หมายเหตุ ทั้งสองตัวแปรแปลงให้เป็นค่าลอการิทึมชาติ ด้วยเทคนิค kernel density) ด้านซ้ายมือแสดงการกระจายของการออม ด้านขวามือ หมายถึงการกระจายของรายได้ครัวเรือน จะเห็นว่า ค่าพิสัยการออมใหญ่กว่าค่าพิสัยของรายได้ อย่างชัดเจน

รูปที่ 1-1 การกระจายของการออม และ รายได้ครัวเรือน(ค่าลอการิทึมชาติ)

ที่มาของข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552

รูปภาพซ้ายมือ แสดงการกระจายของการออม (ค่าลอ)

รูปภาพขวามือแสดงการกระจายของรายได้ (ค่าล็อก)

ทฤษฎีวงจรชีวิตขยาย (extended lifecycle theory)⁷ สันนิษฐานว่าช่วงชีวิตของคนเรานำหนักเป็นเด็ก/เยาวชน ผู้ใหญ่ในวัยทำงาน และวัยสูงอายุในท้ายที่สุด วิถีชีวิตของคนแปรผันตามอายุ การทำงาน การมีบุตร และส่งผลต่อการหารายได้ การออม และการถือครองทรัพย์สิน ส่วนคำว่า “ขยาย” สะท้อนถึงกรอบเวลาซึ่งไม่สิ้นสุดเฉพาะในช่วงชีวิตของตนเองเท่านั้น การสืบทอดข้ามรุ่นจากรุ่นพ่อแม่ถึงรุ่นลูก ผ่านการถ่ายโอนทรัพย์สิน (wealth transfer) สะท้อนถึงความหวังดีภายในครอบครัว (altruism within family หมายถึง ความหวังดีเป็นไปได้ทั้งสองทาง ทางหนึ่งพ่อแม่ถึงลูก อีกทางหนึ่งลูกถึงพ่อแม่) โดยคำนึงถึงสถานะแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ทำงานภาคทางการ (formal work) และคนที่ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ (informal work)

ในขั้นตอนการวิจัยเชิงประจักษ์ คณะวิจัยใช้ผลสำรวจครัวเรือน โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2552 (SES2552) การสุ่มตัวอย่างโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติมีจุดแข็งที่สมควรจะกล่าวถึง กล่าวคือ การสุ่มตัวอย่างเป็นระบบ (systematic sampling, multi-stage sampling) จากทุกจังหวัด ทั้งในเขตเมืองและชนบท การระบุ “ชุมชนอาคาร” (cluster) ซึ่งมีจำนวนกว่า 2,000 กลุ่ม พร้อม “น้ำหนัก” เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตของครัวเรือนไทยและความแตกต่างแบบจำลองวงจรชีวิต โดยให้ความสำคัญกับตัวแปรรายได้ (Y) การออม (S) และ ทรัพย์สิน (A) พลวัต-ความเปลี่ยนแปลง-และความผันผวนในวงจร

⁷กล่าวเฉพาะเจาะจงคือ ทฤษฎีวงจรชีวิตขยาย (extended life-cycle model) กำหนดข้อสันนิษฐานว่ามีความหวังดีภายในครอบครัว (altruism within family) เป็นธรรมชาติหรือทั่วไปคือพ่อแม่หวังดีต่อลูกหลาน (และในทางกลับกันลูกหลานก็หวังดีต่อบุพการี) ซึ่งแตกต่างจากแบบจำลองวงจรชีวิตดั้งเดิม (conventional life-cycle model) ซึ่งอิงข้อสมมติ “ความเห็นแก่ตนเอง” (self-interest) ความหวังดีของพ่อแม่สะท้อนในพฤติกรรมการให้ (giving behavior) เพราะผู้ให้ได้รับอรรถประโยชน์จากการกระทำดังกล่าว การหวังดีต่อลูกหลานอาจจะมีผลต่อพฤติกรรมการออม (ความสัมพันธ์ทางบวก) ซึ่งสะท้อนในความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดก (bequest) หรือการซื้อประกันชีวิต (life insurance)⁷ ข้อดีประการหนึ่งของกรอบคิดเช่นนี้คือ การขยายกรอบเวลา (time-frame) มากกว่าหนึ่งช่วงชีวิต ผ่านพฤติกรรมการถ่ายโอนทรัพย์สินข้ามรุ่น (intergenerational asset transfer) การให้มรดกหรือของขวัญระหว่างมีชีวิตอยู่ (bequest or *inter vivos gift*) เป็นส่วนหนึ่งของอรรถประโยชน์ของพ่อแม่ (รุ่นที่หนึ่ง) อนึ่ง ความหวังดีสามารถจำแนกออกเป็น pure altruism และ impure altruism ซึ่งปะปนกัน และมีความเป็นไปได้ว่า การสะสมทรัพย์สินของพ่อแม่ในส่วนหนึ่งเพื่อเป็นหลักประกัน (รายได้) ให้ตนเองในวัยชรา แต่อีกด้านหนึ่งก็เพื่อถ่ายโอนเป็นมรดกให้รุ่นที่สอง สาม ฯลฯ

ชีวิต จากเด็กเป็นผู้ใหญ่ทำงาน และผู้สูงอายุในท้ายที่สุด และใช้ทฤษฎีวิวัฒนาการชีวิตที่สนใจการเชื่อมต่อระหว่างคนรุ่นที่หนึ่งกับรุ่นที่สอง ภายใต้กรอบนี้สอดคล้องกับแบบจำลองคนเหลื่อมรุ่น (OLG= overlapping generations model) ผ่านสองตัวแปรการถ่ายโอนมรดก (B = bequest) และ การให้มรดกในรูปแบบทุนมนุษย์ (Hb = human capital bequest)

ดังกล่าวข้างต้นว่าปัจจัยทางสังคม ค่านิยมและวัฒนธรรมมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการออมของครัวเรือนแตกต่างกัน ถือเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ ในโครงการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้จัดทำการศึกษาปฐมภูมิ (primary data) เพื่อได้รับข้อมูลเชิงคุณภาพเพิ่มเติม เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจการออม ความตั้งใจที่ถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน การทำประกันชีวิต การเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์และกองทุนฌาปนกิจ เป็นต้น

ระบบบัญชีประชาชาติของสหประชาชาติ(UNSN) จึงกำหนดให้มีบัญชีการออมเป็นส่วนหนึ่ง ในบัญชีประชาชาติ (national income account) ในบัญชีประชาชาติของไทยซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้รวบรวมสถิติการออมของประเทศ (national saving statistics) จำแนกการออมออกเป็น 3 ส่วน คือ (ก) การออมภาคครัวเรือน (ข) การออมภาคธุรกิจ และ (ค) การออมภาครัฐ

การออมของครัวเรือน (household saving) เป็นองค์ประกอบสำคัญมีสัดส่วนถึง 60-70% ของการออมของประเทศ จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นพบว่า การออมเป็นตัวแปรที่ไวตัวได้ง่าย (highly volatile) ดังแสดงในตารางที่ 1-1 ขนาดการออมของครัวเรือนก่อนวิกฤติปี 2540 อยู่ระหว่าง 3 แสนล้านบาทถึง 4 แสนล้านบาท หลังปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ ลดลงเหลือ 2 แสนล้านบาท พิจารณาข้อมูลตลอดช่วงปี ค.ศ. 2002-2003 อัตราส่วนการออมต่อรายได้ (S/Y) มีความผันผวนสูง ช่วงพิสัยระหว่างร้อยละ 6 ถึงร้อยละ 13 ของรายได้ประชาชาติเป็นข้อมูลระดับมหภาคที่น่าสนใจและช่วยให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงและผันผวนตามการปรับตัวของเศรษฐกิจไทยตามโลกาภิวัตน์

ในการวิเคราะห์ระดับมหภาคการออมส่งผลกระทบต่อการลงทุน หากเงินออมภายในประเทศมีปริมาณน้อยเกินไปหรือต่ำกว่าความต้องการลงทุน ย่อมเป็นอุปสรรคและข้อจำกัดทำให้การลงทุนต่ำกว่าที่ควรจะเป็น และส่งผลกระทบหลายรูปแบบ เช่น อัตราดอกเบี้ยสูงขึ้นการจำกัดปริมาณสินเชื่อ การกู้ยืมหรือดึงเงินออมจากต่างประเทศ (foreign saving) เพื่อปิดช่องว่างระหว่างการลงทุน-การออม (investment-

savinggap)⁸ ในระดับจุลภาคครัวเรือนที่ประสบปัญหา “ออมไม่พอเพียง” หรือ “การออมติดลบ” ขาดภูมิคุ้มกันหรือไม่สามารถรับมือกับความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น บางครัวเรือนตกเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว เสี่ยงที่จะถูกฟ้องร้องเป็นคดีความ หรือศาลพิพากษาให้จำหน่ายบ้านและที่ดินเพื่อการชำระหนี้สิน การขาดแคลนเงินออมของครัวเรือนยังส่งผลกระทบต่อทางลบข้ามรุ่น คือบุตรหลานของครัวเรือนเหล่านี้ขาดโอกาสการศึกษา⁹ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ครัวเรือนไทยรับวัฒนธรรมบริโภคนิยมตะวันตกเข้ามาในชีวิตประจำวัน ไม่นานก็เกิดความต้องการบริโภครูปแบบใหม่ ได้แก่ โทรศัพท์มือถือ ความต้องการอุปกรณ์ไฟฟ้า เครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวกภายในบ้าน ความต้องการยานพาหนะ ฯลฯ ประกอบกับการขยายตัวของระบบสินเชื่อ ครัวเรือนสามารถกู้ยืมจากสถาบันการเงินได้โดยสะดวกรวดเร็วกว่าในอดีตผ่านการใช้บัตรเครดิตการซื้อเงินผ่อน และการโฆษณา “บินก่อนจ่ายทีหลัง” ฯลฯ เหล่านี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุให้การออมต่อรายได้ลดลง¹⁰ นักเศรษฐศาสตร์จำแนกแรงจูงใจการออมออกเป็นประเภทต่างๆ การออมเพื่อเหตุฉุกเฉิน (*precautionary saving*) หมายถึง การที่คนออมเงินไว้เพื่อรองรับเหตุฉุกเฉิน ตัวอย่างเช่น ความจำเป็นต้องใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอย่างกระทันหัน ได้แก่ การเจ็บป่วย ประสบอุบัติเหตุ ประสบภัยพิบัติ หรือความผันผวนของรายได้สืบเนื่องจากการว่างงาน การประกอบกิจการขาดทุนเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจซบเซา การออมระยะยาวเพื่อเป็นบำนาญ (*pension saving*) อาจจะทำโดยภาคบังคับหรือโดยสมัครใจ การออมเพื่อการลงทุนในอนาคต (*saving for future investment*) หมายถึง เมื่อมีโอกาสเหมาะสม—ครัวเรือนที่มีเงินออมอยู่แล้วย่อมจะตัดสินใจได้ง่าย ต่างกับครัวเรือนที่มีโอกาสลงทุน—แต่ขาดเงินออม การออมเพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลาน (*saving for bequest*)

ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยนี้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการออม ความมั่งคั่งของภาคครัวเรือน และปัญหาการขาดหลักประกันทางสังคม (บำนาญผู้สูงอายุ) ครอบคลุมหัวข้อต่อไปนี้

⁸ ผลงานวิชาการสำคัญที่ได้รับการอ้างอิงแพร่หลายคือ Feldstein and Horioka (1978)

⁹ รายงานวิจัยว่าด้วยความเหลื่อมล้ำของโอกาสการศึกษา ดูผลวิจัยของดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะฯ (2556, 2554, 2555)

¹⁰ สัดส่วนการออมต่อรายได้ลดลง มิได้เกิดกับสังคมไทยเท่านั้น มีรายงานวิจัยจากต่างประเทศที่พบว่า การออมลดลง และได้แสดงความหวังไว้ว่าการออมไม่พอเพียง โดยตั้งคำถาม อาทิเช่น “เราออมพอเพียงสำหรับดำรงอยู่ในวัยสูงอายุหรือไม่” ตัวอย่างผลงานวิจัย Engen, et.al. (1999), Attanasio and Rohwedder (2003) และ Lusardi et. al. (2008)

โจทย์วิจัยที่หนึ่ง พฤติกรรมการออม สิ้นทรัพย์ และหลักประกันทางสังคม (การมีบำนาญ) เน้นระดับครัวเรือน ทดสอบความหลากหลาย และ ความแตกต่างหลายมิติเท่าที่ข้อมูลอำนวยให้ เช่น การเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนในเมือง-ชนบท ระหว่างอาชีพชนชั้น ช่วงอายุ (age cohorts) มีผลต่อตัวแปรรายได้-การออม-และทรัพย์สิน อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยายามเข้าใจปัญหาการออมที่คลาด หรือ การออมไม่พอเพียง (saving inadequacy)

โจทย์การวิจัยที่สอง ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมการออมโดยสันนิษฐานว่าการออมมีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา ฯลฯ พร้อมกับการทดสอบความสัมพันธ์ การประมาณการความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ด้วยแบบจำลองเสถียรภาพ (three-stage least squares) และผลพยากรณ์จากแบบจำลองฯ มาการวิเคราะห์ปัญหา “การออมไม่พอเพียง” ของครัวเรือน

โจทย์วิจัยที่สาม ศึกษาปัจจัยทางสังคมและมิติเชิงคุณภาพมีบทบาทต่อการกำหนดการออม-การถือครองทรัพย์สิน-ความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน โดยใช้แบบจำลองวงจรชีวิตขยาย (extended life-cycle model) เป็นกรอบความคิดและการสำรวจข้อมูลของทีมวิจัย ตั้งคำถามเกี่ยวกับความหวังดีของพ่อแม่ต่อลูกหลาน (parental altruism) การประกันชีวิต ความตั้งใจถ่ายโอนมรดกโอนให้ลูกหลานเมื่อถึงเวลาเหมาะสม และความสำคัญของการให้ความรู้ทางการเงิน (financial education) และบทบาทของชุมชน (community) ต่อการโน้มน้าวพฤติกรรมการออม

ขอบเขตงานวิจัยครั้งนี้ เน้นวิเคราะห์การออมของภาคครัวเรือน (household saving) โดยไม่ครอบคลุมการออมของภาครัฐบาล (government saving) และการออมของภาคธุรกิจ (corporate saving)

แนวทางการวิจัยและหัวข้อวิจัย

หนึ่ง ใช้ข้อมูลครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบตามหลักสุ่มตัวอย่างทางสถิติ นำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) และการทดสอบข้อสันนิษฐานอย่างง่าย (mean comparison test)

สอง การศึกษาเชิงระบบหมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่สนใจ (ในบริบทนี้หมายถึง รายได้ การออม ทรัพย์สิน ฯลฯ) โดยสันนิษฐานความสัมพันธ์เชิงสมการโครงสร้าง (structural equations)

ต่อจากนั้นประมาณการความสัมพันธ์ด้วยแบบจำลองเศรษฐมิติ ผลประมาณการนำมาคำนวณ “การออมตลอดชีวิต” และวิเคราะห์ปัญหา “การออมไม่พอเพียง” (saving inadequacy)

สาม คณะวิจัยสันนิษฐานว่า ปัจจัยสังคมจิตวิทยา และค่านิยม อาจจะมีผลกระทบต่อการตัดสินใจออมของครัวเรือนหมายถึง พฤติกรรมกลุ่ม (group behavior) และปัจจัยเชิงสถาบัน (institutional factors) ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการออมและการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนเช่นกองทุนสัจจะออมทรัพย์ หรือกองทุนฌาปนกิจ จากการตระหนักในข้อนี้คณะวิจัยจึงเห็นสมควรจัดเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (การสำรวจดำเนินการโดยคณะวิจัยในปลายปี 2555 และ ต้นปี 2556) เพื่อได้รับข้อมูลเชิงคุณภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหัวข้อการสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์ แรงจูงใจการออม ความตั้งใจถ่ายโอนมรดก (bequest motive) ทักษะติดต่ออนาคต และความรู้ด้านการเงินเบื้องต้น (basic financial literacy)

บทที่ ๒

ทบทวนทฤษฎีการออมและสำรวจวรรณกรรม

ในบทนี้เสนอการทบทวนสถานการณ์การออมของภาคครัวเรือนในประเทศไทย และความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาสามทศวรรษ โดยอิงข้อมูลบัญชีประชาชาติต่อจากนั้นเสนอการทบทวนทฤษฎีและแบบจำลองพฤติกรรมการออมของครัวเรือนโดยใช้ทฤษฎีวงจรชีวิตขยาย (extended life-cycle model) เป็นมโนทัศน์หลัก สันนิษฐานว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ (รายได้ การออม และถือครองความมั่งคั่ง) เปลี่ยนแปลงตามอายุของหัวหน้าครัวเรือน และความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกความหวังดีภายในครอบครัว (family altruism) พฤติกรรมการให้ (giving behavior) ความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดกให้แก่ลูกหลาน (motivation to bequest) การทบทวนผลงานวิจัยในอดีตเกี่ยวกับการออมของภาคครัวเรือนในประเทศไทยและงานวิจัยในต่างประเทศ

สถานการณ์การออมภาคครัวเรือนไทย ข้อมูลอนุกรมเวลา

สำนักบัญชีประชาชาติ ภายใต้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำบัญชีประชาชาติเป็นประจำทุกปีเช่นเดียวกับนานาประเทศที่เป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ โดยอิงระบบบัญชีประชาชาติขององค์การสหประชาชาติ (SNA = System of National Accounts) ในการกำหนดคำนิยามของการออม-การลงทุน-รายได้ เพื่อการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามประเทศ

มโนทัศน์หลักของระบบบัญชีประชาชาติคือการแสดงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการไหลเวียนของทรัพยากร (flow of resources) ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเริ่มจากด้านผลผลิต (production) จากสาขาต่างๆ รวมกันเป็นผลผลิตของประเทศเรียกว่าอุปทานส่วนรวม (aggregate supply) และแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสาขาการผลิต หมายถึง ผลผลิตของสาขาหนึ่งกลายเป็นปัจจัยนำเข้าของอีกสาขาหนึ่ง สะท้อนอยู่ในตาราง I/O (input-output table) ในขณะเดียวกันระบบบัญชีประชาชาติตระหนักถึงบทบาทของอุปสงค์ส่วนรวม (aggregate demand) หมายถึงรวมถึงตัวแปรต่างๆ คือ การบริโภค การลงทุน การส่งออก ระบบบัญชีประชาชาติจำแนกหน่วยเศรษฐกิจออกเป็นกลุ่มใหญ่ คือ ภาคครัวเรือน ภาคเอกชน ภาครัฐ ภาคการค้าระหว่างประเทศ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจจำแนกหัวเรื่อง สำคัญๆ ได้แก่ การผลิตภายในประเทศ (domestic production) รายได้ประชาชาติ(national income) การใช้จ่ายการบริโภค (consumption) การลงทุน (investment) บทบาทของภาครัฐ ภาคการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งสะท้อนในมูลค่าการส่งออกและการนำเข้า (exports and imports) ตัวแปรเหล่านี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และความเปลี่ยนแปลงปีต่อปี วัตถุประสงค์การเจริญเติบโตในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านอุปสงค์และอุปทาน

บัญชีประชาชาติจำแนกการออมภายในประเทศ(domestic saving)ออกเป็น 3 ส่วนกล่าวคือ

ก) การออมภาคครัวเรือน (household saving)

ข) การออมภาคธุรกิจ (corporate saving)

ค) การออมภาครัฐบาล (government saving)

การออมภาคครัวเรือน หมายถึง รายได้ครัวเรือนหลังหักภาษี (DI=disposable income) ลบด้วยรายจ่ายการบริโภค (private consumption expenditures = PCE)

ตารางที่ 2-1 แสดงสถิติรายได้ประชาชาติ (NI=national income)ของไทยในช่วงปี ค.ศ. 1990-2010 เพื่อสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของรายได้ประชาชาติ รายจ่ายการบริโภคภาคเอกชน และการออม สดมภ์ที่ หนึ่งหมายถึง รายได้ประชาชาติสุทธิ(NNI=net national income) ที่เกิดขึ้นในรอบปี คำว่าสุทธิมีความหมายดังต่อไปนี้ ก) ในแต่ละปีมีค่าเสื่อมราคา (depreciation) จึงจำเป็นต้องหักค่าเสื่อมออกไปโดยการคำนวณตัวเลขการลงทุนเพื่อทดแทน (replacement investment) ข) ในแต่ละปีมีการโอนเงินข้ามประเทศสุทธิ (international transfer of resources) ซึ่งอาจจะเป็นค่าบวกหรือค่าลบ ในบริบทของไทย รายได้ที่ไหลออกนอกประเทศไทย-- ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับรายจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ยืมจากต่างประเทศ ค่าลิขสิทธิ์และการถ่ายโอนกำไรข้ามประเทศฯ ด้านรายได้ที่ไหลเข้าประเทศไทย--ส่วนสำคัญมาจากเงินโอนที่คนไทยออกไปทำงานในต่างประเทศส่งรายได้กลับมาให้ครอบครัวและญาติพี่น้อง (remittance income)

สดมภ์ที่สองหมายถึง “รายได้ครัวเรือนหลังหักภาษี”(DI=disposable income) เนื่องจากการจัดเก็บภาษีทำให้อำนาจซื้อของครัวเรือนลดลง แบบจำลองมหภาคแบบเคนส์ให้ความสำคัญกับอุปสงค์ส่วนรวม (aggregate demand) โดยที่ตระหนักว่า รายได้หลังหักภาษี(DI) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดรายจ่ายการบริโภคและอุปสงค์ส่วนรวม ในแบบจำลองมหภาคตระหนักบทบาทของภาครัฐในการเปลี่ยนแปลงอุปสงค์ส่วนรวมผ่านนโยบายภาษีอากรหรือนโยบายงบประมาณ

สคมภ์ที่สาม หมายถึงรายจ่ายการบริโภคภาคเอกชน (PCE = private consumption expenditure) ซึ่งเป็นผลรวมของรายจ่ายการบริโภคหมวดต่างๆ ได้แก่ รายจ่ายหมวดอาหาร รายจ่ายเกี่ยวกับบ้าน รายจ่ายส่วนบุคคล รายจ่ายสุขภาพ รายจ่ายการขนส่งและคมนาคมเป็นต้น รายจ่ายการบริโภคภาคเอกชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในแบบจำลองเคนส์ กล่าวคือ aggregate consumption function ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ aggregate demand การศึกษาการบริโภคที่จำแนกตามหมวดสินค้า เป็นอีกหัวข้อวิจัยหนึ่งที่มีการวิจัยอย่างแพร่หลายเรียกว่า demand system¹¹ ซึ่งมีคุณประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ภาระภาษี (tax incidence)

สคมภ์ที่สี่ เกี่ยวข้องกับการออมภาคบังคับ (forced saving) หมายถึง การสมทบเงินของลูกจ้างเข้าระบบประกันสังคมหรือพนักงานของรัฐสมทบเงินเข้ากองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ เป็นต้น ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าเงินสมทบเข้าระบบประกันสังคมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังปี พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในประเทศไทย กล่าวคือ การจัดตั้งกองทุนประกันสังคมและกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ หมายเหตุ กองทุนประกันสังคม (social security fund) เป็นกองทุนขนาดใหญ่ตามสถิติ ณ กลางปี พ.ศ. 2556 มีสมาชิกรวมกันมากกว่า 10 ล้านคนเงินกองทุนสูงกว่า 1 ล้านล้านบาทจากในอดีต—ปริมาณเงินทุนไหลเข้าสูงกว่าเงินทุนไหลออกทำให้ขนาดกองทุนประกันสังคมเติบโตขึ้นทุกปี อย่างไรก็ตามในปี 2557 เป็นต้นไปจะมีผู้ประกันตนได้รับสิทธิบำเหน็จบำนาญเพิ่มขึ้น¹² จึงคาดว่าปริมาณเงินไหลออกจากกองทุนจะสูงขึ้น ประกอบกับโครงสร้างของประชากรไทยที่ผู้สูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นและการเข้าสู่กำลังแรงงานวัยหนุ่มสาวลดลง เกิดความห่วงใยว่า ปริมาณเงินไหลออกสุทธิในอนาคตจะสูงกว่าปริมาณเงินไหลเข้า เงินกองทุนในระบบประกันสังคมในระยะยาวจะมีขนาดลดลงอาจจะประสบปัญหาไม่ยั่งยืนจึงได้เตรียมการศึกษาวินิจฉัยเพื่อปรับปรุงอัตราการสมทบ การขยายอายุเกษียณ หรือมาตรการรณรงค์ให้มีสมาชิกใหม่เข้ากองทุนประกันสังคม

สคมภ์ที่ห้า แสดงการออมของภาคครัวเรือนซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามลำดับ มูลค่าการออมในปี ค.ศ. 2010 เท่ากับ 844,588 ล้านบาท เปรียบเทียบกับรายได้ประชาชาติสุทธิ 8,795,899 ล้านบาท คำนวณเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 9.6

¹¹ การค้นคว้า demand system ริเริ่มโดยนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ Sir Richard Stone ผู้เคยทำงานช่วยวิจัยให้ Lord John Maynard Keynes โดยเรียกว่าแบบจำลอง Linear Expenditure System ซึ่งช่วยให้เข้าใจการตอบสนองของอุปสงค์ต่อรายได้ต่อราคาสินค้า และต่อราคาสินค้าอื่น ซึ่งนำไปประยุกต์ใช้ในผลงานวิจัยมากมาย ตัวอย่างการวิเคราะห์ Linear Expenditure System ในประเทศไทย ผลงานของดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2538) อิศรา ศานติศาสตร์ (2542) และสมประวิณ มันประเสริฐ (2553) เป็นต้น

¹² เงื่อนไขการได้บำนาญ ผู้ประกันตนจะต้องสมทบเงินเข้ากองทุนไม่น้อยกว่า 180 เดือน หรือ 15 ปี

ตารางที่ 2-1 รายได้ประชาชาติและการออมภาคครัวเรือนไทยในสามทศวรรษ

ปี ค.ศ.	(1) NNI	(2) DI	(3) PCE	(4) CHPEN	(5) S
1990	1,964,360	1,445,598	1,203,879	-	241,719
1991	2,237,611	1,633,279	1,340,873	-	292,406
1992	2,539,239	1,868,654	1,509,977	-	358,677
1993	2,816,188	2,032,782	1,689,705	-	343,077
1994	3,166,434	2,194,884	1,916,722	-	278,162
1995	3,596,585	2,480,183	2,156,675	105	323,613
1996	3,899,034	2,695,990	2,391,043	77	305,024
1997	3,830,035	2,737,898	2,488,303	45	249,640
1998	3,647,023	2,825,630	2,421,152	-33	404,445
1999	3,807,006	2,997,543	2,539,296	11,719	469,966
2000	4,050,205	3,048,494	2,734,679	21,398	335,213
2001	4,197,196	3,144,608	2,982,472	24,130	186,266
2002	4,597,727	3,397,843	3,201,045	28,949	225,747
2003	5,070,833	3,771,377	3,502,667	43,821	312,531
2004	5,622,640	4,224,639	3,875,321	48,044	397,362
2005	6,110,788	4,565,793	4,242,747	55,630	378,676
2006	6,826,754	4,917,657	4,566,315	64,557	415,899
2007	7,442,601	5,343,242	4,760,660	70,462	653,044
2008	7,882,493	5,737,311	5,199,802	76,882	614,391
2009	7,768,417	5,749,501	5,154,299	74,407	669,609
2010	8,795,899	6,391,285	5,632,422	85,725	844,588

ที่มา สำนักบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

NNI = net national income หมายถึง รายได้ประชาชาติสุทธิหน่วย ล้านบาท

DI = disposable income หมายถึง รายได้หลังหักภาษี

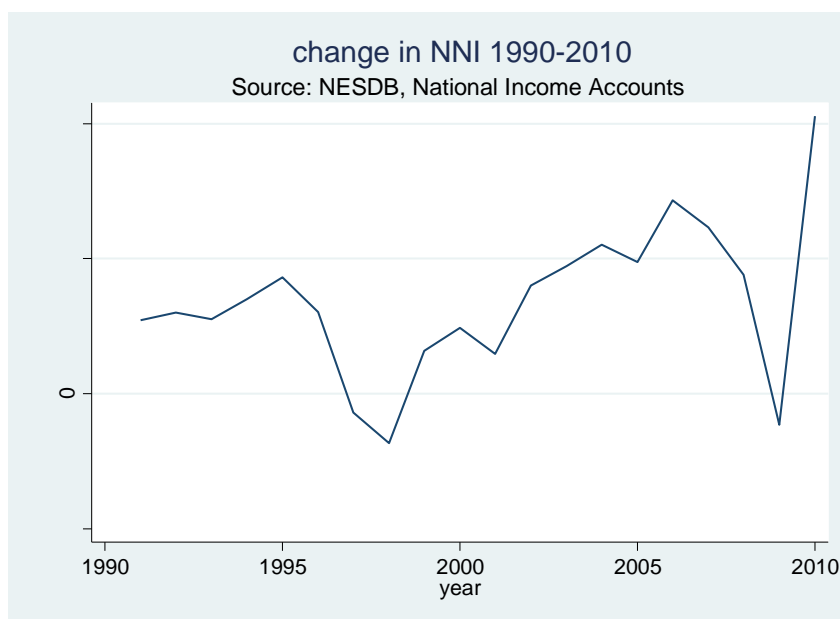
PCE = final consumption expenditure หมายถึง รายจ่ายการบริโภคของครัวเรือน

CHPEN = change in pension entitlement หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิทธิการได้รับบำนาญ

S = household saving หมายถึง การออมของครัวเรือน

รูปภาพที่ 2-1 แสดงความเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจไทยในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา วัตถุประสงค์ อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ประชาชาติ (change in NNI) พร้อมกับตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความผันผวนหรือภาวะวิกฤต พบว่ามีเหตุการณ์วิกฤตสำคัญ 2 ครั้ง ที่ส่งผลกระทบต่อ NNI ติดลบ กล่าวคือ หนึ่ง วิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ซึ่งส่งผลต่ออัตราการเจริญเติบโตของ GDP ไทยติดลบจนถึงปี 2542 สอง การชะลอตัวของเศรษฐกิจไทยภายหลังปัญหาวิกฤตธุรกิจบ้านและที่ดินในสหรัฐ (subprime crisis) ในช่วงปี พ.ศ. 2551-2552 ส่งผลกระทบต่อมูลค่าการส่งออกของไทย และดัชนีวัดกำลังการผลิต (index of capacity utilization)

รูปภาพที่ 2-1 การเปลี่ยนแปลงของรายได้ประชาชาติสุทธิ 1990-2010

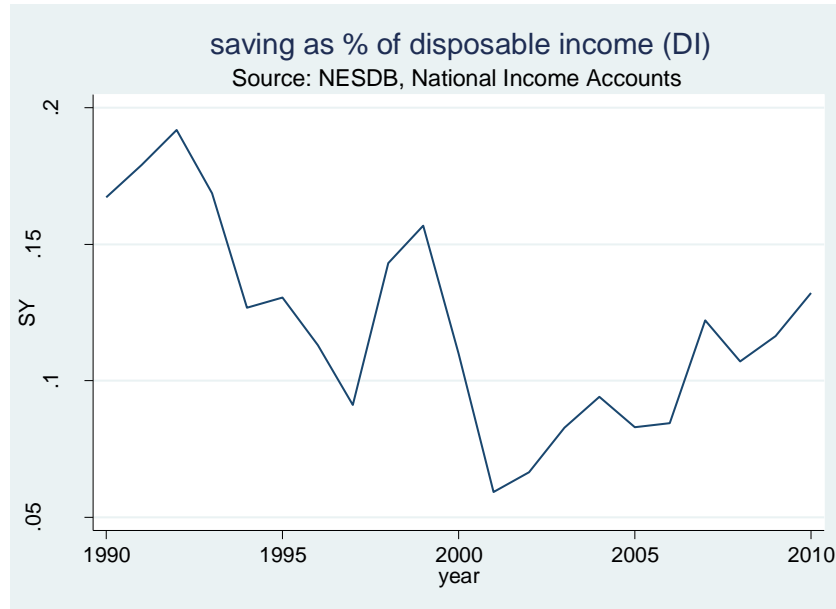

ที่มาของข้อมูล สศช. National Income Accounts หน่วย ล้านบาท (แกนตั้ง)

รูปภาพ 2-2 แสดงสัดส่วนของการออมครัวเรือน ต่อ รายได้หลังหักภาษี (S / DI โดยที่ S=saving, DI=disposable income) พร้อมกับข้อสังเกตดังต่อไปนี้ หนึ่ง อัตราส่วนการออมต่อรายได้มีความผันผวนระหว่างปีต่อปีก่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540) และการชะลอตัวทางเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2551-2552) สอง จากพิจารณาข้อมูลตลอดสองทศวรรษ พบว่ามีแนวโน้มการลดลงของการ

ออมต่อรายได้อย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าการออมภาคครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหลังปี ค.ศ. 2003 เป็นต้นมา แต่หากเปรียบเทียบกับในยุค 1990 อัตราส่วน S/Y ในสิบปีหลัง ต่ำกว่าอัตราเดียวกันในต้นทศวรรษ 1990

รูปภาพที่ 2-2 สัดส่วนการออมภาคครัวเรือน ต่อ รายได้ประชาชาติ

ที่มาของข้อมูล สศช. National Income Accounts

หน่วย x 100 = ร้อยละ (แกนตั้ง)

ตารางที่ 2-2 การออมเฉลี่ยต่อบุคคล ค.ศ. 1990-2010

ปี ค.ศ.	(1)	(2)	(3)	(4)
	การออม ครัวเรือน ล้านบาท	S/NI	การออม ต่อคน บาทต่อคน	ประชากร พันคน
1990	241,719	0.12	4,329	55,839
1991	292,406	0.13	5,169	56,574
1992	358,677	0.14	6,260	57,294
1993	343,077	0.12	5,914	58,010
1994	278,162	0.09	4,738	58,713
1995	323,613	0.09	5,448	59,401
1996	305,024	0.08	5,083	60,003
1997	249,640	0.07	4,119	60,602
1998	404,445	0.11	6,608	61,201
1999	469,966	0.12	7,604	61,806
2000	335,213	0.08	5,386	62,236
2001	186,266	0.04	2,964	62,836
2002	225,747	0.05	3,560	63,419
2003	312,531	0.06	4,885	63,982
2004	397,362	0.07	6,158	64,531
2005	378,676	0.06	5,817	65,099
2006	415,899	0.06	6,342	65,574
2007	653,044	0.09	9,888	66,041
2008	614,391	0.08	9,241	66,482
2009	669,609	0.09	10,009	66,903
2010	844,588	0.10	12,547	67,313

ที่มา สำนักบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หน่วย การออม = ล้านบาท การออมต่อหัว = บาทต่อเดือนต่อคน

ประชากร = พันคน S/Y หมายถึง สัดส่วนการออม = ร้อยละ (x100)

ธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานสำคัญที่ติดตามสถานการณ์การออมของภาคครัวเรือน และเสนอรายงานข้อมูลเป็นประจำ เช่น เอกสารชื่อว่า The Adequacy of Saving in Thailand¹³ แสดงสถิติการออมระหว่างปี ค.ศ. 1980-2003 พร้อมกับรายงานว่า อัตราการออมของครัวเรือนเคยทำสถิติสูงสุดเท่ากับ 14.4% ในปี ค.ศ. 1989 แต่ในเวลาต่อมาลดลงตามลำดับ ในปี ค.ศ. 2003 อัตราการออมลดลงเหลือเพียง 3.8% ของรายได้ผลงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งโดย Jongwanich (2010) พบว่า อัตราการออมภาคครัวเรือนมีแนวโน้มลดลง การวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลบัญชีประชาชาติและการทดสอบแบบจำลองเศรษฐมิติตามวิธี time-series technique

สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (สศค.) มีหน่วยงานย่อยเรียกว่า สำนักนโยบายการออมและการลงทุน ทำหน้าที่ติดตามวิเคราะห์การออมภาคครัวเรือน รายงานว่าสัดส่วนการออมต่อ GDP ในช่วงปี 2539-2551 เท่ากับร้อยละ 18.5 และแนวโน้มการลดลงของการออม เกี่ยวกับสาเหตุของความผันผวนการออม— ผลงานวิจัยชี้ว่า มีสองปัจจัยสำคัญ หนึ่งความผันผวนของรายได้ประชาชาติเนื่องจากเศรษฐกิจไทยมีความผูกพันกับกระแสโลกาภิวัตน์เป็นอย่างมาก วัดด้วยดัชนีการเปิดประเทศ (degree of openness) ดังนั้นในปีใดก็ตามที่ภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำหรือชะลอตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศคู่ค้าปริมาณการค้าขายและส่งออกของไทยจะชะลออย่างชัดเจน ทำให้อัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยลดลง และติดตามด้วยดัชนีการมีงานทำ ดัชนีการผลิตภาคอุตสาหกรรม (industrial capacity utilization) ฯลฯ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความสามารถการออมของภาคครัวเรือน สอง พฤติกรรมการใช้จ่ายบริโภคของภาคครัวเรือนไทย เปลี่ยนแปลงตามกระแสบริโภคนิยมมีรายจ่ายประเภทใหม่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดการขนส่งและคมนาคม (consumption in transport and communication) นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่า การบริโภคของครัวเรือนไทยรับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมและโลกร้อน สถิติอุปนิสัยธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุทกภัยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามสภาวะโลกร้อน อนึ่ง การขยายตัวของชุมชนไปตั้งบ้านเรือนและชุมชนพื้นที่ลุ่ม หรือเป็นทางน้ำผ่านทำให้ครัวเรือนไทยในยุคใหม่มีค่าใช้จ่ายการป้องกันน้ำท่วม ค่าใช้จ่ายซ่อมแซมและฟื้นฟูบ้านเรือนอาคารร้านค้าและโรงงานสูงขึ้น อนึ่ง โครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นทำให้หมวดรายจ่ายสุขภาพมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น นอกจากนี้พฤติกรรมการบริโภคของครัวเรือนไทยในยุคปัจจุบัน แตกต่างจากอดีตเนื่องจากสภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

¹³ธนาคารแห่งประเทศไทย ร่วมกับ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จัดทำการศึกษาเฉพาะเรื่อง เน้นการออม การถือเงินและตราสารทางการเงินหลายครั้ง และมีผลงานวิจัยโดยนักวิชาการของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทความโดย กอบศักดิ์ และ คณะ [Pootrakoo, et.al. (2005)]

เปลี่ยนแปลง เช่น การเติบโตของบัตรเครดิตการซื้อเงินผ่อน และแหล่งสินเชื่อผู้บริโภคเช่น Easy Money ฯลฯ จนทำให้หลายฝ่ายแสดงความห่วงใยต่อนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น และอัตราการออมลดลง

สถานการณ์การออมจากข้อมูลจุลภาค (ครัวเรือน)

ข้อมูลการออมระดับมหภาค(aggregate saving indicators) สะท้อนความเปลี่ยนแปลงและผันผวนปีต่อปี แต่ไม่แสดงถึงความแตกต่างระหว่างครัวเรือน จึงเป็นการสมควรที่จะค้นคว้าข้อมูลระดับย่อย (disaggregated data) หมายถึงข้อมูลครัวเรือน

การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES = socio-economic survey)ดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นการสุ่มตัวอย่างครัวเรือนอย่างเป็นระบบ มีจำนวนตัวอย่างครัวเรือนมากกว่า 40,000 หลังคาเรือนในแต่ละครั้ง วิธีสุ่มตัวอย่างหลายชั้นตอน (stratified sampling) จากชุมชนอาคาร(cluster) ทั้งพื้นที่เมืองและชนบท จุดแข็งของ SES คือการระบุ sampling weight ซึ่งมีคุณประโยชน์ต่อนักวิจัยอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องการจะอนุมานค่าสถิติเฉลี่ยระดับประเทศ¹⁴แบบสำรวจครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สอบถามข้อมูลสนทนหลายหัวข้อ ได้แก่ ด้านรายได้ การประกอบอาชีพและชนชั้น ซึ่งช่วยให้เข้าใจแหล่งที่มาของรายได้(sources of income) มาจากค่าจ้างเงินเดือน รายได้จากการประกอบการ เกษตร จากธุรกิจนอกการเกษตร รายได้เงินโอน รายได้จากทรัพย์สิน ฯลฯ ด้านรายจ่ายของครัวเรือน (household expenditure) จำแนกออกเป็นหมวดรายจ่ายการบริโภค และ หมวดรายจ่ายที่ไม่ใช่การบริโภค อาทิเช่น ค่าเบี้ยประกันชีวิต เงินสะสมเข้ากองทุนหมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจ เป็นต้นการสอบถามสมาชิกแต่ละคน (household members) เพื่อเข้าใจสถานภาพในครอบครัวว่าเป็นหัวหน้าครัวเรือน คู่สมรส บุตร ผู้อยู่อาศัย อายุ เพศ ระดับการศึกษา และตำแหน่งหน้าที่การงานหรือการเป็นนักเรียน/นักศึกษา การมีบ้าน (housing) ข้อมูลสนทนเกี่ยวกับทรัพย์สินและหนี้สิน (asset and liabilities) นับเป็นแหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างมาก ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม¹⁵

นิยามการออม หมายถึง รายได้ครัวเรือน หักด้วย รายจ่ายการบริโภค

¹⁴ ตามหลักการสุ่มตัวอย่างที่ดี หมายถึง sample mean มีความแม่นยำ และสามารถจะเป็นตัวแทนระดับประเทศได้ (sample mean = population mean)

¹⁵ ดูตัวอย่างผลงานวิจัยของสมประวีณ (2554) คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพื่อให้เห็นความแตกต่างและหลากหลายของพฤติกรรมกรอมของภาคครัวเรือน ขออ้างอิงตารางที่ 2-3 ซึ่งคำนวณมาจากข้อมูล SES2552 โดยแจกแจงตามชั้นรายได้ของครัวเรือน(income decile) แบ่งรายได้ออกเป็น 10 กลุ่มที่ 1 = รายได้น้อยที่สุด กลุ่มที่ 10 = รายได้สูงสุด

เป็นที่สังเกตว่า ชั้นรายได้ที่ 1-2 มีการออมติดลบ คือรายจ่ายสูงกว่ารายได้ ระดับกลางคือชั้นรายได้ที่ 3-4 มีอัตราการออมต่ำกว่าร้อยละ 10 ซึ่งแตกต่างอย่างมากจากกลุ่มรายได้สูง (deciles 8-9-10) อัตราการออมต่อรายได้เท่ากับร้อยละ 24.7 28.8 และร้อยละ 47.1 ตามลำดับ

ตารางที่ 2-3 สถิติรายได้ – การบริโภค – การออมของครัวเรือน 2552

หน่วย บาทต่อเดือน

ชั้นรายได้	รายได้ ครัวเรือน	การบริโภค ครัวเรือน	การออม	การออม/ รายได้
1 น้อยที่สุด	5,042	7,020	-2,160	-42.84
2	7,705	7,953	-464	-6.02
3	9,531	8,942	319	3.35
4	11,391	10,096	984	8.64
5	13,390	11,238	1,776	13.26
6	15,917	12,956	2,401	15.08
7	19,033	14,467	3,859	20.28
8	23,229	16,484	5,740	24.71
9	30,785	20,218	8,869	28.81
10 มากที่สุด	63,369	28,909	29,850	47.11

ที่มาของข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552

ในสามทศวรรษที่ผ่านมา มีผลงานวิจัยหัวข้อการออมของครัวเรือนของนิสิตนักศึกษาจำนวนไม่น้อย ทั้งในมหาวิทยาลัยไทยและต่างประเทศ เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท/เอก ตัวอย่างของผลงานสำคัญ โดย ลีลี โกสิยานนท์ [Kosiyanon (1977)] วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยโอเรกอน สหรัฐ และ วิทยานิพนธ์ปริญญาโทในคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลายฉบับ อาทิเช่น สุจิตรา บัวใบ (2526) โสภณ โรจนธำรง (2537) ชัยวุฒิ อัสวรจิกุล (2541) Sinchareonsaeng (1987) Nualtaranee (1992) งานวิจัยจำนวนมากใช้สถิติการออมโดยรวม คำนวณคู่กับการทฤษฎีรายได้ถาวร และทฤษฎีวงจรชีวิต แต่การวิเคราะห์ที่ใช้ข้อมูลจุลภาค (ระดับครัวเรือน) มีน้อยกว่า ตัวอย่างผลงานของ กอบศักดิ์ ภูตระกูลและคณะ [Pootrakool et.al. (2005)]

ทบทวนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบจำลองวงจรชีวิต

ทฤษฎีวงจรชีวิต(life-cycle theory) เสนอคำอธิบายพฤติกรรมกรรมการออมและการสะสมทรัพย์สินของครัวเรือน ผู้บุกเบิกทฤษฎีคือ Franco Modigliani นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันเชื้อสายอิตาลี ในทศวรรษ 1950 ซึ่งในเวลาต่อมาได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์¹⁶ แนวคิดหลักของทฤษฎีนี้คือการตระหนักถึงความไม่จีรังในชีวิตคนเรา กาลเวลาทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การเปลี่ยนจากวัยเด็ก เป็นผู้ใหญ่ในวัยทำงาน และวัยสูงอายุช่วงวัยเด็กใช้เวลาส่วนใหญ่เรียนรู้และพัฒนาทักษะ เมื่อเป็นผู้ใหญ่เริ่มทำงานและเจริญก้าวหน้าตามหน้าที่การงานในองค์กร สำหรับคนที่เป็นลูกจ้าง ค่าจ้างเงินเดือนมักเพิ่มขึ้นตามประสบการณ์ทำงาน และการได้รับตำแหน่งสูงขึ้นในองค์กร สำหรับบุคคลที่ประกอบกิจการของตนเอง รายได้มาจากกำไรหลังหักต้นทุน ชื่อเสียงและประสบการณ์มักเพิ่มขึ้นตามวัยและถึงจุดสูงสุด (peak income) ในวัยกลางคน ต่อจากนั้นรายได้มีแนวโน้มลดลงไปเนื่องจากหลายสาเหตุ อาทิเช่น การเสื่อมสุขภาพ ทำให้บางคนสมัครใจที่เลิกทำงานก่อนถึงกำหนด บางลักษณะงานจำเป็นต้องใช้พลังกำลังจึงเหมาะสมสำหรับวัยหนุ่มสาวเมื่อเข้าสู่วัยกลางคนหรือสูงอายุก็น่าจำเป็นต้องถอนตัวออกจากอาชีพนั้นๆ แบบจำลองวงจรชีวิตถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลาย และทดสอบด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งรายงานวิจัยส่วนใหญ่พบแบบแผนรายได้(pattern of household income) มีลักษณะ “เส้นโค้งหลังค่อม” (hump-shaped curve) ในช่วงวัยกลางคน (50-55 ปี)

แบบจำลองวงจรชีวิตอธิบายการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรทางเศรษฐกิจสามตัวที่มีความสำคัญยิ่ง กล่าวคือ รายได้ ($y = \text{income}$) การออม ($s = \text{saving}$) และการถือครองทรัพย์สินหรือความมั่งคั่งของครัวเรือน ($A = \text{asset}$) โดยที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและแปรเปลี่ยนตามช่วงอายุของหัวหน้าครัวเรือน ทรัพย์สินของครัวเรือน จำแนกเป็นหลายรูปแบบ กว้างๆคือ รูปทรัพย์สินถาวร (fixed asset) เช่น บ้านและที่ดิน

¹⁶ Modigliani เขียนผลงานวิจัยเกี่ยวกับการออมไว้หลายชิ้นในช่วงเวลากว่าสี่ทศวรรษ เช่น Modigliani and Ando (1957, 1960) เกี่ยวกับการทดสอบทฤษฎีด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ และการเปรียบเทียบทฤษฎีรายได้ถาวร กับ ทฤษฎีวงจรชีวิต Modigliani (1975) ประเมินพัฒนาการของทฤษฎีวงจรชีวิต (LCH, life-cycle hypothesis) หลังสองทศวรรษผ่านไป และ Modigliani (1986) ว่าด้วยทฤษฎีวงจรชีวิต การประหยัด และความมั่งคั่งแห่งชาติ ขออ้างอิงคำกล่าวบางตอนของ Modigliani 1993 “According to this model, individual consumption reflects the preferred allocation of available life resources to consumption over time, while saving and dissaving perform the function of bridging the gap between life-cycle of income and the desired path of consumption, taking into account their uncertainty. In this view, individual arises primarily from “hump saving,” transitory accumulation of wealth destined for later expenditure. In addition, some of the accumulation may end up (by miscalculation or by design) in the form of bequests”

ทรัพย์สินกึ่งถาวร (quasi-fixed asset) และเงินหรือสินทรัพย์สภาพคล่อง (money or liquid asset) ทรัพย์สินเกิดจากการสะสมของการออม (ซึ่งมาจากรายได้) เป็นตัวแปรสต็อก (stock variable) ซึ่งมีคุณประโยชน์อย่างมากต่อครอบครัว หนึ่ง การถือครองทรัพย์สินทำให้เกิดรายได้ จากดอกเบี้ย เงินปันผล หรือราคาที่ดินสูงขึ้น (capital gain) สอง ทรัพย์สินให้ทางเลือกแก่ครัวเรือน คือ สามารถแปลงเป็นเงินหรือรายได้ เมื่อต้องการ (จำหน่ายบ้านและที่ดิน) สาม ทรัพย์สินเป็นเครื่องรักษามูลค่า (store of value) ที่สามารถถ่ายโอนเป็นมรดกให้ลูกหลาน

การออมมีบทบาทสำคัญในแบบจำลองวงจรชีวิต การออมในแต่ละปีทำให้ทรัพย์สินของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยทั่วไปเวลาทองแห่งชีวิต (วัยกลางคน) หัวหน้าครัวเรือนได้รับรายได้สูง จึงเป็น โอกาสดีสำหรับการออมและสะสมความมั่งคั่ง เพื่อการใช้จ่ายในวัยชรา การออมจึงทำบทบาทที่เรียกว่า *การทำให้แบบแผนการบริโภคมีความสม่ำเสมอ* (consumption smoothing) ¹⁷ แบบจำลองวงจรชีวิตดั้งเดิม ตั้งข้อสมมติว่าการวางแผนการออมเป็นการตัดสินใจที่อิงความเห็นแก่ตน (self-interest) ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นข้อจำกัด และถูกนำไปทดสอบด้วยหลักฐานข้อมูลทั้งในประเทศพัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา¹⁸

มีความพยายามของนักวิจัยหลายในการขยายกรอบวิเคราะห์การออมในหลายทางด้วยกัน หนึ่ง การคำนึงถึงความหวังดีของผู้ปกครองต่อลูกหลาน (parental altruism) และการถ่ายโอนมรดก โดยอภิปรายว่าความเห็นแก่ตนเองนั้นมีอยู่จริงแต่มิได้หมายความว่า “ไม่เห็นแก่คนอื่น” และการเห็นแก่ผู้อื่นไม่ใช่ตัวแปร binary (0/1) แต่สะท้อน “ดีกรี” หรือความมาก-น้อยหลักฐานเชิงประจักษ์คือพฤติกรรมการให้ (giving behavior) การถ่ายโอนมรดก (bequest transfer) หรือความตั้งใจถ่ายโอนมรดก (bequest motive)¹⁹ การสนับสนุนเงินทุนให้บุตรหลานด้านการศึกษา สามารถตีความว่าเป็นการถ่ายโอนมรดกในรูปทุนมนุษย์

¹⁷ ดูหนังสือ *Understanding Consumption* โดย Angus Deaton (1992)

¹⁸ นักวิชาการหลายท่านซึ่งได้ทดสอบทฤษฎีวงจรชีวิต (LCH) กับกรณีศึกษาการออมในประเทศกำลังพัฒนา พบว่า LCH มีความสามารถอธิบายการออมได้เพียงเล็กน้อย Rosenzweig (2001)

¹⁹ ขออ้างอิงคำกล่าวบางตอนในบทความของ Daniel Schunk, 2009 ความว่า *This paper focuses on the question to what extent heterogeneity in saving behavior can be explained by the importance that households attach to four potentially co-existing saving motives: The old-age provision motive, the precautionary motive, the bequest motive, and the motive to purchase a house (henceforth: housing motive). The paper finds that the importance attached to certain saving motives is related to heterogeneity in saving behavior. More specifically, I find that information on saving motives is related to the household saving rate, and that the relative contribution of the saving motives to household saving changes over age classes.*

(human capital bequest) การให้ของขวัญ (gift) การซื้อกรมธรรม์ประกันชีวิต (life-insurance)²⁰แบบจำลองวงจรชีวิตขยาย (extended life-cycle model) เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ ภายใต้แบบจำลองวงจรชีวิตขยาย (extended life cycle) มีตัวแปรใหม่เพิ่มขึ้น คือ B (bequest or gift) หมายถึง การถ่ายโอนมรดกทั้งที่เป็นเงินหรือไม่เป็นตัวเงิน ระหว่างที่ยังมีชีวิต (inter vivos gift) หรือหลังเสียชีวิต และการถ่ายโอนมรดกในรูปทุนมนุษย์ (H = human capital bequest)²¹

ภายใต้วงจรกรอบคิดใหม่มีผลทำให้ระยะเวลาไม่จำกัดเฉพาะในช่วงชีวิตของตนเองเท่านั้นแต่อาจจะขยายครอบคลุมอนาคตหรือเป็นนิรันดร์ ผลงานบุกเบิกโดย Becker and Tomes (1978) บัญญัติศัพท์ “อรรถประโยชน์ของวงศ์ตระกูล” (dynastic utility) หมายถึง การตัดสินใจ (ว่าด้วยการใช้ทรัพยากร) ของรุ่นที่หนึ่ง (พ่อแม่) โดยคำนึงถึงอรรถประโยชน์ของวงศ์ตระกูล คือคนรุ่นที่สอง-สาม-สี่ อรรถประโยชน์ของลูกหลานได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอรรถประโยชน์ของพ่อแม่ (altruistic parents) และมีผู้นำไปทดสอบข้อสันนิษฐานว่า ครัวเรือน A ที่มีความหวังดีต่อลูกหลาน น่าจะออมมากกว่าครัวเรือน B ซึ่งมีฐานะใกล้เคียงกันแต่ไม่มีความตั้งใจถ่ายโอนมรดก

แบบจำลองของ Becker and Tomes (1979, 1986) อธิบายว่า อรรถประโยชน์ของครัวเรือนประกอบด้วยสองส่วน ส่วนแรก คือ อรรถประโยชน์จากการบริโภคที่สมาชิกครัวเรือนในปัจจุบันได้รับ ส่วนที่สอง คือ อรรถประโยชน์จากการโอนมรดกให้แก่ลูกหลาน

$$U_{it} = \sum U(c_{it}) / (1 + \theta)^t$$

โดยที่ $\theta \geq 0$ สะท้อนถึง time preference,

- ค่า θ น้อย แสดงว่า บุคคลนั้นเห็นแก่ประโยชน์ของบุตรหลานเท่าเทียมกับตนเอง
- ค่า θ สูงหมายความว่า จะเห็นแก่ประโยชน์ในปัจจุบัน (คิดถึงตนเองมาก) และให้ความสำคัญกับอนาคตอันยาวไกล—น้อย

²⁰บทความสำคัญเกี่ยวกับการถ่ายโอนมรดก ผลงานวิจัยของ Bernheim et.al. (1985) ว่าด้วยการให้มรดกอย่างมียุทธศาสตร์

²¹งานวิจัยของ Angus Deaton (1999) เสนอข้อสังเกตว่า แรงจูงใจการออมเพื่อถ่ายโอนมรดกมีความสำคัญมาก ขออ้างคำกล่าวดังนี้ “bequest and dynastic motives are more important in explaining national saving than are life-cycle retirement motives..” p.63

Anthony Atkinson (1980) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษเสนอแนะว่า นักวิจัยสามารถถ่ายทอดมโนทัศน์ของความหวังดีของพ่อแม่ต่อลูกหลานในฟังก์ชันอรรถประโยชน์ของพ่อแม่ (parental utility function) ซึ่งเขียนด้วยสัญลักษณ์ดังนี้

$$U(c_{it}, b_{it+1})$$

โดยที่

U =ฟังก์ชันอรรถประโยชน์

c_{it} หมายถึง การบริโภคในปัจจุบัน และ

b_{it+1} หมายถึง การถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลานในอนาคตซึ่งให้ความพึงพอใจต่อผู้ปกครอง

โดยสมมติว่า รูปแบบความสัมพันธ์เป็นแบบ Cobb-Douglas, $U(c,b) = c^{1-s} b^s$, s = saving, สะท้อนว่า คนที่ออมมากย่อมจะมีโอกาสจะถ่ายโอนมรดกให้กับลูกหลานได้มาก (sY , Y =income)

ผลงานของ Kopczuk and Lupton (2007) โดยใช้ข้อมูลซ้ำตัวอย่าง (panel data) ตั้งชื่อโครงการสำรวจว่า *The Asset and Health Dynamics among the Oldest-Old* โดยสุ่มตัวอย่างผู้ที่เกิดในปี ค.ศ. 1923 หรือก่อนหน้า (อายุ 70 ปีขึ้นไป) การสำรวจดำเนินการในปี ค.ศ. 1993 1995 1998 และ 2000 วิธีการคือสุ่มตัวอย่างบุคคลที่มีอายุเกินกว่า 70 ปี การสำรวจครั้งแรก (wave I) เก็บตัวอย่างครัวเรือนจำนวน 6,046 ราย งานวิจัยกำหนดสันนิษฐานว่า ในกลุ่มตัวอย่างที่มีความหวังดีต่อลูกหลาน--ขนาดการออมน่าจะสูงกว่ากลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีความหวังดีต่อลูกหลาน

Laitner and Juster (1996) ศึกษาพฤติกรรมการออมของครัวเรือน โดยเปรียบเทียบหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 65 ปี คนกลุ่มแรกไม่มีความตั้งใจถ่ายโอนมรดก คนกลุ่มที่สองมีความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดก ผลการศึกษาสรุปว่า คนในกลุ่มที่สองมีแนวโน้มถือครองทรัพย์สินสูงกว่าคนกลุ่มแรก และมีความแตกต่างกันถึงร้อยละ 40 คล้ายคลึงกันผลงานวิจัยของ Mirer (1980) ค้นพบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีความตั้งใจถ่ายโอนมรดกจะมีเงินออมมากกว่ากลุ่มคนที่ไม่มีความตั้งใจถ่ายโอนมรดก (strong positive effect of bequest intentions on saving)

พฤติกรรม การซื้อประกันชีวิต (life insurance) โดยสันนิษฐานว่า เหตุผลหนึ่งของการประกันชีวิต เพื่อป้องกันความเสี่ยงและเพื่อตนเอง แต่อีกส่วนหนึ่งสะท้อนความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน²² และใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการวัด bequest motivation

สอง มีการค้นคว้าวิจัยมูลเหตุจูงใจของการออม (motivation of saving) โดยนำมโนทัศน์ด้านจิตวิทยา และสังคมวิทยามาประกอบ พร้อมกับสันนิษฐานว่าการออมมีเป้าหมายเอนกประสงค์²³ บางเรื่องเป็นการทำเพื่อตนเอง บางเรื่องทำเพื่อผลประโยชน์ของลูกหลานหรือวงศ์ตระกูล) การออมเพื่อการลงทุนของครอบครัว (investment motive) เช่น การซื้อบ้านที่ดินหรือสินทรัพย์อื่นๆ หรือการขยายกิจการร้านค้า) การออมเพื่อการลงทุนพัฒนาทุนมนุษย์ คือ ส่งเสริมการศึกษาของบุตร (human capital motive) ค) การออมเพื่อรองรับความผันผวนของรายได้ (precautionary saving) หรือเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันรองรับเหตุการณ์ฉุกเฉินที่คาดไม่ถึง เช่นเจ็บป่วยประสบอุบัติเหตุ อุบัติภัยธรรมชาติ) การออมเพื่อเป็นมรดกตกทอดให้ลูกหลาน (bequest motive) จ) การออมเพื่อเป็นบำนาญ (pension saving)

Inkman and Michaelides (2012) ศึกษาพฤติกรรม การประกันชีวิตจากตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 4,422 ราย ใช้ฐานข้อมูลที่เรียกว่า UK Longitudinal Study of Ageing (ELSA) การสำรวจในปี 2002/2003 พบว่าร้อยละ 42 ของคนเหล่านี้ถือประกันชีวิต และข้อสรุปว่า แรงจูงใจของการประกันชีวิตเกี่ยวข้องกับความหวังดีและความตั้งใจถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน พร้อมกับแสดงความเห็นเพิ่มเติมว่า ข้อมูลในตลาดประกันชีวิตช่วยให้เข้าใจพฤติกรรม การถ่ายโอนมรดก

ผลงานวิจัยจากหลายประเทศเสนอข้อสังเกตว่า อัตราการออมของครัวเรือนมีแนวโน้มลดลงอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่นในสหรัฐ Lusardi และคณะ กล่าวว่า “The saving rate has fallen precipitously in the United States in the past two decades. From a level of about 8 percent in the mid 1980s, the personal

²² เจื้อนใจการประกันชีวิต บางรูปแบบจะคืนเงินให้ต่อเมื่อผู้ทำประกันถึงแก่กรรม หมายถึง ผู้ทำประกัน ไม่มีโอกาสได้รับเงินหรือใช้จ่ายเงินส่วนนี้ สะท้อนถึงความตั้งใจที่จะให้เป็นมรดกแก่ทายาท

²³ ผลการศึกษา saving motives โดย Daniel Schunk 2009 อธิบายความหลากหลายของพฤติกรรม การออม พร้อมกับจำแนกแรงจูงใจออกเป็นสี่ประเภท ได้แก่

- i) old-age provision motive,
- ii) precautionary motive,
- iii) bequest motive,
- iv) housing motive

saving rate has dropped to zero and has remained at that level for several years. While the aggregate statistics only describe a specific measure of saving, there is additional evidence at the microlevel that the slump in saving is for real. Many Americans are doing little or no saving and get close to retirement with no wealth apart from their homes.” ส่วนกรณีของประเทศญี่ปุ่น Horioka (1989) พบหลักฐานคล้ายคลึงกัน อัตราการออมของคนญี่ปุ่นลดลงและอาจจะถึงขั้นติดลบ สำหรับการศึกษานี้ของ Midori Wakabayashi (2005) พบปัญหาการสะสมทรัพย์สินของแรงงานนอกระบบ ต่ำกว่าระดับอุดมภาพ²⁴

สาม การคำนึงถึงปัจจัยโครงสร้างประชากร สภาพสังคมชนบทที่ครัวเรือนสัมพันธ์กับ “ชุมชน” ที่ลึกซึ้ง ปัจจัยทางวัฒนธรรม รวมทั้งสภาพความด้อยพัฒนาของระบบการเงิน-การธนาคาร อาจจะทำให้พฤติกรรมออมครัวเรือนของประเทศกำลังพัฒนาแตกต่างจากประเทศพัฒนาแล้ว ผลงานวิจัยในกลุ่มนี้ได้แก่ Attanasio and Szekely (2001) Deaton and Paxson (1998) Collins (1991) Meredith (1995)²⁵ เป็นต้น รวมทั้งพฤติกรรมออมในสังคมที่มี “การเปลี่ยนผ่าน” อย่างรวดเร็ว เช่น ประเทศจีนซึ่งเปลี่ยนจากสังคมนิยมและการปิดประเทศ เป็นประเทศเปิดเสรีการค้า Ma and Wang (2010) และ Wei and Zhang (2011)

การขยายกรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิดมุมมองใหม่รวมทั้งการวิพากษ์ทฤษฎีดั้งเดิมหนึ่งในผลงานวิจัยที่ก่อให้เกิดความตื่นตัวในวงการเศรษฐศาสตร์อย่างมาก²⁶ และทำทนาย LCH จากผลงานของ Kotlikoff and Summers (1981) ทั้งสองท่านค้นพบว่าร้อยละ 47 ของทรัพย์สินครัวเรือนชาวอเมริกันมิได้เกิดจากน้ำพักน้ำแรงของตนเอง แต่เป็นการได้มาจากบุพการีในรูปมรดกหรือของขวัญ กระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์ข้อจำกัดของ LCH

²⁴ ข้ออ้างอิงข้อสรุปบางตอนในเอกสาร “In this paper, I analyze the impact of social security wealth, retirement payments, and living expenses during retirement on people’s retirement savings in general, and on their individual pension holdings in particular, using micro data from a 1996 Japanese household survey. I confirm a replacement effect of social security on saving for all types of households and on individual pensions for self-employed households only. This suggests that the social security assets of self-employed households are less than their optimal level of annuitized assets and that they would increase their demand for individual pensions if social security benefits were to be reduced.”

²⁵ Collins (1991) ศึกษาการออมใน 10 ประเทศกำลังพัฒนาในช่วง ค.ศ. 1970-1985 ครอบคลุมประเทศแถบละตินอเมริกาและเอเชีย (รวมทั้งไทย) พบว่า มีความแตกต่างของอัตราการออมภาคครัวเรือน และในสิงคโปร์และฮ่องกงอัตราการออม (GS/Nl, GS=household gross saving, Nl=national income) ประมาณร้อยละ 30 สำหรับอัตราการออมของไทยอยู่ในระดับปานกลางคือเท่ากับร้อยละ 12 โดยประมาณ

²⁶ การจัดประชุมสัมมนาเพื่ออภิปรายและวิพากษ์ผลงานวิจัยของ Kotlikoff and Summers

คำอธิบายว่าเหตุใด “การออมไม่พอเพียง” นำเสนอโดย George Akerlof นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน โดยอ้างว่า การละเลยไม่ออม (ทั้งๆที่เป็นสิ่งที่ดี) เกี่ยวกับพฤติกรรมการผัดวันประกันพรุ่ง (procrastination) โดยกล่าวว่า เป็นพฤติกรรมตามปกติของมนุษย์ บุคคลหนึ่ง (นาย ก) มีความตั้งใจที่จะออมเงินเป็นประจำทุกวัน/ทุกเดือน/ทุกปี เพราะตระหนักว่าการออมนั้นมีคุณประโยชน์เป็นสิ่งที่ดี จึงกำหนดคดึกา (ในใจ)ว่าจะออมเงินเป็นประจำทุกวันและทุกเดือนสมมติเป็นตัวเลข ออม $x\%$ ของรายได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไป (วันรุ่งขึ้น) คนๆนี้อาจจะเปลี่ยนใจด้วยเหตุผลนานาประการ แสดงว่าบุคคลตั้งคดึกา (โดยสมัครใจ) แต่ก็อาจจะละเมิดคดึกาของตนเอง (ในวันต่อไป) Akerlof อธิบายว่าความไม่คงเส้นคงวาเกิดกับใครๆก็ได้ เนื่องจากข้ออ้างว่าหนึ่ง “การเปลี่ยนแปลง” ไม่ก่อความเสียหายอะไรมากมายเป็น “ความคลาดเคลื่อนเล็กน้อย” (minor mistake) โดยไม่มีผลกระทบหรือเดือดร้อนต่อผู้อื่น และ “อยู่ในใจ” และมีได้ระบุเป็นลายลักษณ์อักษร สอง ความบกพร่องเล็กน้อยสามารถ “แก้ตัว” เช่น ความตั้งใจว่าออมทุกวันๆละ 100 บาท สามารถแก้ตัวได้ด้วย “การออม 200 บาทในวันต่อไป” ซึ่งเป็นความจริง แต่หากบุคคลละเมิดสัญญาหลายครั้ง (ร้อยครั้ง พันครั้ง) ย่อมไม่ใช่ความผิดพลาดเล็กน้อย ผลงานของ Akerlof ช่วยเปิดมิติใหม่ให้เข้าใจจุดอ่อนของมนุษย์ จากความไม่คงเส้นคงวา (time-inconsistency) ช่วยให้อธิบายการออมไม่พอเพียง

การขยายกรอบคิดโดยอิมโนทัศน์ “การมีเหตุผลภายใต้ข้อจำกัด” (bounded rationality เสนอโดย Herbert Simon นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน) ประกอบกับข้อสังเกตวิถีชีวิตที่บุคคลผูกพันกับชุมชน และพฤติกรรมกลุ่ม (group behavior) ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับทฤษฎีรายได้เปรียบเทียบ (Relative Income Hypothesis) โดย James Duesenberry การบริโภคของครัวเรือนแปรผันตาม “สถานะเปรียบเทียบ” (relative income) ยกตัวอย่างประกอบ ครัวเรือนหนึ่งที่มีรายได้ระดับปานกลาง แต่ตั้งบ้านเรือนในชุมชนคนรวย หมายถึง บริเวณบ้านรวยรอบด้วยบ้านและคฤหาสน์ของคนรวยระดับเศรษฐีครัวเรือนนี้มีแนวโน้มจะใช้จ่ายบริโภคสูง เพื่อมิให้ “ไม่น้อยหน้า” ครัวเรือนอื่นๆที่อยู่รอบข้าง²⁷

²⁷ เจมส์ ดูเซนเบอร์รี่ (James Duesenberry) อ้างคำกล่าวเชิงเปรียบเทียบว่า *to keep up with the Jones* หมายถึง ครัวเรือนนั้นๆ ไม่อยากให้อริู้สึกว่า น้อยหน้า หรือ แปรกแยกจากเพื่อนบ้านหรือชุมชนที่อยู่รอบข้าง โดยนัยนี้ครัวเรือนตั้งอยู่ในชุมชนที่มีรายได้และมาตรฐานการบริโภคสูง มักจะมีรายจ่ายการบริโภคสูงตามไปด้วย แต่ถ้าหากครัวเรือนนี้เปลี่ยนที่พำนักคือไปตั้งบ้านเรือนในย่านที่คนส่วนใหญ่รายได้ปานกลางและมาตรฐานการใช้จ่ายบริโภคแบบคนชั้นกลาง รายจ่ายบริโภคของครัวเรือนนี้จะลดลง เพราะไม่มีความรู้สึก “น้อยหน้า” ดังนั้น อัตราการออมขึ้นอยู่กับ “รายได้สัมพัทธ์” (relative income)

ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม (บริโภคนิยม) และวิวัฒนาการของสถาบันการเงิน อาจจะมีผลต่อการบริโภค (และการออม) ของครัวเรือนได้ เช่น การโฆษณา บัตรเครดิต และการขยายตัวของแหล่งเงินกู้ นอกระบบ เช่น Easy Money “บิ่นก่อนจ่ายทีหลัง” “ควานหนึ่งหมื่นบาทเข้าอยู่อาศัยได้ทันที” ฯลฯ อาจจะทำให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้จ่ายบริโภค (และการออม) ผลงานวิจัยของ Clark and d’Ambrosio (2008) เน้นความสำคัญของการวางแผน/ตัดสินใจของบุคคลเกี่ยวกับ เวลาที่จะเกษียณจากการทำงาน และ แผนการออม โดยที่ตระหนักถึงข้อจำกัดด้านข้อมูลและความรู้การเงิน (financial education) พร้อมกับสันนิษฐานมีปัญหา inconsistency²⁸

แบบจำลองและข้อสันนิษฐานการวิจัย

จากการทบทวนทฤษฎีและแบบจำลองวงจรชีวิต รวมทั้งรายงานการวิจัยจากต่างประเทศ ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้พร้อมกับพัฒนากรอบการวิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการออมโดยคำนึงถึงบริบทของสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะเปลี่ยนผ่านบางประการ กล่าวคือ การเปลี่ยนสภาพจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง โครงสร้างประชากรที่มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า และความต้องการขยายหลักประกันทางสังคม ให้ครอบคลุมผู้ใช้แรงงานนอกระบบ การขยายตัวของกองทุนสำรองออมทรัพย์ การขยายตัวของสินเชื่อและสถาบันการเงิน ฯลฯ เหล่านี้อาจจะเป็นปัจจัยทำให้พฤติกรรมกรรมการออมของคนไทยในยุคปัจจุบัน แตกต่างจากในอดีต

²⁸ Clark and d’Ambrosio 2008 ขอบ้างกล่าวบางตอน “Two of the most important life-cycle choices facing workers are the age at which they plan to retire and the level of desired retirement income, which lead to the calculation of the amount of saving needed to achieve those goals. Economists have attempted to examine these choices by developing life-cycle models of time and resource allocation. These models assume that individuals decide on the optimal path of earnings and saving to achieve their desired level of consumption in each period of their expected life. Consumption and saving decisions determine income in retirement. For the most part, economic models assume that individuals have adequate information to make these important decisions. But contrary to the assumptions embedded in these models, most workers do not have the level of financial literacy required to make good decisions. Using their existing knowledge, they may develop retirement goals and establish saving plans that are inconsistent.”

ข้อสมมติที่หนึ่ง คริวเรือนไทยมีการวางแผนจัดสรรทรัพยากร (รายได้ การออม การลงทุน รวมทั้ง การลงทุนในเด็ก และการถือครองทรัพย์สิน) เช่นเดียวกับในสังคมอื่นๆ โดยคำนึงถึงอรรถประโยชน์ในปัจจุบันและอรรถประโยชน์ในอนาคต

$$(1)--- U = U_t + U_{t+1}$$

โดยที่

U_t หมายถึง อรรถประโยชน์ในปัจจุบัน

U_{t+1} หมายถึงอรรถประโยชน์ในอนาคต

ข้อสมมติที่สอง ผู้ปกครองไทยมีความหวังดีต่อลูกหลานและมีความเต็มใจในการสนับสนุนบุตรหลาน ทางหนึ่งคือ สนับสนุนให้ลูกหลานร่ำเรียน คือการพัฒนาทุนมนุษย์ ทางที่สอง คือ การยกมรดกให้เป็นเงินหรือที่ดินหรือทรัพย์สินมีค่า เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม

อรรถประโยชน์ของคริวเรือน มาจากสามส่วนกล่าวคือ

(ก) ความพึงพอใจที่คริวเรือนได้รับจากการบริโภคสินค้าและบริการ

(ข) การถือครองทรัพย์สินหรือความมั่งคั่งซึ่งให้ future option²⁹ หรือเป็นเครื่องมือการจัดการความเสี่ยงในอนาคตและเป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม

(ค) การลงทุนให้ลูกหลาน คือ การศึกษาเพื่อเป็นหนทางพัฒนาทุนมนุษย์

ความเปลี่ยนแปลงในชีวิตจากเด็ก-ผู้ใหญ่-สูงอายุ สะท้อนถึง “อนิจจัง” และความไม่จีรังในชีวิต นอกจากนี้มีความไม่แน่นอน อันเกิดจากปัจจัยภายนอก เช่น อุบัติภัยธรรมชาติ อุบัติเหตุ เจ็บป่วย

$$(2)--- U_t[C, I_h, A ; Z, uncertainty]$$

C = การบริโภคของคริวเรือน

I_h = การลงทุนทรัพยากรมนุษย์ของบุตรหลาน

²⁹ทรัพย์สิน ซึ่งเป็นตัวแปรสโตค สามารถแปลงให้เป็นรายได้ การบริโภค หรือจ่ายโอนเป็นมรดก นอกจากนี้การถือทรัพย์สินให้ผลตอบแทนหรือเพิ่มรายได้ (property income)

A = ทรัพย์สินหรือความมั่งคั่งของครัวเรือน

Z = ปัจจัยอื่น เช่น ครอบครัว³⁰

ครัวเรือนไทยตระหนักถึงความไม่แน่นอนในชีวิต (uncertainty) ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ เช่น การเจ็บป่วยของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง ความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุ อุบัติภัยธรรมชาติ การว่างงาน ภัยธรรมชาติทำให้พืชผลการเกษตรเสียหาย และภาวะเศรษฐกิจซบเซาซึ่งส่งผลกระทบต่อราคาสินค้าและรายได้เกษตรกร ฯลฯ

$$(3) \text{----} \quad C = f(Y, A, N, Z)$$

สมการที่ 3 สื่อความหมายว่า การบริโภคของครัวเรือน (C) แปรผันตามรายได้ของครัวเรือน (Y) ตามขนาดของทรัพย์สิน (A) ตามขนาดครัวเรือน (N) และมีปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง (Z) ซึ่งอาจจะสะท้อนถึงโครงสร้างประชากร (demographic characteristics เช่น อายุของสมาชิกครัวเรือน สถานภาพสมรสหรือโสด ครัวเรือนเดี่ยวหรือครัวเรือนขยาย (extended family) ที่มีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ค่านิยม ความเคยชิน และวัฒนธรรม

$$(4) \text{----} \quad S = Y - C = g(Y, A; Z)$$

สมการที่ 4 สื่อความหมายว่า การออมของครัวเรือน (S) ตามค่านิยม การออมหมายถึงรายได้หลังหักการใช้จ่ายบริโภค ($S = Y - C$) โดยสันนิษฐานว่าการออมเปลี่ยนแปลงตามตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคม อาทิเช่น รายได้ ทรัพย์สิน สถานะทางสังคมของครัวเรือน การมีสมาชิกผู้สูงอายุ จำนวนเด็ก ความหวังดีต่อวงศ์ตระกูล (ความตั้งใจถ่ายโอนมรดก การซื้อประกันชีวิต เป็นต้น)

$$(5) \text{----} \quad A_t = (1+r) * A_{t-1} + S_t + B_t$$

สมการที่ 5 อธิบายว่า การถือทรัพย์สินในปีปัจจุบัน (A) เท่ากับมูลค่าทรัพย์สินในปีที่แล้ว คูณด้วยอัตราผลตอบแทน (อัตราดอกเบี้ย) บวกกับการออมในปีปัจจุบัน และการได้รับมรดก เงินโอน เงินรางวัล หรือผลตอบแทนในลักษณะอื่น ซึ่งมีลักษณะไม่แน่นอน (stochastic variables)

³⁰ Hong and Rios-Rull 2012 เสนอการวิเคราะห์การซื้อประกันชีวิต (life insurance) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ general equilibrium overlapping-generations model โดยสันนิษฐานว่า ทรัพย์สินของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงตามสถานะครัวเรือน เช่น โสด หรือ สมรส สมมติว่า differential utility ระหว่างครัวเรือนสมรส กับ ครัวเรือนโสด

(6)-----

$$A = RA + FA$$

สมการที่ 6 ขยายความว่า ทรัพย์สินของครัวเรือน จำแนกเป็นสองส่วน คือ ทรัพย์สินจริง (real asset เรียกว่า RA) คือที่ดิน บ้าน โรงเรือน โรงงาน ยานพาหนะ และสินค้าคงทนถาวร และทรัพย์สินทางการเงิน (financial asset เรียกว่า FA) โดยที่มูลค่าของทรัพย์สินเปลี่ยนแปลงตาม “ราคา” และ “อัตราดอกเบี้ย” จึงอาจจะได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นของราคา (capital gain) หรือสูญเสียผลประโยชน์จากมูลค่าลดลง (capital loss) สรุปคือมีความเสี่ยงระดับต่างๆกัน ดังนั้น ครัวเรือนวางแผนกระจายทรัพย์สินในหลายรูปแบบตามที่เราเห็นว่าเหมาะสมที่สุด

สมการที่ 7 ความลงทุนทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน ต้องการให้ลูกหลานดีกว่าตนเอง “อภิชาติบุตร” เช่น พ่อแม่มีการศึกษาน้อย – แต่ต้องการให้ลูกหลานมีการศึกษาดำเนินหน้าที่การงานเหนือกว่าตนเอง

(7)-----

$$I_h = I(H, Y; B)$$

สมการที่ 7 สื่อความหมายว่า พ่อแม่ตระหนักถึงความสำคัญของทุนมนุษย์หมายถึง การศึกษาจะช่วยให้ลูกหลานมีความสามารถ (capabilities) พัฒนาทักษะ (skill) หมายถึงโอกาสการมีงานทำ ตำแหน่งหน้าที่ การเงิน เงินเดือนค่าจ้างและรายได้ (income) สูงตลอดช่วงชีวิต

สมการที่ 8 การถ่ายโอนมรดก

(8)-----

$$B = I(H, \text{opportunity, interest rate})$$

ครัวเรือนดำรงทรัพย์สินไว้เพื่อตนเองและเพื่อคนอื่น การถ่ายโอนมรดกอาจจะเกิดขึ้นในขณะที่มีชีวิตอยู่ (*inter vivos* gift) หรือเป็นมรดกเมื่อถึงแก่กรรม (inheritance) ทรัพย์สินของผู้ตายเป็นกองมรดก โดยระบุทายาทที่จะสืบทอดทรัพย์สินดังกล่าว เช่นที่ดิน บัญชีเงินฝาก หุ่น และสิทธิประโยชน์³¹

³¹ ผลงานสำคัญได้แก่ Bernheim 1991 พร้อมกันนี้ขออ้างอิงคำกล่าวบางตอนจากผลงาน Hong and Rios-Rull 2012, p.3702 “... Life insurance can be held for various reasons. In standard life cycle models, households are identified with individual agents, and their prediction is that only death insurance, i.e., annuities, will be willingly held, LI arises only in the presence of a bequest motives. In two-person households, while LI can also arise because of a bequest motive, there is also a role to insure because of the lower availability of resources in the absence of the spouse...”

การประกันชีวิต (life insurance) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการถ่ายโอนมรดก ทั้งนี้ขอทบทวนว่าการประกันชีวิตมีหลายแบบ รูปแบบหนึ่งคือการประกันที่จะได้เงินคืนต่อเมื่อผู้ทำประกันถึงแก่กรรม ดังนั้นเงินประกันและสิทธิประโยชน์จะถ่ายโอนเป็นมรดกให้ลูกหลาน ตามเจตนาของผู้ทำประกันชีวิต

สมการที่ 9 ขยายความเกี่ยวกับ รายได้ครัวเรือน (household income) เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการออม (แต่ไม่ใช่เป็นตัวแปรเดียว) ตามการบันทึกข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติระบุแหล่งที่มาของรายได้ (sources of income) มาจากเงินเดือนค่าจ้าง กำไรจากการประกอบธุรกิจ (การเกษตร/นอกภาคการเกษตร) รายได้เงินโอนจากสมาชิกที่ออกไปทำงานนอกพื้นที่ (remittance income) รายได้ทรัพย์สิน เป็นต้น

ในรายงานวิจัยนี้ จำแนกรายได้ครัวเรือนไทยออกเป็น 4 แหล่ง ทั้งนี้แต่ละแหล่งรายได้มีความไม่แน่นอนระดับต่างๆกัน (degree of uncertainty) รายได้จากเงินเดือนค่าจ้าง (wage income) สันนิษฐานว่าเสี่ยงน้อย หรือมีเสถียรภาพสูง รายได้จากการประกอบธุรกิจการเกษตร (farm income) หรือรายได้จากการเกษตร (nonfarm income) มีความแปรผันตามสภาวะการณ์เศรษฐกิจ รายได้ที่รับโอนจากนอกพื้นที่ (remittance income) ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก (ผู้โอนเงิน)

$$(9)----- Y = \{Y_1, Y_2, Y_3, Y_4\}$$

รายได้จำแนกออกเป็นสี่ส่วน คือ Y_1 = รายได้จากเงินเดือนค่าจ้าง Y_2 = รายได้สุทธิจากการประกอบกิจการของตนเอง Y_3 = รายได้ทรัพย์สิน Y_4 = รายได้เงินโอน ซึ่งหมายรวมถึงจากระบบสวัสดิการสังคมและจากลูกหลาน

รายจ่ายที่ไม่ใช่การบริโภค (non-consumption expense) เช่น รายจ่ายเบี้ยประกันชีวิตหรือกองทุนสำรองออมทรัพย์การบริจาคนเงินให้วัดและมูลนิธิ รายจ่ายสมทบเข้ากองทุนประกันสังคม

สมการที่ 10 การออมของครัวเรือน

$$(10)----- S = Y - C + LI$$

Y = รายได้ครัวเรือน

C = รายจ่ายครัวเรือน (โดยไม่รวมเงินประกันชีวิตหรือสมทบเข้ากองทุน)

LI = รายจ่ายประกันชีวิตหรือการสมทบเข้ากองทุน

ในทางปฏิบัติการวัดขนาดการออม (measurement of household saving) มีความสลับซับซ้อน เช่น รายจ่ายของครัวเรือนในสินค้าคงทนถาวร (อุปกรณ์เครื่องใช้) ควรจะนับว่าเป็นการบริโภคหรือการลงทุน? รายจ่ายเบี้ยประกันชีวิต การบริจาคเงินให้สาธารณะ ฯลฯ

สมการที่ 11 ทรัพย์สินครัวเรือน (household asset)

$$(6)---- A_t = A_{t-1} * (1+r) + S_t + B_r$$

r = อัตราดอกเบี้ยหรือเงินปันผลจากทรัพย์สิน

B_r = การได้รับมรดกจากบุพการี

ทรัพย์สินครัวเรือน เป็นตัวแปรสต็อกและมีพลวัต คือความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับรายได้และการออม มีความเปลี่ยนแปลงทุกปี ส่วนแรก เกิดจากดอกเบี้ยหรือเงินปันผล ส่วนที่สอง การออมใหม่ (ในปีนั้นๆ) ทำให้ทรัพย์สินเพิ่มขึ้น (หรือลดลง หากการออมติดลบ) ส่วนที่สาม โอกาสการได้รับมรดก ซึ่งมีได้เกิดขึ้นกับทุกครัวเรือน

สมการที่ 11 การถ่ายโอนมรดก

$$(11)---- \text{การให้มรดก } B_g = > 0$$

ดังกล่าวในตอนต้นว่า การถ่ายโอนข้ามรุ่น มีความสำคัญในแบบวงจรชีวิตขยาย (extended life-cycle model) สะท้อนถึงความหวังดีและการให้ ซึ่งมองได้สองทาง ด้านหนึ่งคือจากมุมมองของพ่อแม่ (คือผู้ให้มรดก) แทนด้วยสัญลักษณ์ B_g ตัวห้อย g สะท้อนการให้มรดก อีกด้านหนึ่งจากมุมมองของผู้รับ คือโอกาสการรับโอนมรดก แทนด้วยสัญลักษณ์ B_r ตัวห้อย r หมายถึง การรับโอน (recipient)

โดยสันนิษฐานว่า การให้มรดกเป็นการตัดสินใจอย่างรอบคอบกล่าวคือผู้ให้มรดกได้พิจารณาไตร่ตรองว่าถึงเวลาอันเหมาะสม ในด้านของผู้รับมรดก—การรับโอนมรดกถือเป็นเหตุการณ์สำคัญในชีวิต (ซึ่งมีได้เกิดขึ้นบ่อยนัก) เช่น ได้รับเมื่อบุพการีถึงแก่กรรม เป็นเหตุการณ์ที่ยากจะเกิดขึ้นแต่มีความหมายอย่างมาก (rare but important event)

ตัวแปร Z ซึ่งแฝงในหลายสมการสะท้อนถึงลักษณะทางสังคมประชากรและวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจการออม รายได้ การใช้จ่าย ครอบคลุม อายุ เพศ อาชีพ ชนชั้น การมีบ้านของตนเอง

(home ownership) สถานภาพสมรส/โสด สภาพเมือง/ชนบท การเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านหรือสัจจะออมทรัพย์ ที่สนใจคิดต่อลูกหลาน เป็นต้น

ข้อสันนิษฐาน

H1: ระดับการศึกษา (ทุนมนุษย์) เป็นปัจจัยสำคัญซึ่งส่งผลต่อการเลือกอาชีพ (occupational choices) และการเป็นชนชั้น (socio-economic class) ซึ่งส่งผลต่อไปรายได้ตลอดช่วงชีวิต (lifetime earning)

H2: การออมของครัวเรือนขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการบริโภค และสภาพความเป็นอยู่เช่นการมีบ้าน ประเภทบ้าน จำนวนบุตร จำนวนผู้ทำงาน รายได้ สถานภาพการทำงาน อายุ และประสบการณ์

H2: การสะสมทรัพย์สินของครัวเรือน (household asset) เป็นผลของการออมที่สะสมในอดีต ซึ่งเกี่ยวข้องกับรายได้ ทุนมนุษย์ และมีความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สิน (wealth inequality) ซึ่งคาดว่ามีขนาดใหญ่กว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ (income inequality)

H3: ความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สินถือว่าเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างหนึ่งและเป็นบทบาทของภาครัฐในการลดความเหลื่อมล้ำ โดยอาจจะใช้มาตรการด้านรายจ่ายหรือด้านภาษี กล่าวคือ จัดเก็บภาษีทรัพย์สินจากกลุ่มรวย และจัดสรรงบประมาณ (ด้านสวัสดิการและการให้สิทธิ) แก่กลุ่มครัวเรือนยากจนหรือด้อยโอกาส

H4: สิทธิประโยชน์จากบำนาญชราภาพ (pension wealth) เป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สิน ซึ่งมีความแตกต่างและหลายหลาย สัมพันธ์กับอาชีพ-สถานภาพการทำงาน จึงต้องเข้าใจปัจจัยเชิงสถาบัน (institutional settings) ของสังคมไทยประกอบ กล่าวสรุปได้ว่ามีประชากรไทยสองกลุ่ม คือ ก) กลุ่มข้าราชการและพนักงานภาครัฐ รวมทั้งผู้ใช้แรงงานในระบบประกันสังคมที่ได้รับสิทธิในการรับบำนาญหรือบำเหน็จ ข) กลุ่มผู้ใช้แรงงานไม่เป็นทางการซึ่งไม่มีหลักประกันทางสังคม ยกเว้นแต่การได้รับเบี้ยผู้สูงอายุ (500 บาทต่อเดือน) ซึ่งไม่สามารถจะเปรียบเทียบหรือทดแทนกับบำนาญผู้สูงอายุ (pension annuity)

H5: การลดความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิ (บำนาญ) อาจดำเนินการได้โดยออกแบบนโยบายการเงินการคลัง เพื่อขยายโอกาสให้ผู้ใช้แรงงานนอกระบบ คือใช้มาตรการการออมสมทบ (supplementary saving) โดยรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สิทธิการออมสมทบ เพื่อการเพิ่มโอกาสการได้รับบำนาญในกลุ่ม

ผู้ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ เป็นมาตรการหนึ่งในการลด “ช่องว่างด้านหลักประกันทางสังคม” ทั้งนี้มีต้นทุนทางการคลัง (fiscal cost) ที่จะต้องคำนึงถึง

H6: การออกแบบระบบการออมสมทบ เกี่ยวข้องกับค่าพารามิเตอร์หลายตัว และมีหลายทางเลือก (multiple options) เพื่อให้เหมาะสมกับประชาชนแต่ละกลุ่ม เช่น การออมสมทบให้ปัจเจก การออมสมทบผ่านกองทุนสำรองออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับ รายได้ของสมาชิก อายุการทำงาน ขนาดของบำนาญที่ต้องการ (ของแต่ละบุคคล) หมายเหตุ สอดคล้องกับคำศัพท์ในระบบประกันภัยว่า replacement rate ซึ่งนิยามว่าเป็น เงินบำนาญ เปรียบเทียบเป็นร้อยละกับรายได้ก่อนเกษียณอายุ เช่น รายได้สุดท้ายเท่ากับ 10,000 บาท เงินบำนาญที่ต้องการในวัยสูงอายุ 3,000 บาท หมายถึงอัตรา replacement rate = 0.3

H7: ความรู้ด้านการเงิน (financial education) ซึ่งอยู่ในตัวปัจเจกบุคคล ไม่เท่าเทียมกัน และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พฤติกรรมออม และการลงทุนในตราสารทางการเงินได้รับผลตอบแทนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

r_F = ผลตอบแทนจากการถือสินทรัพย์ทางการเงิน เงินฝาก หุ้น พันธบัตร

r = อัตราผลตอบแทนต่อหน่วย (ร้อยละ) = r_F / F

$r(A) > r(B)$

$r(A)$ หมายถึง อัตราผลตอบแทนการจัดการการเงินในกลุ่มผู้มีความรู้ด้านการเงิน

$r(B)$ หมายถึง อัตราผลตอบแทนการจัดการการเงินในกลุ่มผู้มีความรู้ด้านการเงินหรือมีประสบการณ์การเงินน้อย เช่น ขาดข่าวสารข้อมูล การใช้สิทธิ์หักค่าลดหย่อนภาษี ฯลฯ

บทที่ 3

การออมของครัวเรือนไทย เมืองและชนบท

ในบทนี้เสนอผลการวิจัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับพฤติกรรมการออมและการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน โดยใช้ข้อมูล SES2552 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ (large-scale sampling) และมีข้อเด่นบางประการ กล่าวคือ สามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกลุ่ม ตามสภาพเมือง/ชนบท กลุ่มอาชีพชนชั้น และระดับการศึกษา

ในขั้นตอนแรกผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่อการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกลุ่ม และการทดสอบข้อสันนิษฐานอย่างง่าย โดยวิธีการ mean-comparison test (หรือเรียกสั้นๆว่า t-test) ต่อจากนั้นวิเคราะห์เชิงลึกโดยใช้ multivariate statistics และการประมาณการความสัมพันธ์แบบสมการโครงสร้าง (structural equations) โดยระบุตัวแปรตามตัวแปรอิสระ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับประมาณการความสัมพันธ์ด้วยเทคนิค เศรษฐมิติ (3 stage least squares และ instrumental variable regression)

ผู้วิจัยจำแนกกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนในปี 2552 ซึ่งประกอบด้วย 43,844 ตัวอย่างครัวเรือน โดยจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ครัวเรือนในชนบท และ ครัวเรือนในเมืองการจำแนกออกเป็นสองกลุ่มสอดคล้องกับการตั้งคำถามตามหลักเศรษฐมิติที่ว่า to pool or not to pool? (Maddala 1983) หรืออีกนัยหนึ่ง การตั้งคำถามว่า “ควรจะรวมหรือควรจะแยกกลุ่มตัวอย่าง?”³²

จากการพิจารณาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของครัวเรือนชนบทมีความแตกต่างจากครัวเรือนในเขตเมืองค่อนข้างมาก จึงเป็นการสมควรที่จะแยกกลุ่ม (not too pool) กล่าวคือ อาชีพการเกษตรมีความสำคัญสูงมากสำหรับครัวเรือนชนบท แต่ความสำคัญเพียงเล็กน้อยสำหรับครัวเรือนในเขตเมือง อีกประการหนึ่ง ครัวเรือนชนบทส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74) ประกอบอาชีพที่ไม่เป็นทางการ

³²ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐมิติให้คำแนะนำว่า นักวิจัยควรตั้งโจทย์ “to pool or not to pool” (Maddala 1983) หมายถึง ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้น หากพบว่าพฤติกรรมของสองกลุ่ม (ในบริบทนี้หมายถึงเมืองและชนบท) มีความแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน ดังนั้น การแยกกลุ่ม (not to pool) จะให้ผลประมาณการที่มีประสิทธิภาพ คือความแม่นยำ แต่หากตรวจสอบแล้วพบว่าพฤติกรรมของสองกลุ่มไม่แตกต่างกันมาก ก็เป็นการสมควรที่จะรวมกลุ่ม (to pool data)

(informal work) ได้แก่ อาชีพอิสระ ครั้วเรือนที่ทำงานในภาคทางการเพียงร้อยละ 26 เท่านั้นในชนบท สำหรับครั้วเรือนในเขตเมือง--อาชีพพนักงานลูกจ้างของภาครัฐหรือเอกชนมีความสำคัญสูงอีกนัยหนึ่งกลุ่ม “มนุษย์เงินเดือน” คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 37 ครั้วเรือนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ได้รับหลักประกันทางสังคมคือเป็นสมาชิกกองทุนบำเหน็จบำนาญราชการ หรือกองทุนประกันสังคม อย่งใดอย่างหนึ่ง และการค้นคว้าแบบ *แผนรายได้* (income of pattern) พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เงินเดือนค่าจ้างในกลุ่มมนุษย์เงินเดือนสามารถคาดการณ์ได้ค่อนข้างแน่นอน และผันผวนน้อย ในขณะที่ผู้ประกอบอาชีพอิสระซึ่งส่วนใหญ่มีรายได้จาก “กำไรสุทธิ” นอกฟาร์ม หรือจากภาคการเกษตร มีความผันผวนสูงกว่า

แหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษา ข้อมูลครั้วเรือน (household survey) สํารวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (NSO) พ.ศ. 2552 มีจุดเด่นหลายประการ เหมาะที่จะนำมาวิเคราะห์พฤติกรรมการออม ประการแรกวิธีการสุ่มตัวอย่างของ NSO ดำเนินการตามหลักสุ่มตัวอย่าง (sampling method) ที่เป็นระบบ ด้วยวิธีการ multi-stage stratification จากทุกจังหวัดเขตเมืองและชนบทโดยระบุเป็นชุมชนอาคาร (cluster) ประการที่สอง การสำรวจของ NSO สามารถระบุ sampling weight ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในแง่การอนุมานทางสถิติ (statistical inference) คือ sample mean มีคุณสมบัติเป็น population mean ประการที่สาม เนื้อหาของแบบสอบถามครอบคลุมข้อมูลหลายมิติของครั้วเรือน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม อาทิเช่น การประกอบอาชีพ สถานะการทำงาน รายได้ครั้วเรือนและแหล่งรายได้ประเภทต่างๆ การใช้จ่ายบริโภค การมีบ้านและอุปกรณ์เครื่องใช้ภายในบ้าน การถือครองทรัพย์สินและหนี้สิน เพศ อายุ ระดับการศึกษา ซึ่งช่วยให้เข้าใจความหลากหลาย (heterogeneity) ของพฤติกรรมของครั้วเรือนได้เป็นอย่างดี

ฐานข้อมูลและนิยามศัพท์

SES2552 ประกอบด้วยตัวอย่างครั้วเรือน 40,830 ราย จำแนกออกเป็นครั้วเรือนในเขตเมือง 27,039 ราย และชนบท 16,791 ราย วิธีการสุ่มตัวอย่างจัดเก็บจากชุมชนอาคาร ทุกจังหวัด พร้อมกับระบุ sampling weight ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยในกรณีที่มีความต้องการอนุมานค่าเฉลี่ยระดับประเทศ

นิยามศัพท์

ชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม (socio-economic class) หมายถึง การจำแนกครั้วเรือนตามอาชีพและวิถีชีวิต ซึ่งหมายถึง อาชีพการเกษตร ขนาดการถือครองที่ดิน การเช่าที่ดิน การเป็นผู้ประกอบการ การเป็นนักวิชาชีพ การเป็นลูกจ้าง ฯลฯ หมายเหตุ คูรายละเอียดของรหัสชนชั้นในภาคผนวก

รายได้ของครัวเรือน (*household income*) หมายถึง ค่าเฉลี่ยรายได้ต่อเดือนของครัวเรือน มาจาก ค่าจ้างเงินเดือน รายได้สุทธิจากฟาร์ม รายได้นอกฟาร์ม (หมายถึง การประกอบธุรกิจนอกการเกษตร) รายได้ เงินโอน รายได้จากค่าเช่า ดอกเบี้ย กำไร และเงินปันผล รายได้รหัส A13

รายจ่ายของครัวเรือน (*household expenditure*) หมายถึง ค่าใช้จ่ายต่อเดือนของครัวเรือน ซึ่งรวม รายจ่ายการบริโภคหมวดต่างๆ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ค่าสาธารณูปโภค รายจ่ายการศึกษา รายจ่ายสุขภาพ ฯลฯ รวมทั้งรายจ่ายที่ไม่ใช่การบริโภค เช่น รายจ่ายการทำบุญหรือการบริจาค รายจ่ายเพื่อประกันชีวิตหรือ สมทบเข้ากองทุนฌาปนกิจ

การออม (*household saving*) หมายถึง รายได้ของครัวเรือน หักด้วย ค่าใช้จ่ายการบริโภคของ ครัวเรือน รหัสของ NSO หมายถึง A07 ดังกล่าวข้างต้นว่า รายจ่ายบางส่วนไม่ใช่การบริโภค แต่เป็นการออม คือ ค่าเบี้ยประกันชีวิต เงินฌาปนกิจ ฯลฯ คณะวิจัยจึงนำรายจ่ายประกันชีวิต การสมทบเงินเข้ากองทุนฯ จะ ออมทรัพย์และกองทุนฌาปนกิจ เป็นการออม³³ไม่ใช่การบริโภค

ทรัพย์สินของครัวเรือน (*household assets*) หมายถึง การถือครองทรัพย์สินของครัวเรือนซึ่งเป็นตัว เงินหรือไม่เป็นเงิน ในแบบสำรวจของ NSO จำแนกทรัพย์สินออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ก) บ้านและที่ดิน ข) ที่อยู่อาศัยที่เป็นอาคารพาณิชย์ ค) ยานพาหนะ และ ง) การถือครองเงินฝากและตราสารทางการเงิน

ทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือน (*net asset*) หมายถึง ทรัพย์สินครัวเรือน หักด้วย หนี้สินครัวเรือน (*household debt*)

ดังกล่าวข้างต้นว่า เราตั้งข้อสันนิษฐาน ครัวเรือนในเขตเมืองและเขตชนบท มีวิถีการดำรงชีวิต แตกต่างกัน เช่น อาชีพ ชนชั้น ในส่วนนี้รายงานสถิติพรรณนาที่สะท้อนความแตกต่างพร้อมกับข้อสังเกต บางประการ

³³จากการแจกแจงข้อมูล พบว่า 38,611 ครัวเรือน มีรายจ่ายการประกัน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 88 ของครัวเรือนที่สุ่มตัวอย่าง มูลค่ารายจ่ายการประกันเท่ากับ 583 บาทต่อเดือน หรือเท่ากับ 6994 บาทต่อปี นับว่าไม่น้อยทีเดียว

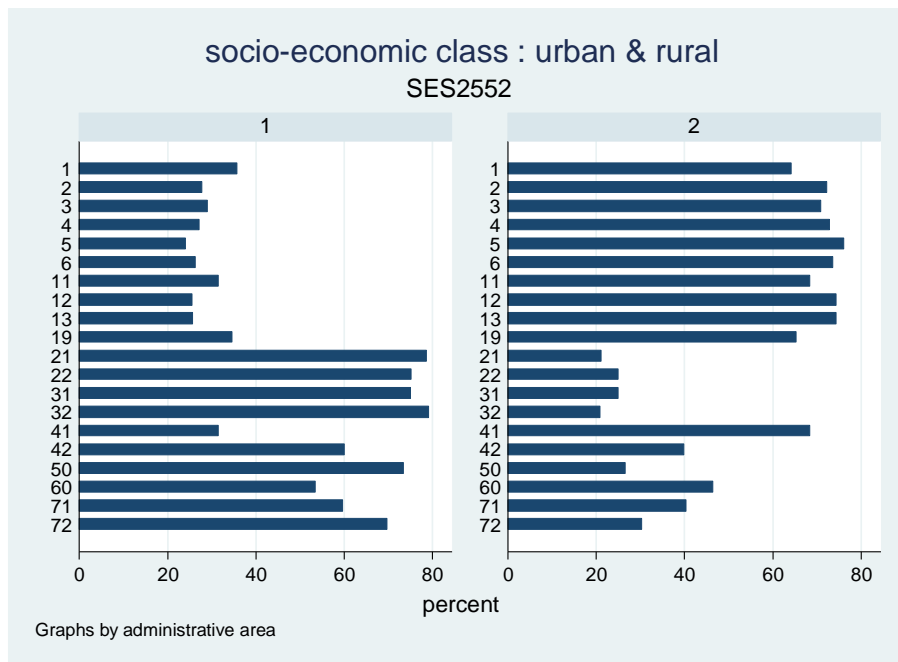
xinsure>0	Mean	Std. Dev.	Freq.
ไม่ประกัน	0.00	0.00	5,233
ประกัน	582.82	931.70	38,611
ค่าเฉลี่ย/ผลรวม	513.26	894.52	43,844

ครัวเรือนในเมืองและชนบทความแตกต่างด้านอาชีพและชนชั้น

ประการแรกวิถีชีวิตของครัวเรือนในเมืองและชนบทสะท้อนในตัวแปร “ชนชั้น” (socio-economic class) ในการสำรวจครัวเรือนของNSO

รูปภาพที่ 3-1 แสดงการกระจายของ “ชนชั้น” เปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนในเมืองและชนบท รหัส 1-6 หมายถึงผู้ประกอบอาชีพการเกษตรและเป็นผู้มีที่ดินทำกินของตนเอง รหัส 13-18 หมายถึงผู้ประกอบอาชีพการเกษตรและเป็นผู้เช่าที่ดิน ในชนบท รหัส 21-22 หมายถึงผู้ประกอบการที่มีลูกจ้างและไม่มีลูกจ้างตามลำดับ

รูปภาพที่ 3-1 การกระจายของครัวเรือนตาม “ชนชั้น” เปรียบเทียบเมืองและชนบท

แกนตั้ง หมายถึง รหัสชนชั้น (ดูคำอธิบายในภาคผนวก)

แกนนอน แสดงร้อยละของครัวเรือน (ตามชนชั้น)

ภาพซ้ายมือหมายถึง ครัวเรือนในเมือง ภาพขวามือหมายถึงครัวเรือนชนบท

ตารางที่ 3-1 แสดงการกระจายตามชนชั้น (socio-economic class)³⁴ โดยเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนในเมืองและชนบท โดยระบุ จำนวน และ ร้อยละ พร้อมกับข้อสังเกตว่าในชนบท ร้อยละ 31 ของครัวเรือนประกอบอาชีพการเกษตร เปรียบเทียบกับครัวเรือนในเมืองอาชีพการเกษตรเพียงร้อยละ 7 ครัวเรือนในเมือง ร้อยละ 22 ประกอบอาชีพอิสระ หมายถึงผู้ประกอบการที่ไม่มีลูกจ้าง ตามด้วยอาชีพเสมียน นักวิชาชีพ และผู้ปฏิบัติในโรงงาน ซึ่งเรียกโดยรวมว่ากลุ่ม “มนุษย์เงินเดือน”

³⁴ ดูรายละเอียดของ รหัสชนชั้น (code of socio-economic classes) ในภาคผนวก หรือใน Data Dictionary SES ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ตารางที่ 3-1 เปรียบเทียบชนชั้น/อาชีพ ระหว่างเมืองและชนบท พ.ศ. 2552

ชนชั้น socio2	หน่วยจำนวนครัวเรือน และ ร้อยละ				
	เมือง	ร้อยละ	ชนบท	ร้อยละ	รวม
เกษตรกร	1,970	0.07	5,170	0.31	7,140
ผู้ประกอบการมีลูกจ้าง	1,680	0.06	454	0.03	2,134
ผู้ประกอบการไม่มีลูกจ้าง	6,055	0.22	2,011	0.12	8,066
นักวิชาชีพ	4,208	0.16	1,111	0.07	5,319
แรงงานทั่วไป	640	0.02	1,027	0.06	1,667
เสมียน ผู้ขาย	5,690	0.21	2,054	0.12	7,744
ผู้ปฏิบัติการโรงงาน	2,248	0.08	1,946	0.12	4,194
ผู้ไม่ทำงาน	4,548	0.17	3,018	0.18	7,566
รวม	27,039	1.00	16,791	1.00	43,830

ที่มาของข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552

ประการที่สอง จากการเปรียบเทียบสถิติด้านการเงินของครัวเรือนกล่าวคือรายได้ การออม และการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน ระหว่างครัวเรือนในเมืองและชนบท โดยวิธี t-testสรุปความได้ว่า รายได้-การออม-และทรัพย์สินสำหรับครัวเรือนในเขตเมือง สูงกว่าครัวเรือนชนบทอย่างมีนัยสำคัญ (ดูตารางที่ 3-2 ประกอบ)

ตารางที่ 3-2 ความแตกต่างด้านรายได้ – การออม – และทรัพย์สิน และการทดสอบ t-test

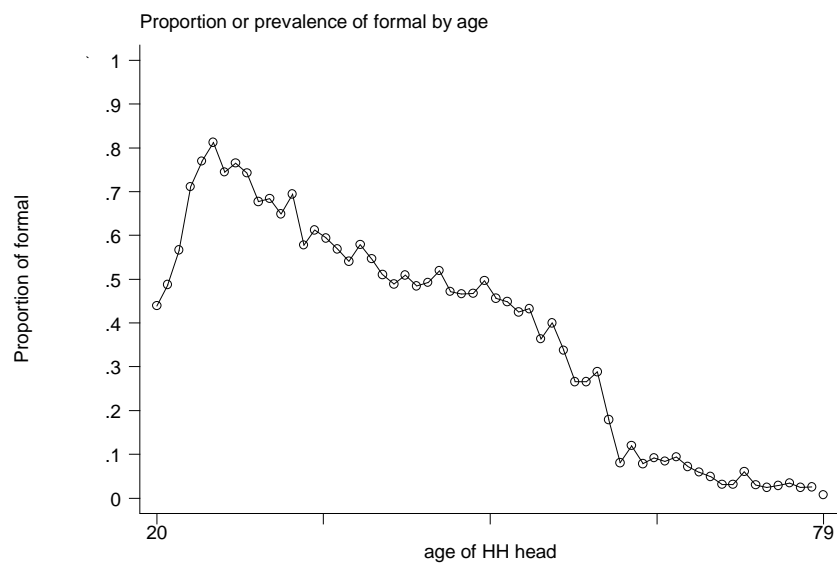
	ความถี่	รายได้	การออม	ทรัพย์สิน
	ครัวเรือน	บาทต่อคนต่อเดือน	บาทต่อคนต่อเดือน	บาทต่อคน
เมือง	27,039	9,772	2,819	470,567
ชนบท	16,791	5,637	1,305	290,278
		t=33.6	t=15.2	t=12.6
		***	***	***

เกี่ยวกับการจ้างงานอย่างเป็นทางการ (*formal employment*) หมายถึง การเป็นพนักงาน/ลูกจ้างในหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานเอกชน (รหัส 4-5-6 ตัวแปร work status ตาม Data Dictionary ของ NSO) ซึ่งหมายความว่า บุคคลเหล่านี้จะได้หลักประกันทางสังคม ซึ่งถือเป็น “ปัจจัยเชิงสถาบัน” ที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมกรออม ในเขตเมือง--แรงงานที่ทำงานในภาคทางการคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 36 ครั้วเรือนเหล่านี้ถูกหักรายได้ประจำเดือน สมทบเข้ากองทุนประกันสังคมหรือกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ โดยนายจ้างให้การสมทบเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง แลกกับสิทธิประโยชน์ในอนาคตเช่นสมาชิกประกันสังคมจะได้รับหลักประกันสุขภาพ สิทธิการลาคลอดบุตร สิทธิได้รับเบี้ยยังชีพเมื่อว่างงาน และบำเหน็จบำนาญเมื่อสูงอายุและทำงานครบเงื่อนไขของกองทุนประกันสังคม กลุ่มข้าราชการพนักงานรัฐวิสาหกิจได้รับสิทธิประโยชน์และหลักประกันครอบคลุมหลายมิติ

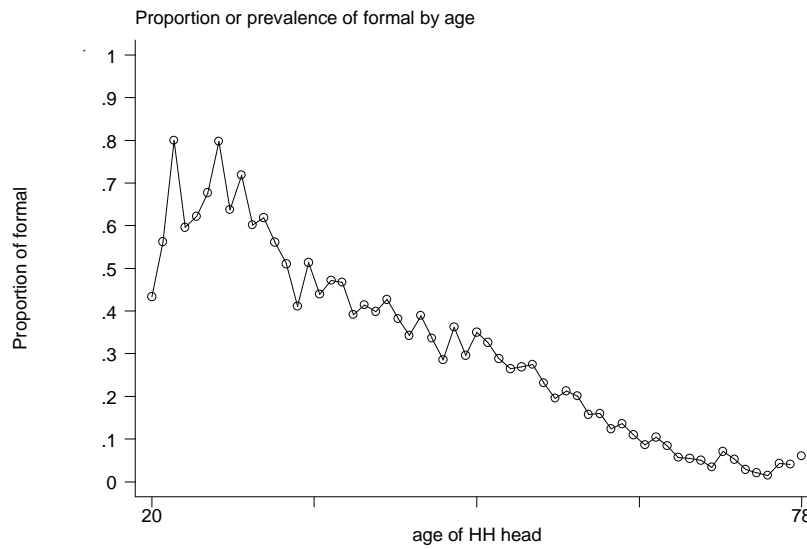
สำหรับครั้วเรือนในเขตชนบทร้อยละ 26ของครั้วเรือนทำงานในภาคทางการ หมายถึง การได้รับหลักประกันทางสังคมของครั้วเรือนในชนบท ต่ำกว่าในเขตเมือง

รูปภาพที่ 3.2 แสดงสัดส่วนคนที่ทำงานในภาคทางการในเมือง ส่วนรูปภาพ 3.3แสดงสัดส่วนคนที่ทำงานในภาคทางการในชนบท

รูปภาพที่ 3.2 สัดส่วนคนที่ทำงานที่เป็นทางการจำแนกตามอายุครั้วเรือนในเมือง

รูปภาพที่ 3.3 สัดส่วนการทำงานที่เป็นทางการจำแนกตามอายุครัวเรือนชนบท

ตารางที่ 3-4 แสดงระดับรายได้ชนชั้น (socio-economic class) โดยเปรียบเทียบช่วงรายได้ ณ ระดับเปอร์เซ็นต์ต่างๆ ซึ่งอาจจะจำแนกออกเป็น “ชนชั้นรายได้สูง” “ชนชั้นรายได้ปานกลาง” และ “ชนชั้นรายได้ต่ำ”³⁵

³⁵ ตัวอย่างผลงานวิจัยที่จำแนกชนชั้นตามระดับรายได้ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ สุวิมล เสงพัฒนา และพุดตาน พันธุเธร (2556)

ตารางที่ 3-4 ความแตกต่างของรายได้ตามรหัสชนชั้น

รหัสชนชั้น	ค่าเฉลี่ย	p10	p25	p50	p75	p90
ผู้ประกอบการมีลูกจ้าง	48,288	11,316	18,025	29,098	48,250	84,221
นักวิชาชีพ	46,966	14,286	22,959	37,829	59,430	85,221
ผู้ประกอบการ ไม่มี						
ลูกจ้าง	20,624	6,675	10,001	15,612	24,110	36,443
เสมียน ผู้ขาย	20,053	7,497	10,624	16,022	24,626	36,794
เกษตรกร	15,727	3,966	5,991	9,805	17,825	32,538
ผู้ประกอบการ โรงงาน	15,298	6,152	8,557	12,561	18,455	27,090
ผู้ไม่ทำงาน	14,824	3,449	5,230	8,549	16,666	30,646
แรงงานทั่วไป	11,090	4,932	6,688	9,580	13,237	19,586
ค่าเฉลี่ย	22,396	5,219	8,313	14,425	26,051	45,450

หมายเหตุ p10... p90 หมายถึง ค่าเปอร์เซนไทล์

แหล่งรายได้ของครัวเรือน (income sources) ในแต่ละครัวเรือนประกอบด้วยสมาชิกหลายคน (3-4 คน) และผู้ทำงานหารรายได้เข้าครอบครัว (earner) จำนวน 1-2 คน ดังนั้น รายได้ครัวเรือนจึงมักจะมาจากหลายแหล่ง อาทิเช่น เงินเดือนค่าจ้าง รายได้จากฟาร์ม รายได้นอกฟาร์ม รายได้จากบำนาญ (pension income) รายได้เงินโอน (remittance income) ฯลฯ ตารางที่ 4-4 แสดงสถิติรายได้ของครัวเรือนจำแนกตามแหล่งต่างๆ พร้อมกับข้อสังเกตดังนี้

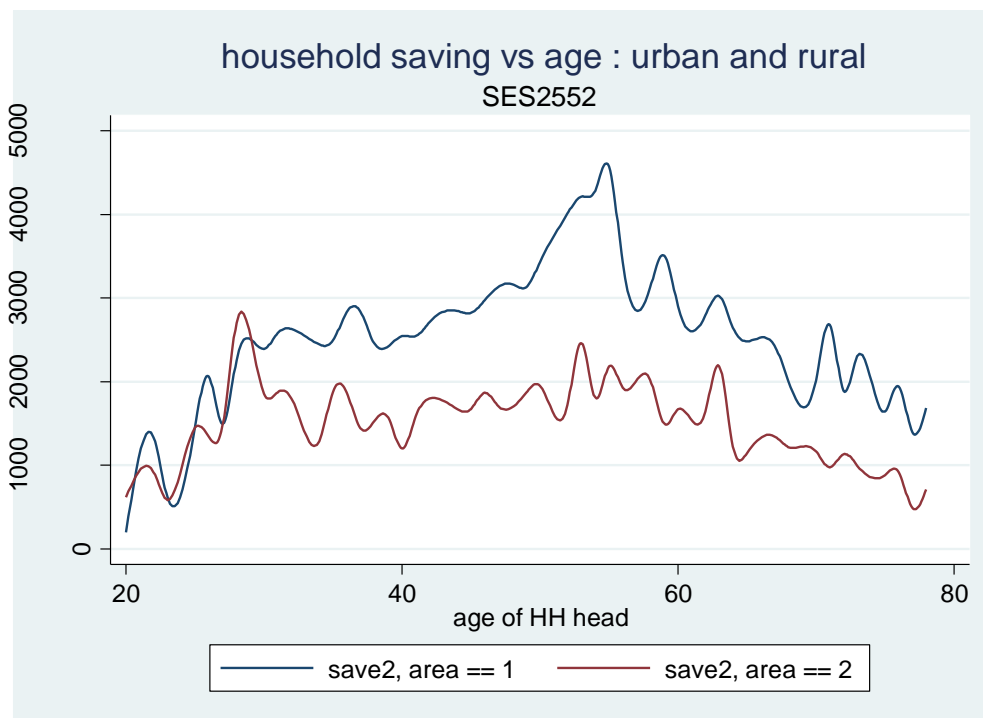
- ครัวเรือนในเมืองมีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 25,862 บาทต่อเดือน
- ค่าจ้างเงินเดือน (wage income) มีความสำคัญสูงสำหรับครัวเรือนในเขตเมือง เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง หรือ “มนุษย์เงินเดือน”
- ครัวเรือนในชนบท รายได้เฉลี่ยเท่ากับ 16,814 บาทต่อเดือน โดยเปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยของครัวเรือนในเมือง ต่ำกว่าร้อยละ 34
- แหล่งรายได้สำคัญของชนบท คือ รายได้จากฟาร์ม ซึ่งคิดเป็นสัดส่วน 1 ใน 3 ของรายได้ทั้งหมด อนึ่ง สังเกตว่ารายได้สามารถมีค่าติดลบได้เนื่องจากการประกอบอาชีพอิสระ (การเกษตรหรือนอกการเกษตร) มีโอกาสขาดทุน คือ รายได้สุทธิติดลบ

รูปภาพที่ 3-4 แสดงการออม เทียบกับ อายุของหัวหน้าครัวเรือน (saving – age profile)

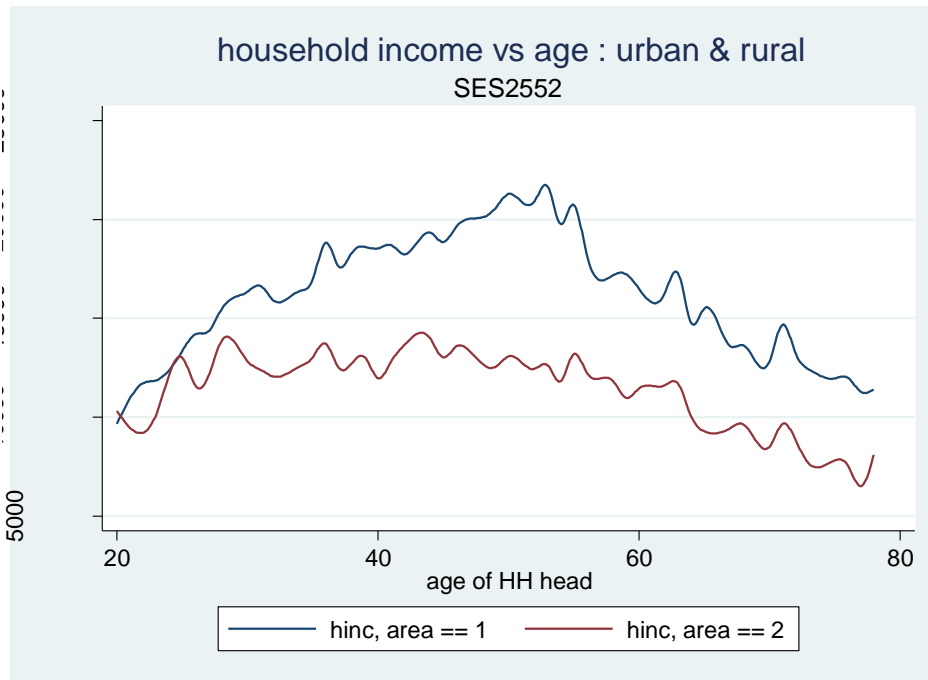
รูปภาพที่ 3-5 แสดงรายได้ครัวเรือน เทียบกับ อายุของหัวหน้าครัวเรือน (income – age)

รูปภาพที่ 3-6 แสดงทรัพย์สินครัวเรือน เทียบกับ อายุของหัวหน้าครัวเรือน (wealth – age)

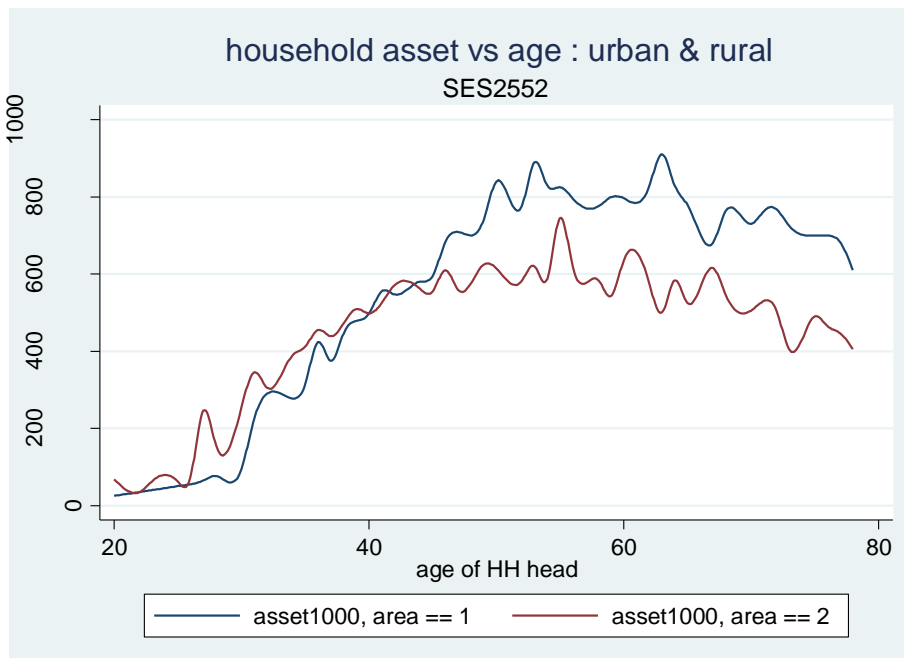
รูปภาพ 3-4 การออม และ อายุของหัวหน้าครัวเรือน การเปรียบเทียบระหว่างเมือง/ชนบท

รูปภาพ 3-5 รายได้ครัวเรือนและอายุ เปรียบเทียบระหว่างเมือง/ชนบท

รูปภาพ 3-6 ทรัพย์สินครัวเรือน และ อายุของหัวหน้าครัวเรือน เมือง/ชนบท

รูปภาพ 3-4 ถึง 3-6 แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของพฤติกรรมการออม รายได้ และการออม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีวงจรชีวิตขยาย กล่าวคือ รายได้เพิ่มขึ้นในวัยกลางคน (50-55 ปี) ต่อจากนั้นลดลง แม้ว่าผ่านเลยช่วงเกษียณจากการทำงาน (retirement age) การออมยังคงเป็นบวก ดังนั้น การถือครองทรัพย์สินจึงมิได้ลดลงมากนัก และมีได้ลดลงจนกระทั่งเหลือศูนย์ (หมายเหตุ แบบจำลองวงจรชีวิตดั้งเดิม—ที่สมมติว่าคนเห็นแก่ตัว บุคคลจะดึงเงินออมมาใช้จ่ายเพื่ออุปโภคบริโภค แต่ภายใต้แบบจำลองวงจรชีวิตขยาย บุคคลต้องการเก็บออมเพื่อถ่ายโอนเป็นมรดกให้ลูกหลาน ดังนั้นทรัพย์สินจึงอาจจะไม่ลดลงมากนัก)

ตารางที่ 3-5 การเปรียบเทียบรายได้ครัวเรือนและแหล่งรายได้ ระหว่างเมือง/ชนบท

ตัวแปร	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ครัวเรือนในเมือง		
			ค่า SD	ค่าต่ำ	ค่าสูง
รายได้รวม	27039	25,862	45,369	-62,275	2,821,572
เงินเดือน	27039	11,255	21,582	0	1,000,000
จากนอกฟาร์ม	27039	7,018	35,321	-77,225	2,809,887
จากฟาร์ม	27039	899	6,346	-54,167	449,833
เงินโอน	27039	1,442	5,449	0	576,667
เงินช่วยเหลือ	27039	162	544	0	30,000
บำนาญ	27039	946	5,788	0	333,333
ครัวเรือนชนบท					
รายได้รวม	16791	16,814	20,390	-71,392	943,249
เงินเดือน	16791	5,765	11,074	0	193,777
จากนอกฟาร์ม	16791	2,655	13,023	-35,333	940,167
จากฟาร์ม	16791	3,499	9,997	-103,092	309,163
เงินโอน	16791	1,247	3,671	0	200,000
เงินช่วยเหลือ	16791	193	381	0	20,000
บำนาญ	16791	261	3,248	0	267,967

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการออมและการเป็นหนี้สินร้อยละ 63 ของครัวเรือนชนบทตอบว่ามีหนี้สิน สัดส่วนของการเป็นหนี้ในเขตชนบทสูงกว่าในเขตเมืองค่าเฉลี่ยครัวเรือนชนบทที่มีหนี้สินเท่ากับร้อยละ 52

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากมูลค่าของหนี้สิน(debt amount) ครัวเรือนชนบทมียอดหนี้ต่ำกว่าครัวเรือนในเขตเมือง มูลค่าหนี้เฉลี่ยเท่ากับ176,825 บาทในชนบท เปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ย 348,183 บาทในเขตเมือง

ตารางที่ 3-6หนี้สินของครัวเรือน เปรียบเทียบเมืองและชนบท

รหัสชนชั้น	รายได้ครัวเรือน	ครัวเรือนชนบท		
		การออม	การเป็นหนี้	ยอดหนี้
เกษตรกร	15,448	3,616	0.73	126,492
ผู้ประกอบการมีลูกจ้าง	36,215	11,829	0.74	607,594
ผู้ประกอบการไม่มีลูกจ้าง	17,859	3,369	0.68	171,135
นักวิชาชีพเทคนิคเขียน	37,473	9,410	0.73	550,178
แรงงานทั่วไป	10,720	477	0.56	66,429
เสมียนและผู้บริการ	18,066	1,841	0.65	188,103
แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง	14,868	1,663	0.61	98,498
เกษียณและไม่ได้ทำงาน	10,412	1,470	0.42	90,365
ค่าเฉลี่ย	16,814	3,171	0.63	176,825
ครัวเรือนในเมือง				
เกษตรกร	16,459	4,344	0.66	175,993
ผู้ประกอบการมีลูกจ้าง	51,550	21,395	0.60	838,213
ผู้ประกอบการไม่มีลูกจ้าง	21,543	4,900	0.52	237,032
นักวิชาชีพเทคนิคเขียน	49,473	16,040	0.66	688,356
แรงงานทั่วไป	11,685	1,039	0.49	81,532
เสมียนและผู้บริการ	20,770	2,887	0.55	252,011
แรงงานภาคการผลิต/ก่อสร้าง	15,670	2,168	0.50	115,997
เกษียณและไม่ได้ทำงาน	17,752	3,975	0.30	183,948
ค่าเฉลี่ย	25,862	6,720	0.52	348,183

แหล่งกู้ยืมเงินเปรียบเทียบเมือง/ชนบท การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติสอบถามแหล่งกู้ยืม หมายถึง ธนาคาร ธกส. ธนาคารออมสิน ฯลฯ ตารางที่ 3-6 แจกแจงแหล่งกู้ยืมของครัวเรือนในเขตเมืองและชนบท พร้อมกับทดสอบด้วยสถิติไคสแควร์ (chi-square test) สรุปได้ว่า มีสัดส่วนที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เช่น ความโดยจำแนกวัตถุประสงค์ และจำนวนเงินกู้ ซึ่งสะท้อนว่าพฤติกรรมการกู้ยืมของ

ครัวเรือนในชนบทกับในเมือง มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนครัวเรือนในชนบทกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จากกองทุนหมู่บ้าน ในสัดส่วนที่สูง

ตารางที่ 3-7 แหล่งเงินกู้ยืม เปรียบเทียบครัวเรือนในเมืองและชนบท

แหล่งเงินกู้	หน่วย จำนวนครัวเรือน		
	เมือง	ชนบท	รวม
ธนาคาร	1,612	316	1,928
ธกส.	2,223	3,994	6,217
ธนาคารออมสิน	1,624	463	2,087
สถาบันการเงินอื่น	3,310	1,783	5,093
สหกรณ์	1,919	648	2,567
กองทุนหมู่บ้าน/ชุมชน			
เมือง	1,713	2,533	4,246
บุคคลนอกหมู่บ้าน	1,723	881	2,604
<i>รวม</i>	<i>14,124</i>	<i>10,618</i>	<i>24,742</i>
สถิติ Chi-squares	= 3,100	***	

ตารางที่ 3-8เปรียบเทียบมูลค่าหนี้สินของครัวเรือนในเมืองและชนบท พร้อมกับทดสอบ mean comparison test (t-test) ซึ่งยืนยันว่า ยอดหนี้ของครัวเรือนในเมืองสูงกว่าชนบทเกือบสองเท่า

ตารางที่ 3-8 มูลค่าหนี้สิน เปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนในเมืองและชนบท

	จำนวนตัวอย่าง	ยอดหนี้สิน	ค่า Std err
ครัวเรือนในเมือง	14,125	348,183	7,338
ครัวเรือนชนบท	10,618	176,825	6,626
t-test	16.75	***	

จากการข้อมูลข้างต้น คณะวิจัยประเมินว่าทฤษฎีวงจรกิจชีวิตขยาย (*extended life-cycle model*) น่าจะแม่นยำกว่าแบบจำลองวงจรกิจชีวิตดั้งเดิมหมายความว่า ผู้สูงอายุไทยมีความตั้งใจหรือความต้องการที่จะถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน (*bequest motive*) สะท้อนถึงความหวังดีต่อคนอื่น ประจักษ์ได้จากการบริจาคเงินที่ดินเป็นสาธารณสมบัติ เช่น วัด มูลนิธิ คราวเรือนจึงดำรงสินทรัพย์มากกว่าที่ “จะนำมาใช้จ่ายเพื่อตนเอง” มีความตั้งใจที่จะ “โอนมรดก” ให้ทายาทหรือลูกหลานหรือบริจาคเป็นสาธารณสมบัติในบั้นปลายของชีวิต

สมการโครงสร้าง

คณะวิจัยกำหนดข้อสันนิษฐานความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง ซึ่งจะเรียกว่า สมการโครงสร้าง (*structural equations*) ประกอบด้วย 3 สมการ คือ สมการรายได้ ($Y = \text{hinc}$) สมการการออม ($S = \text{save2}$) และสมการทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือน ($\text{net asset} = \text{assetnet}$) โดยสันนิษฐานว่าตัวแปรตามทั้งสาม เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ตารางที่ 3-9 ประมาณการสมการโครงสร้าง (รายได้-การออม-ทรัพย์สิน) ครัวเรือนชนบท

ตัวแปร	วิธีประมาณการ	
	Seemingly unrelated regression	ความหมายของตัวแปร
สมการที่หนึ่ง		
รายได้ครัวเรือน		
Earnr	5096.9339 33.29	จำนวนคนทำงานหารรายได้เข้าครอบครัว
Age	666.0314 9.28	อายุ
Agesq	-5.3249 -7.99	อายุยกกำลังสอง
Yred	2128.6195 31.15	จำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน
_Iocc1_2	2746.23 2.8	อาชีพนักวิชาชีพ
_Iocc1_3	-5017.6303 -3.49	อาชีพเทคนิคเขียน
_Iocc1_4	-4428.8046 -5.97	อาชีพเสมียน
_Iocc1_5	-9405.1385 -17.09	อาชีพพนักงานบริการ
_Iocc1_6	-6736.0616 -10.57	อาชีพแรงงานทั่วไป
_Iocc1_7	-5184.7761 -8.69	อาชีพช่าง
_Ireg_2	4471.8038 11.25	ภาคกลาง
_Ireg_3	(omitted) -1490.2705	ภาคเหนือ ภาคอีสาน

_Ireg_4	-3.55	
_Ireg_5	5448.3492	ภาคใต้
	11.23	
_cons	-23122.397	ค่าคงที่
	-10.85	
สมการที่สอง		
การออม		
Hinc	0.6105	รายได้ครัวเรือน
	148.25	
ch014	-901.0042	จำนวนเด็กอายุ 0-14 ปี
	-9.61	
Age	-12.7965	อายุ
	-0.32	
Agesq	0.6538	อายุยกกำลังสอง
	1.79	
Ownh	620.5849	มีบ้านของตนเองคัมมี
	2	
Female	88.3961	เพศหญิงหัวหน้าครัวเรือน
	0.48	
_cons	-7574.0142	ค่าคงที่
	-7.49	
สมการที่สาม		
ทรัพย์สินสุทธิ		
Size	50.7798	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
	5.47	
save2	0.0213	การออม
	24.84	
_Iedu1_2	143.6558	มัธยมต้น (การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน)
	2.72	
_Iedu1_3	231.6755	มัธยมปลาย

	4.06		
_Iedu1_4	41.9103	อาชีวศึกษา	
	0.42		
_Iedu1_5	418.3478	อุดมศึกษาป.ตรี	
	5.53		
_Iedu1_6	-136.6735	อุดมศึกษาสูงกว่า ป.ตรี	
	-0.65		
_cons	565.7822	ค่าคงที่	
	15.63		
<hr/>			
Statistics			
N	15520		
Log likelihood	-479125.853		
Chi-squares		R2	
Eq1	4093.24	Eq1	0.1964
Eq2	22120.72	Eq2	0.6146
Eq3	754.63	Eq3	0.0385

Source: NSO's household survey, 2009

จากผลประการ นักวิจัยพบข้อสังเกตบางประการ ขอนำมาอภิปรายความหมาย ดังต่อไปนี้

กล่าวโดยรวมค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรในแบบจำลองสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานตามหลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ และเมื่อประเมิน overall goodness of fit ตามวิธีการของ Berndt³⁶ โดยใช้สูตร

$$R^2 = 1 - (e'e) / (yb'yb)$$

สรุปได้ว่า overall R² = 0.33

สมการที่หนึ่ง

³⁶ดูตำรา Ernst R. Berndt, (1991) *The practice of econometrics: Classical and contemporary*, Addison-Wesley Publishing Company; 468. หมายถึง e = error term, yb = predicted value โดยที่ e'e = 1.88e+12 และ yb'yb = 2.82e+12

- ผลประมาณการยืนยันว่า การที่ครัวเรือนมีสมาชิกที่ทำงานและสร้างรายได้ให้ครอบครัว (earner) ทำรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นเท่ากับ 5,097 บาทต่อเดือน
- อายุของหัวหน้าครัวเรือน กับ รายได้^{๓๗} มีความสัมพันธ์ในลักษณะเส้นโค้ง (quadratic function) กล่าวคือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเข้าสู่วัยกลางคน ต่อจากนั้นรายได้ครัวเรือนมีแนวโน้มลดลง (รายได้สูงสุดเมื่ออายุ 63 ปี)³⁷
- ทูมนมนุษย์ (วัดด้วยจำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน หรือ yred) ช่วยสนับสนุนการหารายได้สูงขึ้นเท่ากับ 2,129 ต่อเดือน จากการเพิ่มการศึกษาหนึ่งปี ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่สูงขึ้นหมายถึงโอกาสการเลือกอาชีพที่ดีรายได้มั่นคง ดังนั้น หากเปรียบเทียบระหว่างผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา กับ ผู้จบมัธยมปลาย สามารถคำนวณรายได้ที่แตกต่างต่อเดือนเท่ากับ $2,129 \times 4 = 8,516$ บาทต่อเดือน
- เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างตามอาชีพ (ตัวแปรคัมมี_Ioccu) ในสมการนี้กำหนดให้ “ผู้บริหาร” (executive) เป็นค่าเปรียบเทียบ เพื่อทดสอบความแตกต่างกับอาชีพอื่น ผลการศึกษายืนยันว่ามีความแตกต่างของรายได้อย่างมีนัยสำคัญ นักวิชาชีพ (professional) มีรายได้สูงกว่าผู้บริหารเท่ากับ 2,746 บาทต่อเดือน สำหรับอาชีพอื่นๆค่าสัมประสิทธิ์ติดลบซึ่งหมายถึง รายได้ต่ำกว่าผู้บริหาร
- ความแตกต่างในมิติภูมิภาค (regional variation) เป็นอีกข้อสันนิษฐานที่ได้ทดสอบ ผลการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ (ทั้งนี้ปัจจัยอื่นๆคงที่) โดยกำหนดให้ภาคเหนือเป็นค่าเปรียบเทียบ ผลลัพธ์แสดงว่าภาคอีสาน--รายได้ครัวเรือนต่ำที่สุดพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ -1,490 บาทต่อเดือน สำหรับภาคกลางและภาคใต้ค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก หมายถึงรายได้สูงกว่าภาคเหนือ เท่ากับ 4,471 และ 5,548 บาทต่อเดือนตามลำดับ

สมการที่สองตัวแปรตามคือการออมของครัวเรือน พบข้อสังเกตที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

- ค่าคงที่ในสมการนี้ติดลบเท่ากับ -7,574 หมายถึง ค่าเริ่มแรกของการออมครัวเรือนติดลบ และการออมจะเพิ่มขึ้นตามตัวแปรต่างๆ กล่าวคือ เพิ่มขึ้นตามรายได้ โดยมีค่าความชัน

³⁷คำนวณจากค่าสัมประสิทธิ์ age และ agesquared ในสมการ เท่ากับ $666 / (2 * 5.3)$

เท่ากับ 0.61 แสดงว่าทุก100 บาทที่รายได้ที่เพิ่มขึ้น -- ส่งผลทำให้การออมครัวเรือนเพิ่มขึ้น 61 บาท สามารถตีความว่า ครัวเรือนจะเริ่มมีการออมได้ -- ก็ต่อเมื่อรายได้รายได้เกินกว่า 12,416 บาทต่อเดือนขึ้นไป ($y = 7,574 / 0.61 = 12,416$) อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ค่าพารามิเตอร์ 0.61 นับว่าสูงมาก ที่เป็นเช่นนี้เกี่ยวกับอิทธิพลของบางครัวเรือนที่มีรายได้สูงมาก (outlier effect)³⁸

- การมีเด็กช่วงอายุ 0-14 ปี ทำให้ความสามารถการออมของครัวเรือนลดลง เนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายการเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กประมาณ 901 บาทต่อเดือนต่อคน ซึ่งอาจจะตีความว่าเป็นรายจ่ายการลงทุนในเด็ก (investment in children)
- ผลการศึกษายืนยันว่า ครัวเรือนที่มีบ้านเป็นของตนเอง (ownh = 1) มีความสามารถเก็บออมได้มากกว่าครัวเรือนที่เช่าบ้าน (ภายใต้ข้อสมมติอื่นๆคงที่) เท่ากับ 621 บาทต่อเดือน ซึ่งคาดว่าสะท้อนถึงค่าเช่าบ้านและการใช้จ่ายบริโภคนอกบ้าน (สูงกว่าการบริโภคภายในบ้าน)
- เพศของหัวหน้าครัวเรือน (ชาย/หญิง) ไม่มีผลทำให้การออมของครัวเรือนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

สมการที่สามตัวแปรตามคือทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือน (หน่วยพันบาท) ซึ่งเป็นตัวแปรสต็อก (stock variable)

- ผลการศึกษายืนยันว่า ครัวเรือนที่ออมเพิ่มขึ้นทุกหนึ่งพันบาท ต่อเดือน (flow variable) ทำให้ขนาดทรัพย์สินสุทธิ(stock variable) สูงขึ้น21.3พันบาท
- ตัวแปรขนาดครัวเรือน (size) กับทรัพย์สินสุทธิมีความสัมพันธ์ในทางบวก ซึ่งตีความได้ว่าการที่มีสมาชิกครัวเรือนเพิ่มขึ้นช่วยให้ครัวเรือนมีรายได้-การออมและทรัพย์สินสูงขึ้น กล่าวคือช่วยกันทำมาหากินและมีทรัพย์สิน (บ้านและที่ดิน ยานพาหนะ เงินตรา) โดยเฉลี่ยเท่ากับ 50.8 พันบาท

³⁸จากการตรวจสอบข้อมูลดิบ พบว่า ครัวเรือนชนบทที่มีรายได้เกินกว่า 200,000 บาทต่อเดือนมีจำนวน 13 ราย และครัวเรือนที่มีรายได้เกินกว่า 100,000 บาทจำนวน 113 ราย โดยประยุกต์ใช้วิธีการ Robust estimator คือการลดน้ำหนักในตัวอย่างที่มีค่า high leverage เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยลดอิทธิพล และ “ความอ่อนไหว”ของค่าประมาณการ ซึ่งประเด็นนี้นักวิจัยจะหาวิธีการคำนวณเพื่อทดสอบ robustness ของค่าประมาณการการออมในลำดับต่อไป

- การวิเคราะห์เปรียบเทียบการศึกษา กับ ทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือน ยืนยันว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีนัยสำคัญต่อความมั่งคั่ง สมการนี้กำหนดให้ผู้จบประถมศึกษาเป็นค่าเปรียบเทียบ ต่อจากนั้นทดสอบความแตกต่าง (วัดด้วยค่า t-statistics) ยืนยันว่า ผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (Iedu5) มีทรัพย์สินสุทธิสูงกว่าผู้จบประถมศึกษาเท่ากับ 418 พันบาท และหากเปรียบเทียบกับผู้จบมัธยมปลาย เท่ากับ 186 พันบาท (= 418 – 232)

การตีความผล กรณีครัวเรือนในเขตเมือง

ครัวเรือนในเขตเมืองประกอบด้วยจำนวนตัวอย่าง 25,777 ครัวเรือนการประเมิน overall goodness of fit ของสมการโครงสร้าง ตามวิธีของ Berndt³⁹ $R^2 = 1 - (e'e) / (yb'yb) = 0.33$ โดยที่ e = error term, yb = predicted value โดยที่ $e'e = 9.21e+21$ และ $yb' yb = 1.13e+13$ เครื่องหมาย (บวก/ลบ) ของค่าสัมประสิทธิ์สอดคล้องกับความคาดหมาย ดังแสดงในตารางที่ 4-10 และนำผลมาอภิปรายต่อไป

³⁹ดูตำรา Ernst R. Berndt, (1991) *The practice of econometrics: Classical and contemporary*, Addison-Wesley Publishing Company; 468.

ตารางที่ 3-10 ผลประมาณการสมการโครงสร้าง กรณีครัวเรือนในเขตเมือง

ตัวแปร	วิธีการ Seemingly unrelated regression	ความหมายของตัวแปร
สมการที่หนึ่ง		
รายได้ครัวเรือน		
Earnr	8477.746 30.97	จำนวนคนทำงานหารรายได้เข้าครอบครัว
Age	1227.1819 11.27	อายุ
Agesq	-7.4894 -7.17	อายุยกกำลังสอง
Yred	3588.7013 42.69	จำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน
_Ioccl_2	-9091.0882 -7.98	อาชีพ นักวิชาชีพ
_Ioccl_3	-18310.873 -11.79	อาชีพเทคนิคเขียน
_Ioccl_4	-16847.2962 -17.37	อาชีพเสมียน
_Ioccl_5	-24038.2057 -21.49	อาชีพ พนักงานบริการ
_Ioccl_6	-18873.3879 -18.86	อาชีพ แรงงานทั่วไป
_Ioccl_7	-14597.4233 -15.28	อาชีพ ช่าง
_Ireg_2	-18230.4003 -19.05	ภาคกลาง
_Ireg_3	-23631.7206 -23.87	ภาคเหนือ
_Ireg_4	-22639.9571	ภาคอีสาน

	-23.26	
_Ireg_5	-18576.2305	ภาคใต้
	-17.16	
_cons	-29765.9842	ค่าคงที่
	-9.23	

สมการที่สอง

การออม

Hinc	0.7787	รายได้ครัวเรือน
	419.3	
ch014	-1309.2571	จำนวนเด็ก อายุ 0-14 ปี
	-13.21	
Age	-256.9779	อายุ
	-7.53	
Agesq	3.124	อายุ ยกกำลังสอง
	9.78	
Ownh	-1312.731	มีบ้านของตนเอง คัมมี
	-6.48	
Female	1229.7536	เพศหญิง หัวหน้าครัวเรือน
	7.12	
_cons	-6901.9763	ค่าคงที่
	-8.16	

สมการที่สาม

ทรัพย์สินสุทธิ

Size	43.8485	จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
	2.89	
save2	0.0263	การออม
	43.08	
_Iedu1_2	87.384	มัธยมต้น (การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน)
	1.15	
_Iedu1_3	88.5763	มัธยมปลาย
	1.23	

_Iedul_4	181.9308	อาชีวศึกษา
	1.66	
_Iedul_5	356.3701	อุดมศึกษา ป.ตรี
	5	
_Iedul_6	1225.0332	อุดมศึกษา สูงกว่า ป.ตรี
	7.79	
_cons	779.4777	ค่าคงที่
	13.15	

Statistics		
N	25777	
Log likelihood	-841281.7419	
Chi-squares		R2
Eq1	5792.33	Eq1 = 0.143
Eq2	177191.92	Eq2 = .88
Eq3	2106.83	Eq3 = .07

Source: NSO's household survey, 2009

สมการที่หนึ่ง

- ผลลัพธ์ยืนยันว่า การที่มีสมาชิกของครัวเรือนที่ทำงานและสร้างรายได้ (earner) ช่วยให้รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น 8,477 บาทต่อเดือน (เปรียบเทียบกับ 5,097 บาทต่อเดือนในครัวเรือนชนบท)
- อายุของหัวหน้าครัวเรือน กับ รายได้² มีความสัมพันธ์ในลักษณะเส้นโค้ง (quadratic function) กล่าวคือมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในวัยหนุ่มสาว ถึงจุดสูงสุดในวัยกลางคนต่อจากนั้นรายได้ครัวเรือนมีแนวโน้มลดลง (รายได้สูงสุดเมื่ออายุ 82 ปี คำนวณจากค่าสัมประสิทธิ์ age และ agesquared ในสมการ เท่ากับ $1227 / (2 * 7.49)$)
- ทุนมนุษย์ (วัดด้วยจำนวนปีการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน หรือ yred) ช่วยส่งเสริมให้ครัวเรือนสามารถหารรายได้สูงขึ้น 3,589 บาทต่อเดือน (เปรียบเทียบกับ 2,129 บาทต่อเดือนสำหรับครัวเรือนชนบท)

- เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างตามอาชีพ (ตัวแปรคัมมี_Ioccu) ในสมการนี้กำหนดให้ “ผู้บริหาร” (executive) เป็นค่าเปรียบเทียบ เพื่อทดสอบความแตกต่าง ยืนยันว่ามีอาชีพผู้บริหารให้รายได้สูงสุด พิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์อื่นๆ (ติลล) เช่น เสมียนมีค่าติลลเท่ากับ -16,847 บาทต่อเดือน
- ความแตกต่างในภูมิภาค (regional variations) เป็นอีกข้อสันนิษฐานที่ได้ทดสอบ ผลการศึกษายืนยันว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ (ทั้งนี้ปัจจัยอื่นๆคงที่) โดยกำหนดให้ กรุงเทพมหานครเป็นค่าเปรียบเทียบ ผลลัพธ์แสดงว่าภาคเหนือและภาคอีสาน—รายได้ครัวเรือนต่ำที่สุดพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ -23,632 และ -22,640 บาทต่อเดือน

สมการที่สองตัวแปรตามคือการออมของครัวเรือน พบข้อสังเกตที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

- ค่าคงที่ในสมการนี้ติลลเท่ากับ-6,902 บาทต่อเดือน หมายถึง การออมครัวเรือนเริ่มจากค่าติลลแต่การออมจะเพิ่มขึ้นตามตัวแปรสำคัญ คือ รายได้ ค่าความชันเท่ากับ 0.78 แสดงว่าทุก100 บาทของรายได้ที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้การออมครัวเรือนเพิ่มขึ้น 78 บาท (โดยที่ปัจจัยอื่นๆคงที่ — ค่าพารามิเตอร์นี้หมายความถึงผลระยะสั้น ในระยะยาวพฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลง อาจจะมีการบริโภคในระยะยาว) ทำให้ประมาณการว่าครัวเรือนในเมืองเริ่มออมก็ต่อเมื่อรายได้รายได้เกินกว่า 8,849 บาทต่อเดือนขึ้นไป ($y = 6,902 / 0.78 = 8,849$) อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ค่าพารามิเตอร์ 0.78นับว่าสูงมาก ที่เป็นเช่นนี้เกี่ยวกับอิทธิพลของบางครัวเรือนที่มีรายได้สูงมาก (outlier effect)⁴⁰
- การมีเด็กช่วงอายุ 0-14 ปี ทำให้ความสามารถการออมของครัวเรือนลดลง เนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายการเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กประมาณ 1,309 บาทต่อเดือน (เปรียบเทียบกับ 901 บาทต่อเดือนในครัวเรือนชนบท) ซึ่งสะท้อนรายจ่ายการลงทุนในเด็ก (investment in children)
- ผลการศึกษายืนยันว่า ครัวเรือนที่มีบ้านเป็นของตนเอง (ownh = 1) มีความสามารถเก็บออมได้มากกว่าครัวเรือนที่เช่าอยู่อาศัย (ภายใต้ข้อสมมติอื่นๆคงที่) เท่ากับ 621 บาทต่อ

⁴⁰จากการตรวจสอบข้อมูลดิบ พบว่า ครัวเรือนชนบทที่มีรายได้เกินกว่า 200,000 บาทต่อเดือนมีจำนวน 13 ราย และครัวเรือนที่มีรายได้เกินกว่า 100,000 บาทจำนวน 113 ราย โดยประยุกต์ใช้วิธีการ Robust estimator คือการลดน้ำหนักในตัวอย่างที่มีค่า high leverage เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยลดอิทธิพล และ “ความอ่อนไหว”ของค่าประมาณการ ซึ่งประเด็นนี้นักวิจัยจะหาวิธีการคำนวณเพื่อทดสอบ robustness ของค่าประมาณการการออมในลำดับต่อไป

เดือนซึ่งคาดว่าสะท้อนถึงค่าเช่าบ้านและการใช้จ่ายบริโภคนอกบ้าน (สูงกว่าการบริโภคภายในบ้าน)

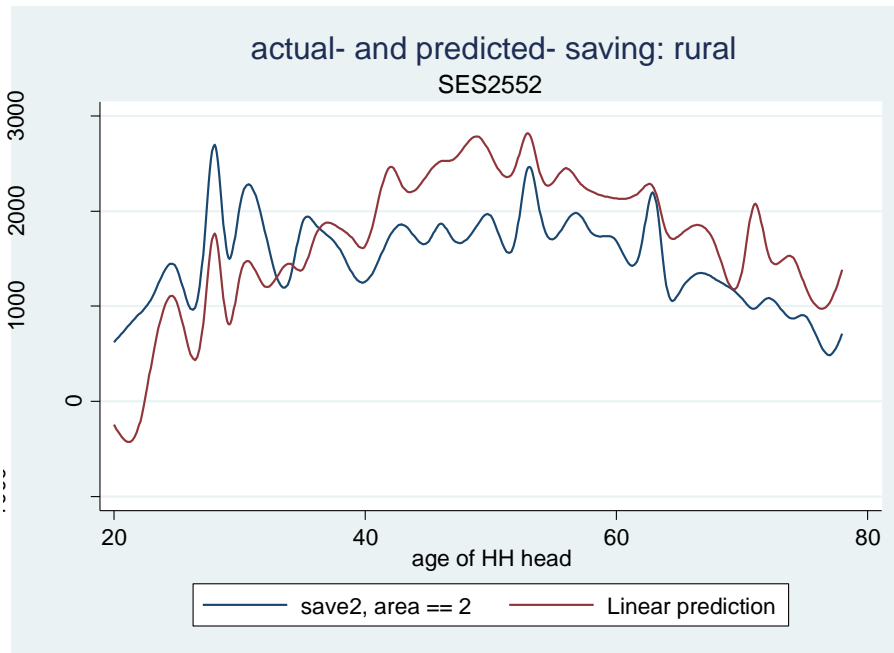
- เพศของหัวหน้าครัวเรือน (ชาย/หญิง) ไม่มีผลทำให้การออมของครัวเรือนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

สมการที่สาม ตัวแปรตามคือทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือน (หน่วยพันบาท) ซึ่งเป็นตัวแปรสต็อก (stock variable)

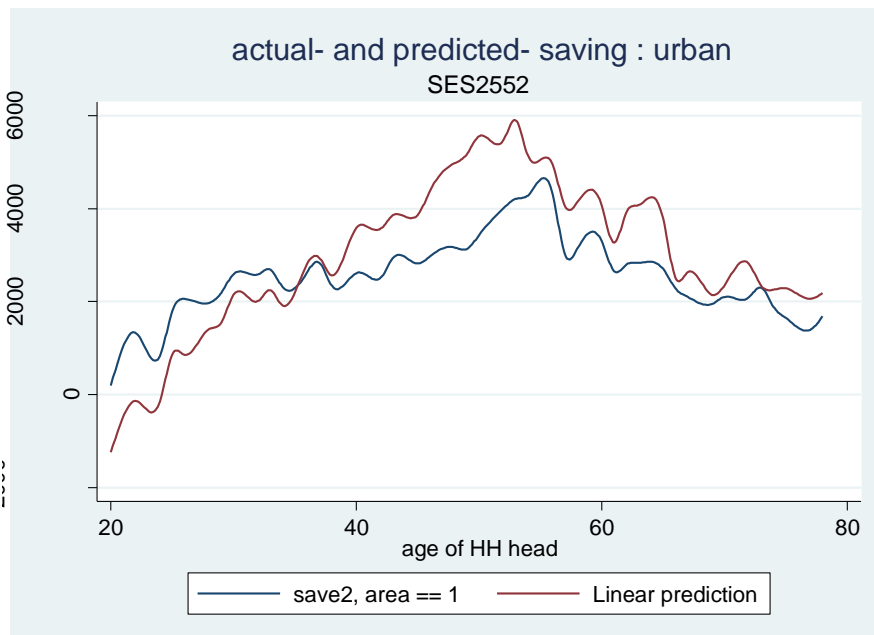
- ผลการศึกษายืนยันว่า ครัวเรือนที่ออมเพิ่มขึ้นทุกหนึ่งพันบาท ต่อเดือน (flow variable) ทำให้ขนาดทรัพย์สินสุทธิ (stock variable) สูงขึ้น 26.3 พันบาท
- ตัวแปรขนาดครัวเรือน (size) กับทรัพย์สินสุทธิมีความสัมพันธ์ในทางบวก ซึ่งตีความได้ว่าการที่มีสมาชิกครัวเรือนเพิ่มขึ้นช่วยให้ครัวเรือนมีรายได้-การออมและทรัพย์สินสูงขึ้น กล่าวคือช่วยกันทำมาหากินและมีทรัพย์สิน (บ้านและที่ดิน ยานพาหนะ เงินตรา) โดยเฉลี่ยเท่ากับ 43.8 พันบาท
- การวิเคราะห์เปรียบเทียบการศึกษา กับ ทรัพย์สินสุทธิของครัวเรือน ยืนยันว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีนัยสำคัญต่อความมั่งคั่ง สมการนี้กำหนดให้ผู้จบประถมศึกษาเป็นค่าเปรียบเทียบ ต่อจากนั้นทดสอบความแตกต่าง (วัดด้วยค่า t-statistics) ยืนยันว่า ผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (Iedu5) มีทรัพย์สินสุทธิสูงกว่าผู้จบประถมศึกษาเท่ากับ 418 พันบาท และหากเปรียบเทียบกับผู้จบมัธยมปลาย เท่ากับ 267.8 พันบาท (= 356.4 – 88.6)

การเปรียบเทียบค่าจริงและค่าพยากรณ์ (การออมของครัวเรือน)

รูปภาพที่ 3-8 เปรียบเทียบการออมค่าจริง และค่าพยากรณ์กรณีครัวเรือนชนบท

รูปภาพที่ 3-9 เปรียบเทียบการออมค่าจริง และ ค่าพยากรณ์ กรณีครัวเรือนในเมือง

ตารางที่ 3-11เปรียบเทียบสถิติการออม ตามช่วงอายุ ค่าจริงและค่าพยากรณ์

ช่วงอายุ	ครัวเรือนชนบท		ครัวเรือนในเมือง	
	การออม ค่า	การออม ค่า	การออม ค่า	การออม ค่า
	จริง	พยากรณ์	จริง	พยากรณ์
<30	1,687.80	1,623.30	2,486.60	1,975.20
30-39	3,604.00	3,351.10	5,446.90	5,454.50
40-49	4,016.40	4,355.60	8,095.40	8,499.60
50-59	5,136.70	4,832.90	11,217.60	10,898.80
60-69	3,825.60	3,933.40	8,609.80	8,115.90
70-79	3,274.60	3,185.40	6,583.80	6,852.90
80+	2,553.10	2,782.20	6,465.60	6,896.00
ค่าเฉลี่ย	3,978.90	3,968.30	7,882.80	7,834.70

ตารางที่ 3-12 อัตราการออมต่อรายได้ เปรียบเทียบชนบทและเมือง

กลุ่มอายุ	การออมต่อรายได้ ชนบท		การออมต่อรายได้ เมือง	
	ค่าจริง	ค่าพยากรณ์	ค่าจริง	ค่าพยากรณ์
<30	0.053	-0.031	0.029	0.255
30-39	0.047	0.058	-0.081	0.11
40-49	0.068	0.129	0.122	0.205
50-59	0.131	0.152	0.184	0.215
60-69	0.109	0.149	0.151	0.144
70-79	0.101	0.14	0.163	0.123
80+	0.098	0.141	0.117	0.069
ค่าเฉลี่ย	0.092	0.123	0.106	0.178

การประมาณการด้วยเทคนิค IV (instrumental variable)

เทคนิค instrumental variable (IV regression) เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ช่วยให้ให้นักวิจัยเข้าใจความสัมพันธ์โดยที่มีตัวแปรภายใน (endogenous variable) เป็นส่วนหนึ่งของ “ตัวแปรต้น” ผู้วิจัยนำเทคนิค

IV มาประยุกต์ใช้กับพฤติกรรมการออม โดยสันนิษฐานว่า การออมขึ้นอยู่กับรายได้ และตัวแปรอื่นๆเช่น จำนวนสมาชิกที่ทำงานและหารายได้เข้าครอบครัว (earner) อาชีพที่หลากหลาย (ค่าคัมมิ) ปีการศึกษา เป็นต้น ตัวแปรรายได้มิได้เป็น “อิสระ” แต่ขึ้นอยู่กับตัวแปรอื่น การใช้เทคนิค IV จะเหมาะสมกับเทคนิค OLS

ตารางที่ 3-13 และ 3-14 แสดงผลการประมาณการการออม โดยใช้ 2 วิธีการหนึ่ง วิธี 2SLS (two-stage least squares) สอง วิธี GMM (generalized method of moments)

ตารางที่ 3-13 ผลประมาณการการออมโดยวิธี 2SLS

Variable	วิธีการ 2SLS		
	การออม ชนบท	การออม ในเมือง	
Hinc	0.3956 33.53	0.492 59.79	รายได้ครัวเรือน
ch014	-396.0948 -3.63	-759.3831 -4.97	จำนวนเด็ก 0-14 ปี
Age	70.7322 1.51	70.6818 1.33	อายุ
Agesq	-0.336 -0.78	-0.2259 -0.45	อายุยกกำลังสอง
Ownh	-181.8661 -0.5	-219.2134 -0.67	มีบ้านของตนเอง
Female	121.3574 0.57	131.131 0.49	หัวหน้าครัวเรือน เพศหญิง
Reg		(base)	กรุงเทพมหานคร
2	(base)	-37.2198 -0.08	ภาคกลาง
3	1868.4436 6.81	1577.027 2.99	ภาคเหนือ
4	802.0548 2.87	1832.5256 3.59	ภาคอีสาน
5	518.3714	443.5474	ภาคใต้

	1.72	0.8	
_cons	-5738.528	-8192.2491	ค่าคงที่
	-4.93	-6.12	
N	15520	25777	
Wald chi-square	1331.8	4645.2	
prob > chi2	0	0	
R2	0.52	0.74	
Root MSE	12128	20498	

ตารางที่ 3-14 ผลประมาณการการออมโดยวิธี GMM

ตัวแปร	วิธีการ GMM		
	การออม ชนบท	การออม เมือง	
Hinc	0.3986	0.4937	รายได้ครัวเรือน
	33.02	59.34	
ch014	-344.4528	-634.6524	จำนวนเด็ก 0-14 ปี
	-3.08	-3.99	
Age	75.2885	81.6598	อายุ
	1.61	1.54	
Agesq	-0.3818	-0.3193	อายุยกกำลังสอง
	-0.89	-0.64	
Ownh	-107.889	-85.292	มีบ้านของตนเอง
	-0.29	-0.26	
Female	54.5439	12.5396	หัวหน้าครัวเรือน
	0.25	0.05	เพศหญิง
Singlefam	674.1464	1010.8375	
	1.86	2.63	
Region			กรุงเทพมหานคร
2	(base)	-60.2934	ภาคกลาง
		-0.12	
3	1886.7735	1533.2303	ภาคเหนือ
	6.88	2.92	
4	833.2993	1793.9901	ภาคอีสาน
	2.98	3.52	
5	522.1755	407.8861	ภาคใต้
	1.73	0.74	
_cons	-6062.8718	-8795.4216	ค่าคงที่
	-5.16	-6.49	
N	15520	25777	
Wald chi-square	1341.3	4676.4	

prob > chi2	0	0
R2	0.523	0.741
Root MSE	12108	20436

บทที่ 4

การออมไม่พอเพียงและความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สิน

ในบทนี้เสนอการวิเคราะห์ “การออมไม่พอเพียง” (saving inadequacy) และความเหลื่อมล้ำของความมั่งคั่งระหว่างครัวเรือนรวย/จนดังอภิปรายในตอนต้นว่าพฤติกรรมการออมในสภาพเป็นจริงมีความหลากหลาย ในขณะที่ครัวเรือนกลุ่มหนึ่งสามารถเก็บออมและสะสมความมั่งคั่งได้ แต่ก็ครัวเรือนของพฤติกรรมมากกว่าหนึ่งในสี่ที่ประสบปัญหา “การออมติดลบ” การวิเคราะห์ในบทนี้เปรียบเสมือนการนำ “แว่นขยาย” ส่องดูกรณีศึกษาครัวเรือนที่ “ออมไม่พอเพียง” และตอนท้ายกล่าวถึงความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สินครัวเรือน อันเกิดจากการออมสะสมของแต่ละครัวเรือน

การออมไม่พอเพียง นิยามศัพท์

การออมไม่พอเพียงนิยามที่หนึ่ง หรือแบบเข้มข้น (strong definition of saving inadequacy หรือ ย่อว่า SIN1) สะท้อนปัญหาที่ค่อนข้างรุนแรง กล่าวคือ ครัวเรือนกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ล้มเหลวในความสามารถการออมยังมีรายจ่ายสูงกว่ารายได้ คือ การออมติดลบ โดยสร้างตัวแปรหุ่นเรียกย่อว่า SIN1 (saving inadequacy 1) มีค่า 0 หรือ 1

$$\text{SIN 1} = 1 \text{ if } S > 0 \text{ หรือ } Y > C$$

$$= 0 \text{ if } S < 0$$

การออมไม่พอเพียงแบบที่สอง หรือแบบอ่อน (weak definition of saving inadequacy หรือเรียกย่อว่า SIN2) เพื่อสะท้อนว่า มีครัวเรือนจำนวนหนึ่งที่เก็บออมได้ (เป็นค่าบวก) แต่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็นทั้งนี้โดยเปรียบเทียบระหว่าง ค่าพยากรณ์ตามแบบจำลอง (predicted saving ย่อว่า s') กับ การออมจริง (actual saving, หรือ s) ก่อนอื่นจำเป็นต้องขยายความว่า การออมของแต่ละครัวเรือน ($S_i, i=1,2,\dots,m$) แปรผันตามสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละครัวเรือน อาทิเช่น อายุ อาชีพ การศึกษา ตำแหน่งหน้าที่การงาน จำนวนสมาชิกครัวเรือน เมือง/ชนบท ฯลฯ จากสมการโครงสร้างที่อธิบายไปแล้วข้างต้น – นำมาพยากรณ์ S' ของแต่ละครัวเรือน ต่อจากนั้นนำมาเปรียบเทียบกับ การออมจริง (S)

ตัวแปรหุ่น SIN2 มีค่า = 1 ถ้า $S < .5 S'$ และ มีค่า = 0 ถ้าเงื่อนไขข้างต้นไม่เป็นจริง

ผลการศึกษา SIN1 และ SIN2 นำมาวิเคราะห์และตีความ ได้ดังนี้

ก) นิยามแบบเข้มข้น หมายถึง การออมติดลบ พบว่าร้อยละ 31 ของครัวเรือนไทยมีปัญหารายจ่ายสูงกว่ารายได้ และวิเคราะห์ย่อยลงไปตามกลุ่ม ว่าปัญหา saving inadequacy 1 ตามฐานะรายได้ ระดับการศึกษา ชนชั้นและอาชีพ พร้อมกับการอภิปรายผล ดังตารางที่ 4-1 และ 4-2

ตารางที่ 4-1 แสดงสัดส่วนของครัวเรือนชนบทจำแนกตามชั้นรายได้ (income class) พร้อมข้อสังเกตและการอภิปรายผล ดังนี้

หนึ่ง ในกลุ่มครัวเรือนรายได้น้อย (income deciles 1, 2) อัตราการออมติดลบค่อนข้างสูง ซึ่งผลลัพธ์เช่นนี้ไม่น่าแปลกใจและสอดคล้องกับสามัญสำนึกโดยทั่วไป ครัวเรือนกลุ่มนี้รายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 5,000 และ 7,559 บาทต่อเดือนตามลำดับ ในขณะที่มีความจำเป็นต้องใช้จ่ายสูง

สอง เมื่อรายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้น โอกาสที่จะเกิดปัญหาการออมติดลบลดลง อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า รายได้ส่วนเพิ่มไม่ใช่หลักประกันว่าจะไม่มี “การออมติดลบ” โปรดสังเกตว่า แม้ในกลุ่มรายได้สูง (deciles = 8-9-10) ก็อาจจะประสบปัญหา รายจ่ายสูงกว่ารายได้ หรือ การออมติดลบ เพียงแต่ความน่าจะเป็นลดลง คือ การ “ออมติดลบ” ในครัวเรือนรายเหลือเพียงร้อยละ 10-20 เหตุใดรายได้สูงแต่ก็มีโอกาสเกิดปัญหาออมไม่พอเพียง? มีคำอธิบายได้หลายประการ (ก) “ความไม่แน่นอน” หรือ “ความผันผวนด้านรายจ่าย” ของครัวเรือน อาจจะเป็นไปได้ว่า รายจ่ายของครัวเรือนนั้นๆ เพิ่มขึ้นด้วยสาเหตุพิเศษอันเนื่องจากการเจ็บป่วยของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง การประสบอุบัติเหตุ ภัยพิบัติธรรมชาติ ฯลฯ ตามทฤษฎีรายได้ถาวร (permanent income hypothesis) เสนอให้แยกแยะระหว่าง รายจ่ายการบริโภคชั่วคราว (temporary consumption) และ รายจ่ายการบริโภคถาวร (permanent consumption) การใช้ข้อมูลปีเดียว (ในที่นี้คือ 2552) อาจเป็นผลจาก “รายจ่ายบริโภคชั่วคราว” ปัญหานี้จะบรรเทาลงหากนักวิจัยใช้ “ผลสำรวจซ้ำตัวอย่าง” (panel data) ที่มาจากการสำรวจหลายรอบ คณะวิจัยจึงขอสนับสนุนให้สำนักงานสถิติแห่งชาติเร่งรัดการจัดเก็บข้อมูลซ้ำตัวอย่าง (repeated sample, panel data) พร้อมกับการเผยแพร่ยังประชาคมวิจัย จะเป็นการขยายพรมแดนความรู้สาขาเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหัวข้อ “การปรับตัวของครัวเรือน” ตามพลวัตและความเปลี่ยนแปลงปีต่อปี

ตารางที่ 4-1 การออมไม่พอเพียงในครัวเรือนชนบท

ชั้นรายได้	การออมไม่พอเพียง			ผู้มีเงินได้ (earner) คน
	นิยามที่หนึ่ง	นิยามที่สอง	รายได้เฉลี่ย บาทต่อเดือน	
	SIN1 สัดส่วน	SIN2 สัดส่วน		
1ยากจน	0.650	0.651	5,000	2.05
2	0.459	0.594	7,559	1.87
3	0.348	0.545	9,472	1.90
4	0.288	0.499	11,375	1.91
5	0.216	0.438	13,411	1.96
6	0.195	0.432	15,941	1.98
7	0.147	0.381	19,428	1.99
8	0.124	0.338	23,705	1.94
9	0.102	0.323	31,640	1.86
10รวยที่สุด	0.056	0.249	59,441	1.75

ที่มาของข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552 การคำนวณโดยผู้เขียน

ตารางที่ 4-2 แสดงผลคำนวณปัญหาการออมไม่พอเพียงในครัวเรือนเมือง โดยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจ เดียวกัน ในกลุ่มรายได้น้อย (1st และ 2nd deciles) โอกาสที่จะเกิดปัญหา “การออมติดลบ” สูงถึง 45% – 65% พร้อมกันนี้เสนอข้อสังเกตว่า การออมติดลบในครัวเรือนยากจนเมือง – รุนแรงกว่าครัวเรือนชนบท สาเหตุเช่นนี้น่าจะเกี่ยวข้องกับค่าครองชีพสำหรับครัวเรือนชนบท—แม้ว่ามีรายได้น้อย แต่ค่าครองชีพต่ำ และมีโอกาสประหยัดรายจ่ายด้วยการบริโภคพืชผักสวนครัวโดยไม่ต้องเสียเงิน แต่วิถีชีวิตของครัวเรือนยากจนในเมือง จำเป็นต้อง “ใช้เงินตรา” ในการดำรงชีพ

ตารางที่ 4-2 การออมไม่พอเพียงในครัวเรือนในเมือง

ชั้นรายได้	การออมไม่พอเพียง		รายได้เฉลี่ย	ผู้มีเงินได้
	นิยามที่หนึ่ง	นิยามที่สอง		
	SIN1	SIN2		
1	0.702	0.602	5,112	1.92
2	0.488	0.538	7,889	1.81
3	0.390	0.526	9,594	1.76
4	0.315	0.507	11,406	1.81
5	0.290	0.495	13,375	1.79
6	0.244	0.495	15,901	1.80
7	0.211	0.481	18,838	1.76
8	0.168	0.449	23,037	1.76
9	0.128	0.428	30,506	1.67
10	0.073	0.327	64,217	1.56

ที่มาของข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552 การคำนวณ โดยผู้เขียน

สาม การวิเคราะห์เปรียบเทียบตามกลุ่มอาชีพ⁴¹(occupational groups) เป็นอีกมิติหนึ่งที่เราให้ความสนใจ โดยสันนิษฐานว่า ความแตกต่างด้านอาชีพน่าจะส่งผลต่อแบบแผนรายได้และรายจ่าย ผลการศึกษาในตารางที่ 4-3 พร้อมกับข้อสังเกตดังต่อไปนี้

- ก) กลุ่มแรงงานเกษตรและแรงงานทั่วไป (agricultural and general worker) กลุ่มพนักงานบริการ/ขาย (sale- and service-worker) และอาชีพพื้นฐาน (basic occupation) มีสัดส่วนออมไม่พอเพียงสูงที่สุด ร้อยละ 30-50
- ข) กลุ่มนักวิชาชีพ (professional) มีอัตราการออมไม่พอเพียง น้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ อาจจะเพราะมีรายได้ค่อนข้างแน่นอนและรายได้สูงกว่าโดยเปรียบเทียบ

⁴¹ การนิยามตามสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งเป็นนิยามที่ใช้ในสากล

ตารางที่ 4-3 การออมไม่พอเพียง ตามอาชีพและสภาพเมือง/ชนบท

อาชีพ	ชนบท		เมือง	
	นิยามที่หนึ่ง	นิยามที่สอง	นิยามที่หนึ่ง	นิยามที่สอง
ผู้บริหาร	0.252	0.354	0.225	0.243
นักวิชาชีพ	0.108	0.200	0.124	0.202
เสมียน	0.152	0.298	0.183	0.354
บริการ-การขาย	0.248	0.403	0.235	0.353
แรงงานทั่วไป	0.356	0.475	0.352	0.452
ช่างผู้ปฏิบัติการ	0.232	0.377	0.242	0.277
อาชีพพื้นฐาน	0.285	0.587	0.250	0.374
ค่าเฉลี่ย	0.292	0.469	0.239	0.283

ที่มาของข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552 การคำนวณโดยผู้เขียน

แบบจำลอง Logit regression

คงอธิบายข้างต้นว่า การออมติดลบหรือออมไม่พอเพียง เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบในระยะยาว และต่อการถือครองทรัพย์สิน คณะวิจัยใช้เทคนิค logit regression เพื่อตอบคำถามว่า การออมติดลบมีสาเหตุหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างไร โดยกำหนดให้ตัวแปรตามคือ SIN1 (ค่าคัมมี 0/1) โดยทดสอบว่า มีความกับตัวแปรอิสระ (ที่สะท้อนสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนอย่างไร)

ตารางที่ 4-4 แสดงผลประมาณการแบบจำลอง logit regression พร้อมกับข้อสังเกตดังนี้

- โอกาสการออมติดลบ ลดลงตามอายุของหัวหน้าครัวเรือนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในเขตชนบท ซึ่งอาจจะเป็นเพราะรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นตามตำแหน่งหน้าที่การงาน ตามประสบการณ์ ซึ่งแปรผันตามอายุของหัวหน้าครัวเรือน
- รายได้เพิ่มขึ้น ทำให้ความน่าจะเป็นของการเกิดปัญหา “การออมติดลบ” ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
- หัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง มีความน่าจะเป็นที่จะเกิดปัญหา “การออมติดลบ” น้อยกว่าเพศชาย อาจจะสืบเนื่องจากมีความระมัดระวังการใช้จ่ายมากกว่าชาย

- มีความแตกต่างของพฤติกรรมกรอมตามชนชั้น (socio-economic class) หมายเหตุ ค่าอ้างอิง หมายถึง ครัวเรือนเกษตร ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีปัญหาออมติดลบมากที่สุด (พิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์ติดลบในรหัสชนชั้นอื่นๆ)

ตารางที่ 4-4 แบบจำลอง logit regression ตัวแปรตามคือ คัมมี “การอมติดลบ”

ตัวแปร	ครัวเรือนเมือง	ครัวเรือนชนบท	ความหมายของตัวแปร
age of HH head	-0.0102	0.0045	อายุของหัวหน้าครัวเรือน
	-1.69	0.55	
Agesq	-0.	-0.0002	อายุยกกำลังสอง
	-0.57	-2.2	
income, '000baht	-0.0708	-0.113	รายได้ (พันบาท)
	-36.48	-33.79	
hinc1000 squared	0	0.0001	รายได้ยกกำลังสอง
	26.34	24.54	
socio2==2	0.0648	0.2332	ผู้ประกอบการ มีลูกจ้าง
	0.71	1.63	
socio2==3	-0.3271	-0.2486	ผู้ประกอบการ ไม่มีลูกจ้าง
	-5.35	-3.72	
socio2==4	-0.4445	0.0246	นักวิชาชีพ
	-5.32	0.22	
socio2==5	-0.3021	-0.195	แรงงานเกษตร/ทั่วไป
	-2.96	-2.53	
socio2==6	-0.4764	-0.1986	ลูกจ้าง
	-7.51	-2.94	
			ผู้ปฏิบัติการในกระบวนการ
socio2==7	-0.874	-0.4153	ผลิต
	-11.33	-6.19	
socio2==8	-0.1555	-0.2659	ผู้ไม่ได้ทำงาน

	-2.43	-4.69	(economically inactive)
Female	-0.1521	-0.0611	เพศหญิง
	-4.47	-1.47	
Constant	0.8511	0.7291	ค่าคงที่
	5.28	3.32	
N	27001	16731	
Log-Lik Full Model:	-11945.731	-8311.895	
LR(12):	3202.648	2311.333	
Prob > LR:	0	0	
McFadden's Adj R2:	0.117	0.121	
Cragg-Uhler	0.177	0.19	
Efron's R2:	0.127	0.144	
Variance of error:	3.29	3.29	
Adj Count R2:	0.025	0.072	
AIC*n:	23917.462	16649.79	
BIC':	-3080.205	-2194.633	
AIC	23917.462	16649.79	

ที่มาของข้อมูล สำนักงานสถิติแห่งชาติ การคำนวณโดยผู้เขียน

หมายเหตุ ใต้ค่าสัมประสิทธิ์ หมายถึง ค่าสถิติ t (t-statistics)

รหัสชนชั้น (socio-economic class) ดูคำอธิบายในภาคผนวก

ค่าอ้างอิงหมายถึงชนชั้นเกษตรกร

ความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สินและการออม

ความมั่งคั่งของครัวเรือน (household wealth) วัดด้วยมูลค่าการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือนซึ่งเป็นผลรวมของทรัพย์สินสี่รายการ ก) มูลค่าบ้านและที่ดินซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัย ข) มูลค่าที่ดินและอาคารที่ใช้เพื่อการพาณิชย์และเป็นที่อยู่อาศัย ค) มูลค่ายานพาหนะ และ ง) การถือครองเงินและตราสารการเงิน

เพื่อให้เปรียบเทียบกันได้ (เนื่องจากสมาชิกครัวเรือนไม่เท่ากัน) จึงคำนวณให้เป็นทรัพย์สินต่อหัว (per capita asset หน่วยบาทต่อคน) พร้อมกับจำแนกครัวเรือนออกเป็น 10 กลุ่ม ซึ่งเรียกว่า wealth decile รหัส =1 หมายถึง น้อยที่สุด รหัส =10 แสดงถึงมีความมั่งคั่งครัวเรือนมากที่สุด

ตารางที่ 4-5 แสดงสถิติเปรียบเทียบเกี่ยวกับทรัพย์สินต่อหัว รายได้ต่อหัวและการออม ขนาดครัวเรือน ซึ่งประจักษ์ได้อย่างชัดเจนว่า ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพย์สินสูงมาก กล่าวคือ ในครัวเรือนร่ำรวย ทรัพย์สินต่อหัวเกินกว่า 2 ล้านบาทเปรียบเทียบกับกลุ่มครัวเรือนยากจนมีทรัพย์สินต่อคนน้อยกว่า 10,000 บาท

ตารางที่ 4-5 แสดงความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สิน SES2552

ชั้นทรัพย์สิน	ทรัพย์สิน				
	ความถี่ครัวเรือน	ต่อหัวบาทต่อคน	รายได้ต่อหัวบาท/คน/เดือน	การออมต่อหัวบาท/คน/เดือน	ขนาดครัวเรือนคน
1น้อยที่สุด	4,497	8,967	4,689	599	3.1
2	4,489	31,801	5,362	901	3.1
3	3,954	64,109	4,519	788	3.5
4	3,819	101,176	4,282	751	3.6
5	3,854	144,016	4,648	896	3.6
6	4,067	196,446	5,443	1,156	3.4
7	4,278	271,586	6,622	1,485	3.3
8	4,499	385,016	8,227	2,094	3.1
9	4,878	611,426	11,504	3,546	2.9
10มากที่สุด	5,495	2,186,447	21,476	8,043	2.5
รวม/ค่าเฉลี่ย	43,830	457,861	8,188	2,239	3.2

อนึ่ง โปรดนำสังเกตความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สิน โดยพิจารณาความแตกต่างระหว่างครัวเรือนราย/จน ในกลุ่มรวย (10th decile) ทรัพย์สินต่อหัวเท่ากับ 2.2 ล้านบาท เปรียบเทียบกับครัวเรือนจน (1st decile) ทรัพย์สินต่อหัวเพียง 8,967 บาท การวัด “relative share” ของชั้นทรัพย์สิน เป็นอีกตัวชี้วัดหนึ่งที่สามารถสื่อสารการกระจุกตัวของความมั่งคั่ง โดยรวมทรัพย์สินของแต่ละ wealth decile หน่วย= ล้านบาท ผลการ

คำนวณพบว่าครัวเรือนตัวอย่างมีทรัพย์สินรวมกันเท่ากับ 53,700 ล้านบาท (ดูตารางที่ 4-6) ในกลุ่มที่มีทรัพย์สินน้อย (1st decile) -- มีมูลค่าทรัพย์สินรวมกันเพียง 130 ล้านบาท เปรียบเทียบกับกลุ่มรวย (10th decile) มีทรัพย์สินรวมกัน 28,500 ล้านบาท แสดงว่ากลุ่มรวยที่สุดถือครองทรัพย์สินเกินครึ่ง (ร้อยละ 53)

ตารางที่ 4-6 ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพย์สิน

ชั้นทรัพย์สิน Wealth decile	มูลค่าทรัพย์สินรวม ล้านบาท	ร้อยละสะสม
1	130	0.24
2	446	0.83
3	898	1.67
4	1,407	2.62
5	2,003	3.73
6	2,732	5.09
7	3,767	7.02
8	5,354	9.97
9	8,489	15.81
10	28,500	53.07
รวม/ค่าเฉลี่ย	53,700	100.00

พร้อมกันนี้แสดงค่าสหสัมพันธ์ ระหว่าง ทรัพย์สินต่อหัว (A) รายได้ต่อหัว (Y) และการออมต่อหัว (S) ในตาราง 4-6 ซึ่งเป็นค่าบวกตรงกับความคาดหมาย

ตาราง 4-7 ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

	capwealth	capinc	Capsave
Capwealth	1		
Capinc	0.37	1	
capsave2	0.22	0.88	1

ตารางที่ 4-7 แสดงดัชนีวัดความเหลื่อมล้ำ (Gini coefficients) ค่าระหว่าง 0-1 ค่า 0 หมายถึง ไม่มี ความเหลื่อมล้ำ ค่า 1 หมายถึงเหลื่อมล้ำสูงที่สุด

การตีความ ค่าสัมประสิทธิ์จินี

- ระหว่าง 0.2 – 0.3 ถือว่าความเหลื่อมล้ำน้อย
- ระหว่าง 0.3 – 0.4 มีความเหลื่อมล้ำพอสมควร
- ระหว่าง 0.4 – 0.5 ความเหลื่อมล้ำสูง
- เกินกว่า 0.6 ถือว่าความเหลื่อมล้ำสูงมาก

สรุปได้ว่า ความเหลื่อมล้ำของทรัพย์สิน และการออม สูงมาก ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ อยู่ระดับสูง

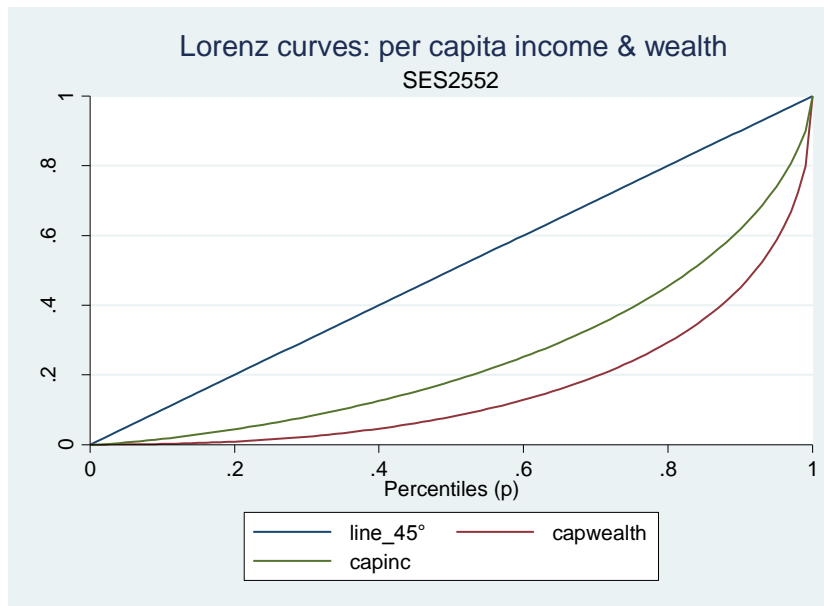
ตารางที่ 4-8ดัชนีวัดความเหลื่อมล้ำ (Gini coefficient)

	ความถี่	สปส. จินี	std err	t-statistics	prob>t
ทรัพย์สินต่อหัว	43829	0.68	0.004	153.58	0.00
รายได้ต่อหัว	43760	0.49	0.003	161.09	0.00
การออมต่อหัว	32455	0.67	0.005	126.67	0.00

หมายเหตุ ค่าย่อ สปส = ค่าสัมประสิทธิ์

รูปภาพ 4-1 แสดงเส้นลอเรนซ์ (Lorenz curve) เพื่อสะท้อนความเหลื่อมล้ำระหว่างทรัพย์สินต่อหัว และ รายได้ต่อหัว พบว่า การเว้าของเส้น หรือลักษณะ “ตกท้องช้าง”ในทรัพย์สินสูงกว่ารายได้ได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับค่าสัมประสิทธิ์ Gini coefficient

รูปภาพที่ 4-1 เส้นลอเรนซ์ของทรัพย์สินต่อหัว และ รายได้ต่อหัว

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552

บทที่ 5

มูลเหตุจูงใจการออมและความตั้งใจถ่ายโอนมรดก

การวิเคราะห์จากข้อมูลปฐมภูมิ

ในบทนี้เสนอผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการออมของครัวเรือนโดยอิงข้อมูลปฐมภูมิสำรวจโดยทีมวิจัย ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2555 ถึงเดือนเมษายน 2556 ประกอบด้วย 1,704 ตัวอย่างครัวเรือน (จาก 17 จังหวัด) เป้าหมายของการสำรวจครั้งนี้เพื่อได้รับข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative data) เป็นการเพิ่มเติมจากข้อมูลเชิงปริมาณโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทีมวิจัยตั้งคำถามเกี่ยวกับมูลเหตุจูงใจการออม (motivation of saving) ความตั้งใจถ่ายโอนมรดก (bequest motive การทำประกันชีวิต (life-insurance) การสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์/กองทุนฌาปนกิจ (contractual saving) ของแต่ละครัวเรือน เพื่อนำมาทดสอบข้อสันนิษฐานบางประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อสันนิษฐานว่าความหวังดีต่อลูกหลาน (altruism towards offspring) และสภาพแวดล้อมชุมชน (community or neighborhood) มีส่วนสำคัญ (นอกเหนือจากรายได้และสถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน) ที่ทำให้พฤติกรรมออมของครัวเรือนแตกต่างกัน

การสำรวจข้อมูลปฐมภูมิ

พฤติกรรมการให้ (giving behavior) และการถ่ายโอนทรัพย์สินข้ามรุ่น (wealth transfer) อาจจะมีใช้สิ่งที่เกิดบ่อยครั้ง--แต่เป็นตัวแปรที่มีความสำคัญ (rare yet an important event) หมายถึง โอกาสที่จะได้รับมรดกหรือของขวัญจากบุพการี ตลอดช่วงชีวิตอาจจะมีครั้งเดียว แต่เป็นการโอนที่มีความสำคัญ (ทั้งตัวเงินและจิตใจ) ดังกล่าวข้างต้นว่า แบบจำลองวงจรชีวิตขยาย ให้ความสำคัญกับหัวข้อ “ความหวังดีภายในครอบครัว” (altruism within family) และเชื่อว่าเป็นสิ่งดำรงอยู่ทั่วไป (แม้ว่ามีใช้ 100%) นอกจากนี้มีความสนใจพฤติกรรมกลุ่ม (group behavior) ซึ่งสะท้อนจิตวิทยาค่านิยมในแต่ละสังคม อาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการออมของครัวเรือน

อีกหัวข้อหนึ่งที่คณะวิจัยให้ความสำคัญ คือ ต้องการทราบว่า ประชาชนไทยโดยเฉลี่ยรับรู้หรือมีข้อมูลสนเทศเกี่ยวกับ พรบ. การออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554⁴² มากน้อยเพียงใด สาระของ พรบ. ฉบับนี้คือการที่รัฐจะสร้างเครื่องมือใหม่ (การออมสมทบ) เพื่อสนับสนุนให้ผู้ใช้จ่ายแรงงานนอกระบบ (ซึ่งคิดเป็นสัดส่วน 2 ใน 3 ในกำลังแรงงาน) ออมระยะยาว และมีบำนาญหลังเกษียณ (old-age pension) อีกนัยหนึ่งคือการขยายหลักประกันทางสังคมให้ครอบคลุมประชากรไทยทุกคน “การออมสมทบ” (supplementary saving) โดยภาครัฐเนื่องจากไม่สามารถจะ “หักรายได้ ณ ที่จ่าย” (withholding income) สำหรับแรงงานนอกระบบ

ตารางที่ 5-1 แสดงการกระจายของตัวอย่างครัวเรือนในการสำรวจครั้งนี้ มีจำนวน 1,738 ครัวเรือน โดยจัดเก็บจาก 17 จังหวัด ในจำนวนนี้ 1,067 ครัวเรือนพำนักในเขตเมือง และจำนวน 671 ครัวเรือนในชนบทผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 1,059 ราย เนื่องจากเพศหญิงมักจะทำงานในบ้าน ในขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามเพศชาย มีจำนวน 679 ราย

ตารางที่ 5-1 การกระจายของผู้ตอบแบบสอบถาม เพศชาย/หญิง

พื้นที่	ชาย	หญิง	รวม
เมือง	470	597	1,067
ชนบท	209	462	671
รวม	679	1,059	1,738

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

⁴²พรบ.การออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554เกิดจากความริเริ่มของภาคประชาชน โดยอย่างยิ่งผู้นำชุมชนและกองทุนสัจจะออมทรัพย์ สถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน ที่ตระหนักถึงข้อจำกัดการออมของประชาชน แม้ว่ากองทุนสัจจะออมทรัพย์เป็นถึงความริเริ่มที่น่าชมเชย แต่มีข้อจำกัด (ปริมาณเงินออมน้อย และสัดส่วนของประชาชนที่เข้าร่วมกองทุนสัจจะฯ น้อยเกินไป) กลุ่มผู้นำได้เรียกร้องให้รัฐบาลตรากฎหมายการออมแห่งชาติ หลักการสำคัญคือการให้เงินออมสมทบจากรัฐบาล (partnership saving) ตัวอย่างเช่น ประชาชนออมเงินแบบสัจจะ 100 บาท รัฐบาลให้การสมทบ 80 บาท เพื่อสะสมเป็นบำนาญเมื่อสูงอายุ การรณรงค์และเรียกร้องดำเนินการผ่านการจัดประชุมและกิจกรรมเป็นเวลาหลายปีก่อนที่กระทรวงการคลังและรัฐบาล (อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) ยอมรับ ได้ยกร่างเป็นกฎหมายและผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาในปี พ.ศ. 2554 โดยกฎหมายให้มีการจัดตั้งกองทุนการออมแห่งชาติ และสำนักงานการออมแห่งชาติ พร้อมกับการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจ สมัครง่ายเป็นสมาชิก ภายในเวลาหนึ่งปี แต่เป็นที่น่าเสียดายว่ามีความล่าช้าของการปฏิบัติงาน เนื่องจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) สั่งการให้พิจารณาทบทวนนโยบาย จึงยังมิได้ดำเนินการ (ข้อมูล ณ กลางปี 2556)

ตารางที่ 5-2 แสดงการกระจายของผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งตามช่วงอายุ(age cohorts) ในการสัมภาษณ์กำหนดให้สอบถามจากหัวหน้าครัวเรือน (หรือผู้ใหญ่ที่เป็นตัวแทนได้ -- ในกรณีที่หัวหน้าครัวเรือนไม่อยู่บ้าน) ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยกลางคน (30-50 ปี)

ตารางที่ 5-2 การกระจายตามอายุและเพศของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มอายุ	หน่วย คน		
	ชาย	หญิง	รวม
<30	96	137	233
30-39	185	290	475
40-49	188	339	527
50-59	151	196	347
60-69	46	68	114
70-79	8	22	30
80 +	5	7	12
รวม	679	1,059	1,738

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

ตารางที่ 5-3 แสดงการกระจายตามระดับการศึกษาและอาชีพ ร้อยละ 29 ของผู้ให้สัมภาษณ์จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 24 จบการศึกษาชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 15 จบมัธยมศึกษาตอนต้นเกี่ยวกับอาชีพ(occupation) ร้อยละ 27 ของตัวอย่างครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจหรือช่วยธุรกิจของครอบครัว(464 คนจากจำนวนทั้งสิ้น 1,714 คน)

ตารางที่ 5-3 การกระจายตามอาชีพและระดับการศึกษา

หน่วย คน

อาชีพ	1	2	3	4	5	6	7	8
เกษตรกร	98	69	24	17	13	7		6
รับจ้าง	89	63	33	33	43	32	1	8
พนักงานเอกชน	15	30	27	10	52	81	7	2
ราชการ	1	13	37	8	26	231	32	3
ธุรกิจ/ช่วยครอบครัว	156	64	38	19	48	115	13	11
อื่นๆ	58	20	15	6	6	24	1	9
ค่าเฉลี่ย	417	259	174	93	188	490	54	39
ร้อยละ x 100	0.24	0.15	0.10	0.05	0.11	0.29	0.03	0.02

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

รหัสการศึกษา 1=ประถมศึกษา 2=มัธยมต้น 3=มัธยมปลาย 4=อาชีวศึกษา ปวช 5=อาชีวศึกษา ปวส.

6=ปริญญาตรี 7=สูงกว่าปริญญาตรี 8=การศึกษารูปแบบอื่น

ตารางที่ 5-4 แสดงสถิติ จำนวนผู้ทำงานหารายได้เข้าครอบครัว(earner)ซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งในแบบจำลอง โดยสันนิษฐานว่า รายได้ครัวเรือน แปรผันทางบวกกับ earner พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีจำนวนผู้ทำงานหารายได้เข้าครอบครัว 1-2 คน (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2 คน) อย่างไรก็ตาม พบความแตกต่างและหลากหลาย มีบางครัวเรือนที่ “จำนวนคนทำงาน” สูงถึง 10 คน ในทางตรงกันมีครัวเรือนอีกส่วนหนึ่งซึ่งไม่มีคนทำงานหารายได้ (earner = 0) อาจเป็นเพราะว่า ครัวเรือนนี้มีรายได้จากทรัพย์สิน (property income) ในรูปเงินบำนาญ ค่าเช่า เงินปันผลหรือดอกเบี้ย

ตารางที่ 5-4 จำนวนคนทำงานหารายได้เข้าครอบครัว (earner)

คน	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละสะสม
0	18	1.04	1.04
1	451	26.13	27.17
2	834	48.32	75.49
3	278	16.11	91.6
4	99	5.74	97.33
5	31	1.8	99.13
6	11	0.64	99.77
7	1	0.06	99.83
8	1	0.06	99.88
10	2	0.12	100
รวม	1,726	100	

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

การออมของครัวเรือน(saving) หมายถึงความสามารถการออมเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน ซึ่งเป็นตัวแปรที่สนใจ และนำไปคำนวณสัดส่วนการออมต่อรายได้ (S/Y) เพื่อความกระจ่างขออธิบายวิธีการได้มาซึ่ง “การวัดการออมของครัวเรือน” (measurement of saving) คณะวิจัยใช้ 2 วิธีการเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลสหภาพการออม

แนวทางหนึ่งคือการสอบถามว่า ครัวเรือนของท่านมีอัตราการออมต่อรายได้ในช่วงใด? โดยสอบถามเป็นช่วงพิสัย (range) เนื่องจากตระหนักว่าเป็นเรื่องยาก (หรือสับสน) ที่จะคาดคั้นให้แต่ละครัวเรือนระบุ การออมเป็นตัวเงินบาทต่อเดือน หรือ บาทต่อปี (อนึ่ง บางครัวเรือนอาจจะไม่สะดวกใจที่จะต้องตอบคำถามดังกล่าว) แต่ถ้าเปลี่ยนคำถามโดยสอบถาม “ค่าพิสัย” ของการออม จะได้รับความร่วมมือมากกว่า โดยมีทางเลือกต่อไปนี้

- ออมไม่ได้หรือไม่มีเงินออม
- ออมระหว่าง1-5% ของรายได้
- การออมระหว่าง5-10% ของรายได้

- การออมระหว่าง10-15% ของรายได้

วิธีสอบถามข้อมูลเช่นนี้อาจจะไม่แม่นยำนัก แต่มีโอกาสได้รับความร่วมมือและคำตอบสูงกว่า เนื่องจากครัวเรือนไทยส่วนใหญ่มีได้จัดทำ “บัญชีครัวเรือน” จึงเป็นการยากที่จะให้ระบุเป็นตัวเลขรายได้ (Y) รายจ่ายบริโภค (C) ในแต่ละเดือนว่ามีมูลค่าเท่าใด? อีกทั้งต้องยอมรับว่า รายการใช้จ่ายของครัวเรือน (consumption items) นั้นมีจำนวนมากด้วยกัน อาทิเช่น รายจ่ายในหมวดอาหาร รายจ่ายหมวดเครื่องนุ่งห่ม หมวดรายจ่ายเกี่ยวกับบ้าน และค่าสาธารณูปโภค รายจ่ายสุขภาพและการศึกษา รายจ่ายนันทนาการ รายจ่ายไม่ใช่การบริโภค (non-consumption) เช่น การซื้อประกันชีวิต การสมทบเข้ากองทุนการออม รายจ่ายเพื่อการบริจาค ฯลฯ

แนวทางที่สองคือการสอบถามขนาดการออม(บาทต่อเดือน) วิธีการนี้ถึงแม้ว่าได้ข้อมูลสนเทศที่แม่นยำ แต่โอกาสได้รับความร่วมมือหรือ อัตราการตอบสนองต่ำกว่า (low response rate)

ตารางที่ 5-5แสดงผลคำนวณ สัดส่วนการออมต่อรายได้(S/Y) ที่คณะวิจัยได้รับจากการสำรวจพร้อมกับข้อสังเกตดังต่อไปนี้

- ร้อยละ 35 ของครัวเรือนตัวอย่างระบุว่า สัดส่วนการออมต่อเงินได้อยู่ในช่วงพิสัยร้อยละ 1-10
- ร้อยละ 23.6 ของครัวเรือนตัวอย่าง ตอบว่า มีความสามารถการออมระหว่าง5-10% ของรายได้
- ร้อยละ 24.3 ของครัวเรือนตัวอย่าง ตอบว่าออมไม่ได้

หมายเหตุ“การออมไม่ได้” อาจจะไม่ได้อาจหมายถึง $S = 0$ แต่เป็นไปได้ที่ $S < 0$ หรือการออมติดลบ⁴³

⁴³ หมายเหตุ การสำรวจของคณะวิจัย แตกต่างจาก SES 2552 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งสอบถามรายได้ และรายจ่ายที่จำแนกออกเป็นรายการย่อย (นับร้อยรายการ) ซึ่งให้รายละเอียดมากกว่า การคำนวณ “การออมติดลบ” จึงทำได้ สำหรับการสำรวจของคณะวิจัยนี้เนื่องจากไม่สามารถสอบถามด้านรายจ่าย (โดยแจกแจงเป็นรายการอย่างละเอียด) -- ถึงกระนั้นพบว่า การที่ครัวเรือนระบุว่า ออมไม่ได้ ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 24.3 ก็ใกล้เคียงกับผลลัพธ์ของ SES2552 ที่ระบุว่า การออมติดลบมีสัดส่วนราวร้อยละ 25

ตารางที่ 5-5 อัตราการออมของครัวเรือน (เทียบกับรายได้)

อัตราการออม			
S / Y			
(%)	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละสะสม
ออมไม่ได้	420	24.33	24.33
1-5%	613	35.52	59.85
5-10%	407	23.58	83.43
10-15%	111	6.43	89.86
15-20%	65	3.77	93.63
>20%	110	6.37	100
รวม	1,726	100	

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

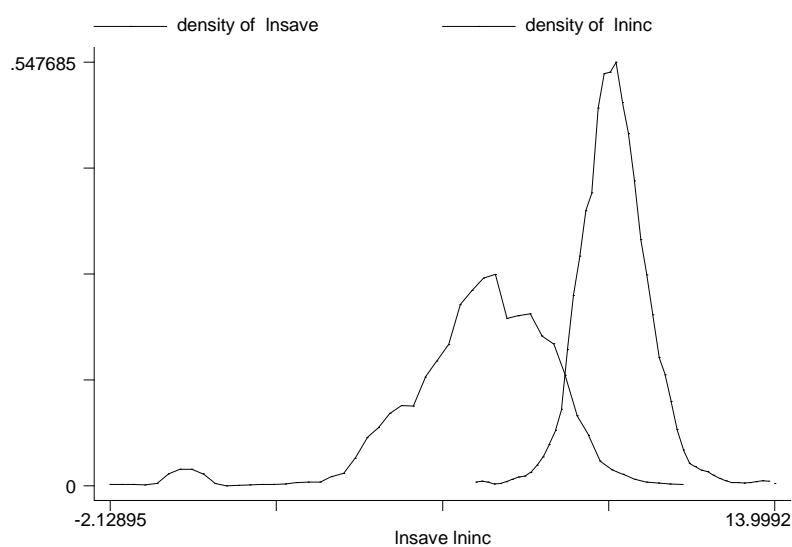
ลำดับต่อมาคือ การวิเคราะห์ขนาดการออม(หน่วยบาทต่อเดือน) โดยนำค่าไปเปรียบเทียบกับรายได้ของครัวเรือน สรุปความว่า ค่าเฉลี่ยการออมต่อรายได้เท่ากับ 8.7% พร้อมกับข้อสังเกตว่าอัตราการออมต่อรายได้เปลี่ยนแปลงตามช่วงอายุ (age cohorts) สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานตามแบบจำลองวงจรชีวิต กล่าวคือ S/Y มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนในวัยกลางคน (ช่วงอายุ 30-60 ปี)เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุอัตราการออมมีแนวโน้มลดลงแต่ยังคงเป็นบวก ค่าเฉลี่ยการออมในหัวหน้าครัวเรือนอายุเกินกว่า70 ปีขึ้นไป เท่ากับร้อยละ 4-5ของรายได้

ตารางที่ 5-6 อัตราการออมต่อรายได้ คำนวณตามช่วงอายุ

ช่วงอายุ	ความถี่	รายได้	การออม	S/Y %
<29	231	31,561.6	2,940.8	9.32
30-39	473	30,673.3	2,637.8	8.60
40-49	525	33,913.5	2,932.0	8.65
50-59	347	43,691.6	3,849.8	8.81
69-69	111	27,737.4	2,441.3	8.80
70-79	29	13,678.8	584.9	4.28
80+	10	11,010.0	632.3	5.74
ค่าเฉลี่ย	1,726	33,806.7	2,952.8	8.73

รูปภาพที่ 5-1 แสดงค่า kernel density estimate ของการออม และ รายได้ (ทั้งสองตัวแปรถูกแปลงให้เป็นค่าลอการิธึมชาติ) รูปภาพด้านซ้ายมือหมายถึงการออม รูปภาพด้านขวามือหมายถึงรายได้ ซึ่งสะท้อนว่า ค่าความแปรปรวน (variance) หรือพิสัย (range) ของตัวแปร S > ตัวแปร Y ซึ่งคล้ายคลึงกับข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ คือ SES2552 เป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่สรุปได้ว่า การออมมีได้ขึ้นอยู่กับรายได้เพียงอย่างเดียว และมีข้อฟังก์ชันเส้นตรงในลักษณะสมการ $S = a Y$

รูปภาพที่ 5-1 kernel density ของการออมและรายได้ครัวเรือน

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

หมายเหตุ

ln(save) หมายถึงค่าลอการิธึมชาติของการออม

ln(income) ค่าลอการิธึมชาติของรายได้

การเปรียบเทียบความแตกต่างของการออมตามอาชีพ

อัตราส่วนการออมต่อรายได้(S/Y) เป็นตัวแปรที่ให้ความสนใจ โดยสันนิษฐานว่าอัตราการออมแตกต่างกันตามอาชีพ (occupation) จากข้อมูลเบื้องต้นมีข้อสังเกตว่า กลุ่มพนักงานเอกชนมีอัตราการออมสูงกว่าอาชีพอื่น โดยเปรียบเทียบ คือ $S/Y = 11\%$ เปรียบเทียบกับอาชีพอื่นร้อยละ 8-9 พร้อมกับการอภิปราย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องปัจจัยแรก รายได้ของพนักงานเอกชนค่อนข้างสูง (40,232 บาทต่อเดือน) เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ย (33,914 บาทต่อเดือน) ปัจจัยที่สอง อาชีพพนักงานเอกชนมีความไม่แน่นอน คือโอกาสการตกงานหรือการเปลี่ยนตำแหน่ง จึงเตรียมการออมสูงกว่ากลุ่มอื่น (เช่น กลุ่มข้าราชการ) อนึ่งมีข้อสังเกตว่าในกลุ่มข้าราชการได้รับเงินเดือนสูงกว่า(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ47,258 บาทต่อเดือน) แต่อัตราการออมต่อรายได้ (S/Y) ในกลุ่มข้าราชการต่ำกว่า (ร้อยละ 7.6)

ตารางที่5-7 รายได้และการออมของครัวเรือน จำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	ความถี่	รายได้	การออม	S/Y %
เกษตรกร	234	22,931.8	1,924.3	8.391
รับจ้าง	301	20,420.6	1,349.1	6.606
พนักงานเอกชน	224	40,231.6	4,430.5	11.012
ราชการ	351	47,257.5	3,606.2	7.631
ธุรกิจ/ช่วยครอบครัว	464	38,699.1	3,597.7	9.296
อื่นๆ	139	21,869.5	2,049.0	9.369
ค่าเฉลี่ย	1,713	33,914.0	2,958.9	8.725

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

สิทธิการได้รับบำนาญผู้สูงอายุ

การมีหลักประกันสังคมเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญ ตามหลักทฤษฎีครัวเรือนที่มีหลักประกันทางสังคมอยู่แล้วอาจจะออมลดลง ซึ่งตำราเศรษฐศาสตร์มักเรียกว่า “ผลการทดแทน” (substitution effects) ระหว่าง “การออมภาคบังคับ” (forced saving) กับ “การออมส่วนบุคคล” (private saving) จากผลการสำรวจของคณะวิจัย พบว่า ร้อยละ 17.8 ของครัวเรือนตัวอย่าง มีสิทธิได้รับบำนาญผู้สูงอายุ ซึ่งคิดเป็นส่วนน้อย ในกลุ่มอาชีพข้าราชการหรือพนักงานของรัฐ รายได้เฉลี่ยเท่ากับ50,412 บาทต่อเดือนนับว่าสูงทีเดียว เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น การออมในกลุ่มนี้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ2,250 บาทต่อเดือน คำนวณเป็นอัตราส่วนต่อรายได้(S/Y) = 4.4%ซึ่งค่อนข้างต่ำ

เปรียบเทียบกับกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีบำนาญ มีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ30,228 บาทต่อเดือน ค่าเฉลี่ยเงินออมต่อเดือนเท่ากับ1,769 บาทต่อเดือน เมื่อคำนวณเป็นสัดส่วนS/Y เท่ากับร้อยละ 5.9ได้ข้อสังเกตว่า

ครัวเรือนที่มีหลักประกันทางสังคม ออมเป็นตัวแทนได้มากกว่า แต่เมื่อคำนวณเป็นอัตราส่วน (S/Y) พบว่าต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหลักประกันทางสังคม

ตารางที่ 5-8 การมีบ้านอาศัยของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือน

การมีบ้านอาศัย	ความถี่	ร้อยละ	รายได้เฉลี่ย	การออมเฉลี่ย
			บาทต่อเดือน	บาทต่อเดือน
มี	306	17.7	50,412.2	2,249.7
ไม่มี	1,420	82.3	30,228.4	1,768.5
รวม	1,726		33,806.7	1,853.8

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

แรงจูงใจการออม (*saving motivation*) เป็นตัวแปรเชิงคุณภาพที่คณะวิจัยให้ความสนใจเป็นพิเศษเพื่อการค้นคว้าหรืออนุมานความตั้งใจถ่ายโอนมรดก (*bequest motive*) ของครัวเรือน และนัยต่อพฤติกรรมการออมของครัวเรือนจากการประมวลข้อมูลพบว่า

- สองในสามของครัวเรือน (ร้อยละ 65) ตอบว่า จุดประสงค์ของการออมเพื่อเตรียมการสำหรับการดูแลสุขภาพในวัยชรา
- ร้อยละ 59 ตอบว่า มีความตั้งใจถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน
- ร้อยละ 49 ตอบว่า ออมเงินเพื่อใช้จ่ายในวัยชรา

เป็นที่น่าสังเกตว่า แรงจูงใจการออมส่วนสำคัญเพื่อตนเอง (*self-interest*) แต่การออมอีกส่วนหนึ่งเพื่อความตั้งใจถ่ายโอนเป็นมรดกให้ลูกหลาน (สะท้อนความหวังดี) โดยมีสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 59

ตารางที่ 5-9 เหตุผลหรือแรงจูงใจการออมของครัวเรือน

หมายเหตุ ตัวแปร binary (0/1)

เหตุผลของ	ความถี่				
การออม	ครัวเรือน	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD	ค่าต่ำ	ค่าสูง
ใช้จ่ายยามสูงอายุ	1726	0.49	0.50	0	1
ให้มรดก	1725	0.59	0.49	0	1
ดูแลสุขภาพ	1725	0.65	0.48	0	1
ท่องเที่ยว	1726	0.23	0.42	0	1

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

คำถามอีกข้อหนึ่ง เกี่ยวกับบทบาทของ**ปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการออม (social dimension of saving)** โดยสันนิษฐานว่า สภาวะแวดล้อมชุมชนอาจมีผลโน้มน้าวพฤติกรรมการออมของครัวเรือน โดยสอบถาม การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์ กองทุนฌาปนกิจ การซื้อประกันชีวิต ผลการศึกษาได้ข้อสังเกตว่า

- ก) หัวหน้าครัวเรือน เพศหญิงเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์มีสัดส่วนร้อยละ 15 สูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนเพศชายซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ร้อยละ 13 การทดสอบด้วย t-test ยืนยันว่า มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ
- ข) ในชุมชนชนบทการเป็นสมาชิกสัจจะออมทรัพย์สูงกว่าเล็กน้อย คือ ร้อยละ 15.6 เปรียบเทียบในเมืองร้อยละ 13.6 ผลทดสอบ t-test เป็นความแตกต่างที่ไม่มีความสำคัญ
- ค) เกี่ยวกับ การสมัครเข้าเป็นกองทุนฌาปนกิจ พบว่าค่าเฉลี่ยร้อยละ 26 ของครัวเรือนสมัครสมาชิกกองทุนฌาปนกิจ ในเขตเมืองเท่ากับร้อยละ 22.5 ในเขตชนบทร้อยละ 32.5ซึ่งสะท้อนค่านิยมของคนชนบทเกี่ยวกับการเตรียมตัวในอนาคต (และไม่ต้องการให้เป็นภาระลูกหลาน)

ตารางที่ 5-10 การเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์ ทดสอบความแตกต่างระหว่างชาย/หญิง

กลุ่ม	ความถี่	ค่าเฉลี่ย	Std. Err.	Std. Dev.
ชาย	676	0.127	0.013	0.333
หญิง	1,050	0.154	0.011	0.361
Combined	1,726	0.144	0.008	0.351
Difference		-0.027	0.017	
t-statistics	=	-1.565		
DF	=	1,724		

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

ตารางที่ 5-11 การเป็นสมาชิกกองทุนฌาปนกิจ เปรียบเทียบระหว่างเมือง/ชนบท

กลุ่ม	Obs	ค่าเฉลี่ย	Std. Err.	Std. Dev.
เมือง	1061	0.225	0.013	0.418
ชนบท	665	0.325	0.018	0.469
รวม	1726	0.264	0.011	0.441
t-statistics	=	-4.594	***	

การเป็นสมาชิกกองทุนสัจจะออมทรัพย์มีสัดส่วนร้อยละ 13-15 ค่อนข้างน้อย ที่เป็นเช่นนี้มิได้หมายความว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่ตระหนักถึงการออมระยะยาว (เพื่อเป็นบำนาญ) แต่อาจจะหมายถึง ครัวเรือนมีอุปสรรคหรือข้อจำกัดบางประการ หนึ่งในกรออมแบบสัจจะ เป็นการผูกพันว่า บุคคลจะต้องออมทุกเดือน (หรือเป็นประจำ) ดังนั้นครัวเรือนที่รายได้ไม่แน่นอน จึงเกิดความกังวลหรือลังเลว่า “ไม่มีกำลังที่จะส่ง” สอง ผู้ออมอาจจะไม่มีความมั่นใจในตัวผู้บริหารเงินกองทุนสัจจะออมทรัพย์ สามครัวเรือนมีช่องทางการออมรูปแบบอื่นที่ “คิดว่าดีกว่า” ตัวอย่างเช่น การฝากเงินในธนาคาร การซื้อหุ้น หรือการถือครองบ้าน และที่ดินในฐานะเป็นการออม สี่ครัวเรือนจำนวนหนึ่งประเมินว่า “ขณะนี้ยังไม่เหมาะสมที่จะออม” เพราะรายได้น้อยยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว และบางคนอาจจะรอให้ถึงเวลาเหมาะสม (เงินเดือนสูงขึ้น) จึงค่อยสมัครเป็นสมาชิก

การได้รับมรดก (inheritance) เป็นอีกตัวแปรที่คณะวิจัยให้ความสนใจและความสำคัญ โดยที่ตระหนักว่าทรัพย์สินของครัวเรือนส่วนหนึ่งมาจากมรดก ในแบบสอบถามตั้งคำถามว่า “ท่านเคยได้รับมรดกในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมาหรือไม่?” หากตอบว่า “ใช่” จะสอบถามต่อไปว่า รูปแบบของมรดกที่ได้รับ (เป็นที่ดิน บ้าน หรือ เงินสด) และมีมูลค่าเท่าใด จากการประมวลผลข้อมูลสรุปเป็นข้อสังเกตได้ว่า

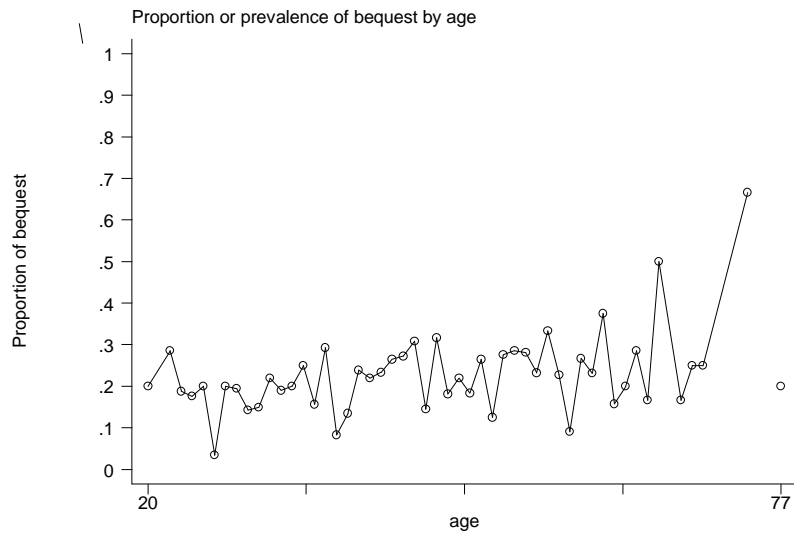
- มีตัวอย่างครัวเรือน 212 ราย (ร้อยละ 12.4) ระบุว่าได้รับมรดกเป็นที่ดินในช่วงเวลาสิบปีที่ผ่านมา มูลค่าของมรดกที่ได้รับมีค่าเฉลี่ย 1.25 ล้านบาท ซึ่งนับว่าสูงพอสมควร
- จำนวน 63 ราย (ร้อยละ 3.7) ตอบว่าได้รับมรดกเป็นบ้านมูลค่าเฉลี่ยของบ้านที่เกิดจากการถ่ายโอนมรดกเท่ากับ 1.1 ล้านบาท
- จำนวน 82 ราย (ร้อยละ 4.8) ตอบว่าได้รับมรดกเป็นเงินสด มูลค่าเฉลี่ยเท่ากับ 6 แสนบาท
- สรุปคือ ร้อยละ 20.9 ของครัวเรือนตอบว่า เคยได้รับมรดกจากบุพการีในช่วงสิบปีที่ผ่านมา

ตารางที่ 5-12 การรับมรดก-ประเภทของทรัพย์สิน-และมูลค่าของมรดก

ตัวแปร	ความถี่	ค่าเฉลี่ย	ค่า Std. Dev.	ค่าต่ำ	ค่าสูง
มรดก ที่ดิน	212	1,252,335	2,904,975	10,000	20,000,000
มรดก บ้าน	63	1,070,000	1,372,717	50,000	6,000,000
มรดก เงินสด	82	598,378	1,812,827	4,000	12,000,000

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

รูปภาพ 5-2 โอกาสการรับมรดกและอายุ

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

ความตั้งใจถ่ายทอดมรดก (*bequest motive*) เป็นอีกคำถามหนึ่งที่บรรจุในแบบสอบถาม โดยที่ระบุทางเลือกเกี่ยวกับ เหตุจูงใจการออมคืออะไร? โดยมีทางเลือก เช่น เพื่อดูแลตนเองยามชรา เพื่อการรักษาพยาบาลในยามชรา และ เพื่อถ่ายทอดเป็นมรดกให้ลูกหลาน ฯลฯ การบันทึกข้อมูลแบบbinary (0 / 1) จากการประมวลผลพบข้อสังเกตว่า ร้อยละ 59 ของครัวเรือนมีความตั้งใจจะถ่ายทอดมรดกให้ลูกหลาน โดยพบว่า ครัวเรือนชนบทมีความตั้งใจถ่ายทอดมรดก สูงกว่าครัวเรือนในเขตเมือง (62% ในชนบทเปรียบเทียบกับ 58%ในเขตเมือง)

ตารางที่ 5-13 เปรียบเทียบการออมกับ ความตั้งใจถ่ายโอนมรดก

ความตั้งใจที่จะ				
ถ่ายโอนมรดก	ความถี่	รายได้	การออม	การออม ร้อยละ
0	702	27,455.5	2,073.7	7.55
1	1,024	38,160.8	3,556.0	9.32
รวม	1,726	33,806.7	2,952.8	8.73
ทดสอบความแตกต่าง				
T	=	-3.8	***	
prob>t		0.0		

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

การทดสอบ mean-comparison test ยืนยันว่า ค่าเฉลี่ยของสองพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (ความเชื่อมั่น 95%)

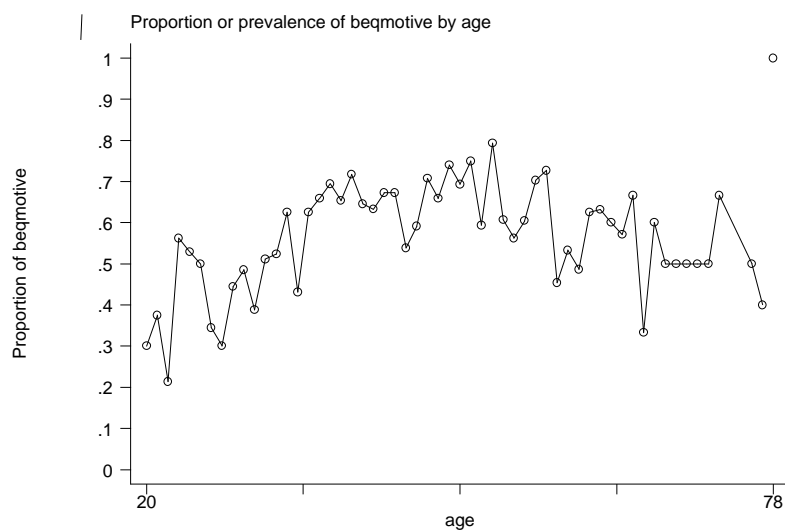
ตารางที่ 5-14 ความตั้งใจถ่ายโอนมรดก เปรียบเทียบระหว่างเมือง/ชนบท

	จำนวนตัวอย่าง	ร้อยละ	ค่า Std err	SD
เมือง	1060	0.58	0.02	0.49
ชนบท	665	0.62	0.02	0.49
รวม	1725	0.59	0.01	0.49
T	=	-1.74		
degree of freedom	=	1723.00		
prob > t		0.04	**	

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

รูปภาพที่ 5-3 แสดงสัดส่วน (ร้อยละ) ของครัวเรือนที่มีความตั้งใจถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลานโดยพบว่าค่าเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 59 นับว่าสูงไม่น้อยทีเดียว อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาในประเทศจีน (Ting Yin 2012)⁴⁴ ซึ่งรายงานผลว่า ครัวเรือนชาวจีนมีความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดกสูงถึงร้อยละ 87 ในเขตเมือง และร้อยละ 75 ในเขตชนบท

รูปภาพที่ 5-3 สัดส่วนของผู้ที่ตั้งใจถ่ายโอนมรดกตามช่วงอายุ

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

การรับรู้ของครัวเรือนต่อนโยบายการออมแห่งชาติ

พรบ. การออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 กำหนดให้กระทรวงการคลังรับผิดชอบในการจัดตั้งกองทุนการออมแห่งชาติ การประชาสัมพันธ์ และดำเนินการ หมายถึง การรับสมัครสมาชิกซึ่งทำงานในภาคไม่เป็นทางการ (informal employment) เข้าเป็นสมาชิกกองทุนตามความสมัครใจ (หมายเหตุ ไม่ครอบคลุมข้าราชการ-รัฐวิสาหกิจ และสมาชิกกองทุนประกันสังคม) เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกออมเงินระยะยาว (เป็น

⁴⁴ Ting Yin 2012 “The will to save in China: bequest motive among older Journal of Japanese Economy พบว่า ความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดกในเขตเมืองของประเทศจีนเท่ากับ 87% ในชนบทเท่ากับ 75%

ประจำทุกเดือนทุกปี) เพื่อได้สิทธิ์เงินบำนาญหรือบำเหน็จในวัยชรา โดยรัฐบาลจะสมทบเงินออมในอัตราส่วนร้อยละ 50-100 (หมายเหตุ แปรผันตามอายุ) .

ผู้วิจัยต้องการสืบค้นว่า ประชาชนไทยโดยทั่วไปได้รับข้อมูลสารสนเทศนโยบายนี้หรือไม่ มีความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนการออมแห่งชาติเพียงใด จากการประมวลแบบสอบถาม สรุปได้ว่า

- มีเพียงร้อยละ 14 เท่านั้นที่รับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ กฎหมายการออมแห่งชาติ สะท้อนความจริงที่ว่าอัตราการรับรู้ของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ
- มีความแตกต่างเรื่องการรับรู้ สำหรับกลุ่มผู้ที่จบอุดมศึกษา--อัตราการรับรู้ข้อมูลกองทุนการออมแห่งชาติอยู่ในช่วงพิสัยร้อยละ 20-36
- การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับ พรบ.การออมแห่งชาติที่ค่อนข้างน้อย น่าจะเป็นผลสืบเนื่องจาก
 - ณ ปลายปี 2556 ยังไม่มีมาตรการรณรงค์ของภาครัฐเกี่ยวกับกองทุนการออมแห่งชาติ แต่ประการใด
 - ความล่าช้าของการจัดตั้งกองทุนการออมแห่งชาติ (ตามนัยของกฎหมายจะต้องจัดตั้งกองทุนการออมแห่งชาติภายในเดือนพฤษภาคม 2555 คือ หนึ่งปีภายหลังจากกฎหมายประกาศในราชกิจจานุเบกษา) แต่ความเป็นจริงกระทรวงการคลังมิได้เร่งรัดให้จัดตั้งตามนัยของกฎหมาย
 - มีประชาชนเพียงส่วนน้อยที่เฝ้าติดตามข้อมูลสนเทศของรัฐ ว่าด้วยมาตรการการเงินและนโยบายขยายหลักประกันทางสังคมของรัฐบาล

ตารางที่ 5-15 การรับรู้ของประชาชนต่อพรบ. การออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554

ระดับการศึกษา	ร้อยละ
ประถมศึกษา	5.67
ม.ต้น	9.58
ม.ปลาย	13.64
ปวช.	19.35
ปวส.	19.15
ป.ตรี	20.16
สูงกว่า ป.ตรี	36.36
อื่นๆ	2.56
ค่าเฉลี่ย	14.31

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

แบบจำลองการออม จากข้อมูลปฐมภูมิ

คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสำรวจปฐมภูมิมาประมาณการความสัมพันธ์ตามแบบจำลองเศรษฐมิติ โดยใช้เทคนิค IV regression โดยสันนิษฐานว่า การออมขึ้นอยู่กับรายได้และตัวแปรด้านสังคม จิตวิทยาอื่นๆ และคาดว่า ตัวแปรรายได้มิได้เป็นอิสระ แต่เป็น “ตัวแปรภายใน” (endogenous variable) ซึ่งรับอิทธิพลจากตัวอื่นๆ จึงเลือกใช้เทคนิค instrumental variable

ผลประมาณการ ความสัมพันธ์แสดงในตารางที่ 5-16 พร้อมกับข้อสังเกตและการอภิปรายผลดังต่อไปนี้

- ตัวแปรรายได้มีความสำคัญต่อการออม ค่าสัมประสิทธิ์คือ เท่ากับ 0.116 หมายความว่า การที่ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น 100 บาท ส่งผลผลงใจให้ออมเพิ่มขึ้นเท่ากับ 11.6 บาท
- ตัวแปรทางสังคม ซึ่งสะท้อนในคัมมี “การมีบ้านอายุ” พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ติดลบอย่างมีนัยสำคัญ หมายถึง ครัวเรือนที่มีบ้านอายุจะออมเงินน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีเงินออม (ทั้งนี้หมายถึง รายได้และปัจจัยอื่นๆเท่ากัน) ค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ -848 บาทต่อเดือน

- การเป็นหนี้สิน (indebtedness) ทำให้ความสามารถการออมของครัวเรือน ลดลงเท่ากับ -539.9 บาทต่อเดือน สืบเนื่องจากงบประมาณครอบครัวจำกัด ส่วนหนึ่งจะต้องนำไปชำระหนี้ จึงทำให้ความสามารถการออมลดลง
- ตัวแปรคัมมีความตั้งใจถ่ายโอนมรดก (bequest motive) พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวก เท่ากับ 341 บาทต่อเดือน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 95%(t-statistics = 1.17)

ตารางที่ 5-16 ผลประมาณการการออมของครัวเรือนสุ่มตัวอย่างโดยวิธี IV regression

Number of obs	=	1712			
F(9, 1702)	=	37.06			
Prob > F	=	0			
Centered R2	=	0.5007			
Uncentered R2	=	0.5621			
Root MSE	=	5590			
save2	Coef.	Std. Err.	Z	P>z	
Income	0.116	0.007	16.02	0.00	รายได้
Member	38.148	83.506	0.46	0.65	จำนวนสมาชิก
Age	-24.474	65.303	-0.37	0.71	อายุ
Agesq	0.149	0.712	0.21	0.83	อายุยกกำลังสอง
Beqmotive	340.616	290.391	1.17	0.24	ตั้งใจถ่ายโอนมรดก
Rural	-195.630	280.649	-0.70	0.49	ชนบท
Pension	-848.165	382.071	-2.22	0.03	การมีบำนาญ
Inherit	483.326	337.525	1.43	0.15	ได้รับมรดกในรอบสิบปี
Indebt	-539.855	279.705	-1.93	0.05	มีหนี้สิน
_cons	-134.275	1,421.978	-0.09	0.93	ค่าคงที่
first-stage eq					
Number of obs	=	1712			
F(21, 1690)	=	13.31			

Prob > F	=	0
Centered R2	=	0.1419
Uncentered R2	=	0.3693
Root MSE	=	52706

Income	Coef.	Std. Err.	T	P>t	
Member	938.249	923.823	1.02	0.31	รายได้
Age	1,895.861	637.587	2.97	0.00	จำนวนสมาชิก
Agesq	-16.614	6.953	-2.39	0.02	อายุ
Beqmotive	6,730.677	2,715.747	2.48	0.01	อายุยกกำลังสอง
Rural	2,346.478	2,719.425	0.86	0.39	ตั้งใจถ่ายโอนมรดก
Pension	8,346.258	4,555.253	1.83	0.07	ชนบท
Inherit	5,706.789	3,185.278	1.79	0.07	มีบ้านอายุ
Indebt	-860.274	2,649.332	-0.32	0.75	ได้รับมรดกในรอบสิบปี
Earner	4,239.449	1,485.945	2.85	0.00	มีหนี้สิน
_Ioccul_3	-701.804	4,764.005	-0.15	0.88	รับจ้าง
_Ioccul_4	7,506.277	5,351.047	1.40	0.16	พนักงานเอกชน
_Ioccul_5	-3,782.355	5,927.004	-0.64	0.52	ข้าราชการ
_Ioccul_8	10,261.790	4,446.593	2.31	0.02	ประกอบธุรกิจครอบครัว
_Ioccul_10	255.436	6,031.767	0.04	0.97	อาชีพอื่น
_Iedu_2	5,542.042	4,324.327	1.28	0.20	มัธยมต้น
_Iedu_3	16,328.360	5,097.033	3.20	0.00	มัธยมปลาย
_Iedu_4	13,753.880	6,246.919	2.20	0.03	ปวช
_Iedu_5	19,232.380	5,018.195	3.83	0.00	ปวส
_Iedu_6	32,677.650	4,436.925	7.36	0.00	ป.ตรี
_Iedu_7	97,384.750	8,198.082	11.88	0.00	สูงกว่า ป.ตรี
_Iedu_8	2,577.825	8,898.994	0.29	0.77	อื่นๆ
_cons	-54,693.2	15,612.890	-3.50	0.00	ค่าคงที่

ที่มา การสำรวจของคณะวิจัย

บทที่ ๖

บทบาทของภาครัฐเพื่อส่งเสริมการออมระยะยาว

ในบทนี้เสนอการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ ในบริบทนี้หมายถึงกองทุนการออมแห่งชาติ ซึ่งมีเป้าหมายสนับสนุนให้ผู้จ้างแรงงานนอกระบบ ออมระยะยาวเพื่อสิทธิ์ได้รับเป็นบำนาญภายในวัยชรา (old age pension) โดยรัฐบาลสัญญาจะให้การออมสมทบ (supplementary saving) กับผู้สมัครเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ ซึ่งตรงกับเจตนารมณ์ของ พรบ.การออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 สารระสำคัญนี้คือการประกาศจัดตั้งกองทุนการออมแห่งชาติ เป็นองค์กรใหม่ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงการคลัง เปิดโอกาสให้ประชาชน (ซึ่งมิใช่ข้าราชการ หรือแรงงานในระบบประกันสังคม) สมัครเป็นสมาชิก ทั้งนี้กำหนดเงื่อนไขให้ สมาชิกออมเงินเป็นประจำ (ทุกปี/ทุกเดือน) โดยรัฐบาลจะอุดหนุนในลักษณะ “การออมสมทบ” ตามเงื่อนไข 50%, 80% และ 100% ขึ้นอยู่กับช่วงอายุของผู้ออม⁴⁵ เมื่อถึงวัยเกษียณ (60 ปี) ผู้ออมจะได้รับบำนาญ (หรือบำเหน็จ) เพื่อการดำรงอยู่ในวัยสูงอายุ (หมายเหตุ ตามข้อกำหนดกองทุนการออมแห่งชาติ จะต้องจัดตั้งภายในหนึ่งปีหลังจากประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่ในสภาพความเป็นจริงไม่ความล่าช้า เนื่องจากรัฐมนตรีสั่งการให้ทบทวนนโยบาย จึงยังมีได้ดำเนินการรับสมัครสมาชิก)

ในบทนี้ผู้วิจัยตั้งประเด็นการวิจัย 2 หัวข้อ หัวข้อแรก ถึงแม้ว่ากฎหมายให้สิทธิ์กับประชาชนที่ทำงานไม่เป็นทางการ (informally employed) สามารถสมัครเป็นสมาชิกกองทุนฯ ซึ่งจะมีจำนวนมากกว่า 25 ล้านคน แต่ในสภาพความเป็นจริงคาดว่า ไม่ใช่ทุกคนจะสมัครเป็นสมาชิก เนื่องจากมีข้อจำกัดและอุปสรรคบางประการ เช่น คนวัยชราที่ไม่สามารถออมเงิน (หรือการออมติดลบ) เพื่อให้สมจริงนักวิจัยจึงสร้างสถานการณ์สมมติ (simulated scenario) กำหนดเงื่อนไขว่า คนวัยชราที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ น่าจะต้องมีความสามารถการออมขั้นต่ำ (อย่างน้อย 500 บาทต่อเดือน) อัตราการสมทบเงินออมต่อรายได้ ระหว่างร้อยละ 3 – 5 ของรายได้ (หมายเหตุ เทียบเคียงกับกองทุนประกันสังคม—ลูกจ้างสมทบในอัตราร้อยละ 5 แต่สำหรับมีผู้เงินเดือนสูงกว่า 15,000 บาท สมทบเพียง 750 บาท เมื่อคำนวณเป็น

⁴⁵เช่น ผู้ออมเงิน 500 บาทในช่วง 20-30 ปี ได้รับการสมทบเพิ่ม 250 บาท แต่ผู้ออมเงิน 500 บาทในวัย 50-60 ปี ได้รับการออมสมทบ 500 บาท

อัตราส่วน น้อยกว่า 5%) จากเงื่อนไขที่กำหนด—ทำการคำนวณว่า เมื่อครบกำหนด (อายุ 60 ปี) บุคคล ตัวอย่างนี้จะได้รับเงินบำนาญเท่าใด ซึ่งเกิดจากกองทุนที่ออมด้วยตนเอง บวกกับ การออมสมทบของ รัฐบาล หัวข้อที่สอง การคำนวณภาระทางการคลังของรัฐบาล ในอนาคต เนื่องจากรัฐบาลให้เงินออม สมทบกับสมาชิก ซึ่งแปรผันตามค่าพารามิเตอร์ อาทิเช่น จำนวนผู้ออม ขนาดของเงินออม ฯลฯ

ข้อสมมติ

- ก) อัตราการออม (saving rate) ของบุคคลตัวอย่าง (representative individual) โดยสันนิษฐานว่า การออมเข้ากองทุนฯ อยู่ในช่วงพิสัย 3% ถึง 5% ของรายได้ครัวเรือน
- ข) อัตราผลตอบแทนที่แท้จริง(real interest rate) ของกองทุนการออมแห่งชาติเท่ากับร้อยละ 1 ต่อปี หมายถึง อัตราผลตอบแทนจากกองทุนการออมลบด้วยอัตราเงินเฟ้อ เท่ากับร้อยละ 1(เช่น อัตราเงินเฟ้อร้อยละ 3 ต่อปี อัตราผลตอบแทนของกองทุนการออมแห่งชาติเท่ากับ ร้อยละ 4 ต่อปี)
- ค) บุคคลตัวอย่างเริ่มทำงานเมื่ออายุ 25 ปี และเกษียณจากการทำงานเมื่ออายุครบ 60 ปีบริบูรณ์
- ง) รายได้ของบุคคลตัวอย่าง เท่ากับ รายได้ ณ ระดับมัธยฐาน (median income) แทนที่จะเป็น ค่าเฉลี่ย (mean income) ด้วยเหตุผลที่ว่า ค่า median value มีคุณสมบัติ robustness สูงกว่า ค่าเฉลี่ย (mean income)⁴⁶

แบบจำลองและข้อสมมติ

ต้องยอมรับว่า การพยากรณ์ว่าจะมีสมาชิกเข้ากองทุนการออมแห่งชาติมากน้อยเพียงใด? เป็นอนาคตที่ไม่มี ใครทราบล่วงหน้าอย่างชัดเจน แต่ถึงกระนั้นก็ตาม มีเหตุผลอันควรที่จะคาดคะเน (หรือพยากรณ์) เพื่อ เตรียมการด้านนโยบาย (การจัดสรรรายจ่ายเพื่ออุดหนุนกองทุนฯ ของรัฐบาล) โดยที่ตระหนักว่าอาจจะมี ความคลาดเคลื่อนในคำพยากรณ์ (ไม่มากนัก) หมายเหตุ ภายใต้ระบบ จะมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กระทรวงการคลังและหน่วยงานระดับพื้นที่ (รับฝากเงินหรือโอนเงินจากประชาชน เช่น หน่วยงาน ไปรษณีย์) ระบบบริหาร ครอบคลุมการบัญชี คอมพิวเตอร์ มาตรการณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ ประชาชน นอกจากนี้ต้นทุนทางการคลัง(fiscal cost) ก็มีความสำคัญ การคาดหมายว่าจะสมาชิกของ

⁴⁶ค่า mean income มีโอกาสผันผวนตามค่า outlier มากกว่า ค่า median income

กองทุนการออมแห่งชาติ จะมีจำนวนเท่าใด การบริหารเงินกองทุน (ซึ่งคาดว่าจะเติบโตขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป) การจัดเตรียมบุคลากรของกองทุนการออมแห่งชาติ เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ครั้งนี้มีความจำเป็นต้องกำหนดข้อสมมติ (assumptions) บางประการ กล่าวคือ

- บุคคลตัวอย่างเริ่มทำงานเมื่ออายุ 25 ปี เกษียณจากการทำงานเมื่ออายุ 60 ปี และมีชีวิตในวัยชราจนถึงอายุ 80 ปี
- รายได้ของบุคคลตัวอย่าง เท่ากับระดับรายได้มัธยฐาน (median income) ซึ่งจะแปรผันตามอายุ ประสบการณ์ทำงาน อาชีพ ระดับการศึกษา สาขาการผลิต ฯลฯ โดยอิงข้อมูลครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ
- อัตราการสมทบเข้ากองทุนการออมแห่งชาติ อยู่ในช่วงพิสัย 3-5% ของรายได้ ซึ่งใกล้เคียงกับการเป็นสมาชิกกองทุนประกันสังคม
- ผู้ที่จะสมัครเข้ากองทุน มีเงินออมระดับหนึ่ง (ขั้นต่ำควรจะมีออมได้ 500 บาทต่อเดือน) บุคคลตัวอย่าง จะสมัครเป็นสมาชิกของกองทุนการออมแห่งชาติ
- คนที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกคือ บุคคลที่ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ (informal worker) เนื่องจากเงื่อนไขให้ข้าราชการ และ แรงงานในระบบประกันสังคม

ตารางที่ 6-1 แสดงข้อมูลครัวเรือนที่ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ (informal sector) โดยใช้ผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552 สรุปว่า ร้อยละ 67 ของผู้ใช้แรงงานทำงานในภาคไม่เป็นทางการ จึงไม่ได้เป็นสมาชิกในระบบประกันสังคม และมีได้เป็นพนักงานของรัฐ/รัฐวิสาหกิจ

ตารางที่ 6-1 สัดส่วนครัวเรือนที่ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ

สภาพการจ้างงาน	ความถี่	ร้อยละ
ไม่เป็นทางการ	29,304	66.86
ทางการ	14,526	33.14
รวม	43,830	100

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2552

การวิเคราะห์ขั้นต่อไปคือ การคำนวณสัดส่วนของครัวเรือนที่ทำงานในภาคไม่เป็นทางการ และ มีความสามารถที่จะออมเงิน (เงินออมของครัวเรือนจะต้องไม่ต่ำกว่า 500 บาทต่อเดือน) พบว่า มีจำนวนครัวเรือนตัวอย่าง 18,771 ราย (จากทั้งหมด 43,830 ราย) คิดเป็นสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 42.8 นำมาเป็นค่าพารามิเตอร์ที่แสดงสัดส่วนครัวเรือนที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ

- อัตราการสมทบเข้ากองทุนการออมแห่งชาติ อยู่ในช่วงพิสัย 3-5% ของรายได้
- การวิเคราะห์โดยอิงกลุ่มอายุ (age cohorts) ตั้งแต่อายุ 25-60 ปี

สมการที่ 1 แสดงอัตราการออมเข้ากองทุนฯ ของแต่ละบุคคล

$$(1)----- S_{it} = k * Y \text{ (median value)}$$

S_{it} = การออมของกลุ่มอายุ i^{th} (age cohorts)

k = สัดส่วนการสมทบเข้ากองทุนต่อรายได้ ระหว่าง 0.03 – 0.05

$Y(\text{median})$ = รายได้มีฐานะของประชากรแต่ละช่วงอายุ (median income by age cohorts)

สมการที่ 2 แสดงอัตราการออมสมทบของรัฐ เข้าบัญชีการออมของสมาชิกแต่ละบุคคล

$$(2)----- S'_{it} = \theta S_{it}$$

S'_{it} = การออมสมทบของรัฐบาล

θ = อัตราการสมทบของรัฐบาล ช่วงพิสัย 0.5 – 1.0 (อีกนัยหนึ่งสมทบ 50% ถึง 100%)

สมการที่ 3 แสดงทรัพย์สิน หรือเงินออมสะสม (accumulated saving) ของสมาชิกแต่ละคน

$$(3)----- AS|_{\text{year}=60} = \sum (1+r)^t * (S_{it} + S'_{it})$$

$AS|_{\text{year}=60}$ = การออมสะสมเมื่ออายุ 60 ปี

$(1+r)^t$ = อัตราผลตอบแทนของกองทุนการออมแห่งชาติ

ตารางที่ 6-2 แสดงผลการประมาณการเงินออมเมื่ออายุครบ 60 ปี พร้อมกับการคำนวณเงินบำนาญ
ในอนาคต (บาทต่อเดือน) เงื่อนไข อัตราการออมเท่ากับร้อยละ 3 ของรายได้

ตารางที่ 6-2 ประมาณการเงินออมของบุคคล และการออมสมทบของรัฐบาล

อายุ	ความถี่	รายได้ มาตรฐาน บาทต่อเดือน	ออมต่อปี		เงินออม สะสมแต่ละปี	เงินออม สมทบโดย รัฐบาล
			3%ของ รายได้ บาทต่อปี	ตัวทวีคูณ โดย ใช้ข้อสมมติ $r=1\%$		
25	34	15,655	5,636	1.417	7,983	3,992
26	45	18,955	6,824	1.403	9,571	4,785
27	59	16,583	5,970	1.389	8,290	4,145
28	65	17,817	6,414	1.375	8,819	4,410
29	77	20,133	7,248	1.361	9,867	4,933
30	117	19,270	6,937	1.348	9,350	8,487
31	100	17,542	6,315	1.335	8,427	7,131
32	119	18,640	6,710	1.321	8,866	6,966
33	140	20,126	7,245	1.308	9,478	7,083
34	127	20,044	7,216	1.295	9,346	7,075
35	210	18,637	6,709	1.282	8,604	6,888
36	214	23,209	8,355	1.270	10,609	6,105
37	230	19,697	7,091	1.257	8,914	7,335
38	273	19,432	6,996	1.245	8,707	6,553
39	260	19,956	7,184	1.232	8,854	6,379
40	353	20,134	7,248	1.220	8,844	6,584
41	288	19,796	7,126	1.208	8,609	6,792
42	409	17,721	6,380	1.196	7,631	5,951

43	347	21,504	7,741	1.184	9,168	5,867
44	321	19,404	6,985	1.173	8,191	5,894
45	418	19,078	6,868	1.161	7,973	5,774
46	384	19,890	7,160	1.149	8,230	5,621
47	403	20,722	7,460	1.138	8,490	5,727
48	481	18,338	6,602	1.127	7,439	5,316
49	383	18,258	6,573	1.116	7,333	5,423
50	489	18,528	6,670	1.105	7,368	7,368
51	369	18,330	6,599	1.094	7,217	7,217
52	615	18,025	6,489	1.083	7,027	7,027
53	461	18,548	6,677	1.072	7,159	7,159
54	487	17,390	6,260	1.062	6,646	6,646
55	445	17,916	6,450	1.051	6,779	6,779
56	531	18,255	6,572	1.041	6,839	6,839
57	475	16,696	6,011	1.030	6,193	6,193
58	505	16,596	5,975	1.020	6,095	6,095
59	456	16,344	5,884	1.010	5,943	5,943
60	551	17,778	6,400	1.000	6,400	6,400
				เงินออม		
				สะสม	242,979	224,880
				การออมเมื่อ		
				อายุ 60 ปี		467,859
				บำนาญบาท		
				ต่อเดือน	(20*12)	1,949

ผลการศึกษา สรุปว่า

กรณีแรกอัตราการออมของบุคคลตัวอย่างเท่ากับร้อยละ 3 ของรายได้ ณ ระดับมัธยฐาน (median income) เงินทุนเมื่อครบหกสิบปี เป็นดังนี้

- การออมของตนเองเมื่ออายุครบ 60 ปี เท่ากับ 242,979 บาท

- การออมสมทบของรัฐบาล เท่ากับ 224,880 บาท
- รวมเงินออมของสมาชิกเมื่ออายุครบหกสิบปีบริบูรณ์ เท่ากับ 467,859 บาท
- เงินบำนาญต่อเดือนเท่ากับ 1,949 บาทต่อเดือน

หมายเหตุ

- การออมสมทบของรัฐบาล แบ่งเป็น 3 อัตรา คือ 50% ในช่วงอายุ 20-29 ปี 80% ในช่วงอายุ 30-49 ปี และ 100% ในช่วงอายุ 50-59 ปี
- อัตราผลตอบแทนที่แท้จริง ($r = 1\%$) หมายถึง ผลตอบแทนหลังหักเงินเฟ้อ เช่น เงินเฟ้อร้อยละ 3 อัตราผลตอบแทนเท่ากับร้อยละ 4

ตารางที่ 6-3 ประมาณการเงินออม (5% ของรายได้) และการออมที่รัฐสมทบเมื่ออายุครบ 60 ปี

อายุ	ความถี่	รายได้ มาตรฐาน บาทต่อเดือน	ออมต่อปี		เงินออม สะสมแต่ละปี	เงินออม สะสมที่ รัฐบาล สนับสนุน
			5%ของ รายได้ บาทต่อปี	ตัวทวีคูณโดย ใช้ข้อสมมติ $r=1\%$		
25	34	15,655	9,393	1.417	13,306	6,653
26	45	18,955	11,373	1.403	15,952	7,976
27	59	16,583	9,950	1.389	13,817	6,909
28	65	17,817	10,690	1.375	14,698	7,349
29	77	20,133	12,080	1.361	16,445	8,222
30	117	19,270	11,562	1.348	15,584	14,145
31	100	17,542	10,525	1.335	14,046	11,886
32	119	18,640	11,184	1.321	14,777	11,610
33	140	20,126	12,075	1.308	15,797	11,805
34	127	20,044	12,026	1.295	15,577	11,792
35	210	18,637	11,182	1.282	14,340	11,479
36	214	23,209	13,925	1.270	17,682	10,175
37	230	19,697	11,818	1.257	14,857	12,224

38	273	19,432	11,659	1.245	14,512	10,921
39	260	19,956	11,974	1.232	14,756	10,631
40	353	20,134	12,080	1.220	14,740	10,974
41	288	19,796	11,877	1.208	14,349	11,320
42	409	17,721	10,633	1.196	12,718	9,919
43	347	21,504	12,902	1.184	15,280	9,778
44	321	19,404	11,642	1.173	13,652	9,824
45	418	19,078	11,447	1.161	13,289	9,623
46	384	19,890	11,934	1.149	13,717	9,369
47	403	20,722	12,433	1.138	14,150	9,545
48	481	18,338	11,003	1.127	12,398	8,861
49	383	18,258	10,955	1.116	12,222	9,038
50	489	18,528	11,117	1.105	12,280	12,280
51	369	18,330	10,998	1.094	12,028	12,028
52	615	18,025	10,815	1.083	11,711	11,711
53	461	18,548	11,129	1.072	11,932	11,932
54	487	17,390	10,434	1.062	11,076	11,076
55	445	17,916	10,750	1.051	11,298	11,298
56	531	18,255	10,953	1.041	11,398	11,398
57	475	16,696	10,018	1.030	10,321	10,321
58	505	16,596	9,958	1.020	10,158	10,158
59	456	16,344	9,806	1.010	9,904	9,904
60	551	17,778	10,667	1.000	10,667	10,667
				เงินออม		
				สะสมเมื่ออายุ		
				60 ปี	404,966	374,800
				ผลรวม		779,766
				บ้านอายุ		
				บาทต่อเดือน	(20*12)	3,249

ผลการศึกษาพบว่า

- เงินออมสะสมของตนเองเมื่ออายุ 60 ปีเท่ากับ 404,966 บาท
- เงินออมสมทบของรัฐบาลตามเงื่อนไขเท่ากับ 374,800 บาท
- รวมเงินออมเมื่ออายุครบ 60 ปีบริบูรณ์เท่ากับ 779,766 บาท
- เงินบำนาญต่อเดือนเท่ากับ 3,249 บาทต่อเดือน

ขนาดกองทุนการออมแห่งชาติ และภาระการคลังของรัฐบาล

การคำนวณขนาดกองทุนการออมแห่งชาติ ขึ้นอยู่กับค่าพารามิเตอร์หลายตัว อาทิเช่น

- ก) จำนวนผู้สมัครเข้ากองทุนการออมแห่งชาติ
- ข) เงินออมเฉลี่ยของสมาชิกแต่ละคน
- ค) อัตราผลตอบแทนของกองทุนการออมแห่งชาติ

กรณีที่ 1 สมมติว่า จำนวนผู้สมัครเข้ากองทุนการออมเท่ากับ 7.5 ล้านคน ซึ่งอนุมานจากค่าพารามิเตอร์ดังต่อไปนี้

- ครัวเรือนทั่วประเทศ มีจำนวน 19.6 ล้านครัวเรือน
- สัดส่วน 42.8% ของครัวเรือนมีความสามารถการออมสูงกว่า 500 บาทต่อเดือน
- คนที่ทำงาน (earner) ค่าเฉลี่ย 1.8 คน ต่อครัวเรือน
- จำนวนผู้ออม ตามศักยภาพเท่ากับ 15 ล้านคน = $0.428 * 19.6 * 1.8$
- อัตราการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุน มีเพียงเท่ากับ 50% ของจำนวนทั้งหมด หมายถึง 7.5 ล้านคนในสิบปีแรก
- อัตราการออมเท่ากับ ร้อยละ 3 ของรายได้มีฐานะ ทั้งนี้ median income แปรผันตามช่วงอายุ

ผลการศึกษา กรณีที่หนึ่ง

- ภาระการคลังเป็นมูลค่าเงิน 48,173 ล้านบาทต่อปี (การออม 3% ของรายได้)
- บำนาญที่จะได้รับเมื่อครบหกสิบปีบริบูรณ์ เท่ากับ 1,949 บาทต่อเดือน

กรณีที่ 2เช่นเดียวกับกรณีที่หนึ่ง—แต่อัตราการออมของสมาชิกเท่ากับ 5% ของรายได้มีฐาน ซึ่ง
ในกรณีขนาดเงินออมเมื่ออายุ 60 ปีบริบูรณ์จะสูงกว่า เงินบำนาญที่จะได้รับในอนาคตสูงกว่า และ
ภาระการคลังของรัฐบาลสูงกว่ากรณีที่หนึ่ง

ผลการศึกษา กรณีที่สอง

- ภาระการคลังจะเพิ่มขึ้นเป็น 95,318 ล้านบาท (การออมเท่ากับ 5% ของรายได้)
- บำนาญที่จะได้รับครบทุกสิบปี เท่ากับ 3,249 บาทต่อเดือน

ผลการศึกษาในบทนี้ สรุปว่า

หนึ่ง จำนวนผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ น่าจะอยู่ระหว่าง 7.5 – 15 ล้านคน
โดยอิงเงื่อนไขว่า บุคคลที่จะสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติเป็นคนที่มีความสามารถ
ออมอย่างน้อยเดือนละ 500 บาท

สอง เงินออมสะสมของบุคคลตัวอย่างเมื่อครบทุกสิบปีบริบูรณ์เท่ากับ 2.4 – 4.0 แสนบาท เมื่อรวม
กับเงินออมสมทบของรัฐบาล เงินออมเมื่อครบทุกสิบปีจะอยู่ในช่วงพิสัย 4.7 – 7.8 แสนบาท

สาม เงินบำนาญที่จะได้รับอยู่ระหว่าง 1,949 – 3,249 บาทต่อเดือน

สี่ ภาระทางการคลังของรัฐบาลในการสมทบเข้ากองทุนการออมแห่งชาติอยู่ระหว่าง 48,173 –
95,138 ล้านบาท

บทที่ ๗

บทสรุป

การออมที่แนวโน้มนลดลงเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นในหลายประเทศทั่วโลก (Juster et.al.2006, Lusardi et.al. 2008, Ottanasio and Rohwedder 2003) พร้อมกับข้อสังเกตว่า อาจจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจและนำไปเป็นห่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคำนึงถึงการเคลื่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจึงเกิดคำถามว่า “ออมพอเพียงหรือไม่” (Skinner 2009) รายงานวิจัยฉบับนี้เน้นศึกษาการออมของภาคครัวเรือนไทย โดยค้นคว้าความแตกต่างของพฤติกรรมการออมของคนไทย จำแนกตามกลุ่มต่างๆ เช่น สภาพเมือง/ชนบท อาชีพ ระดับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครัวเรือนระดับล่างที่มีปัญหาการออมติดลบและออมไม่พอเพียง

วิธีการศึกษาโดยการทบทวนทฤษฎีเศรษฐศาสตร์และแบบจำลองที่เกี่ยวข้อง (เช่น ทฤษฎีวงจรชีวิตขยาย) พร้อมกับรวบรวมหลักฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (SES) นำมาวิเคราะห์ ทดสอบข้อสันนิษฐาน และการพยากรณ์สถานการณ์ โดยมีเป้าหมายขยายองค์ความรู้สาขาเศรษฐศาสตร์ไทยในหัวข้อการออม และการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน การขาดหลักประกันสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแรงงานไม่เป็นทางการ คณะวิจัยใช้แบบจำลองวงจรชีวิตขยาย (extended lifecycle model) เป็นกรอบการวิเคราะห์พฤติกรรมครัวเรือน เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของครัวเรือนอันเกี่ยวข้องกับการหารายได้ (income) การออม (saving) การถือครองทรัพย์สินครัวเรือน (household asset) และความพยายามที่จะสร้างหลักประกัน (บำนาญผู้สูงอายุ) ผ่านกองทุนการออมแห่งชาติ โดยใช้วิธีสถานการณ์สมมติ

ในส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ ผู้วิจัยยังผลสำรวจครัวเรือนโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2552 เป็นฐานข้อมูล ควบคู่กับการสำรวจข้อมูลปฐมภูมิโดยคณะวิจัยเพื่อได้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการเสริม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หัวข้อแรงจูงใจการออมของครัวเรือน ความตั้งใจถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน การเข้าร่วมกองทุนสัจจะออมทรัพย์หรือกองทุนฌาปนกิจซึ่งคาดว่าจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม จิตวิทยา และพฤติกรรมกลุ่ม

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาได้รายงานไว้ในบทที่ 2-6 สามารถสรุปเป็นใจความสำคัญ ดังต่อไปนี้

บทที่สอง ว่าด้วยการทบทวนสถานการณ์การออมของครัวเรือน (household saving) โดยศึกษาจากข้อมูลบัญชีประชาชาติจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วงเวลา 3 ทศวรรษ ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า (ก) อัตราการออมของครัวเรือนไทยมีแนวโน้มลดลง จากเดิมอัตราการออมต่อรายได้ประชาชาติ แปรผันในช่วงร้อยละ 17-18 ในทศวรรษ 1990 อัตราส่วนเดียวกันลดลงเหลือเพียงร้อยละ 11-12 ในระยะหลัง (ข) ที่เป็นเช่นนี้น่าจะสืบเนื่องจากหลายปัจจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวของคนไทยต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ได้แก่ วัฒนธรรมบริโภคนิยมตามวัฒนธรรมตะวันตก ความต้องการสินค้าและบริการรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารและคมนาคม อุปกรณ์คอมพิวเตอร์และสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ ประกอบกับการขยายตัวของสินเชื่อผู้บริโภค การธนาคารและการซื้อสินค้าเงินผ่อน

บทที่สาม ว่าด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลระดับจุลภาค คือครัวเรือน พบว่า (ก) อัตราการออมครัวเรือนไทยโดยเฉลี่ยเท่ากับ 6,387 บาทต่อเดือน เปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 22,396 บาทต่อเดือน เมื่อคำนวณเป็นสัดส่วน S/Y เท่ากับร้อยละ 28 ซึ่งดูเหมือนว่าอัตราการออมสูงพอสมควร แต่ค่าสถิติเช่นนี้อาจจะมีลักษณะลวงตา เนื่องจากการคำนวณแบบถ่วงน้ำหนัก (weighted average ซึ่งหมายถึง ครัวเรือนรายที่มีรายได้/การออมสูง มีน้ำหนักมากกว่าครัวเรือนยากจน) (ข) เมื่อเปลี่ยนวิธีการคำนวณใหม่ โดยวิธี unweighted average หมายถึง น้ำหนักของครัวเรือนราย/จน เท่ากัน พบว่าอัตราการออมต่อรายได้ (S/Y) โดยเฉลี่ยเหลือเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น ซึ่งค่อนข้างต่ำ นอกเหนือจากนี้ พบว่ามีสัดส่วนครัวเรือนไทยถึงร้อยละ 26 ที่มีการออมติดลบ (รายจ่ายเกินกว่ารายได้ และขาดภูมิคุ้มกันตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง) พร้อมกันนี้อภิปรายว่าวิธีการคำนวณทั้งสองแบบมีเหตุผล วิธีคำนวณแบบแรกมีเหตุผล—หากต้องการทราบ “เม็ดเงินออม” โดยเฉลี่ย แต่วิธีคำนวณแบบที่สอง unweighted average เหมาะสมสำหรับ ความเข้าใจพฤติกรรม (การออม) ที่หลากหลาย -- หนึ่ง ในชีวิตจริง – การออมของครัวเรือนราย มิได้นำไปเฉลี่ย (หรือแบ่งให้) ครัวเรือนยากจน ข้อสังเกตจากการวิเคราะห์ในบทนี้ ได้แก่

- สัดส่วนครัวเรือนที่มีการออมติดลบ มีสัดส่วน 26% ของตัวอย่างครัวเรือนทั้งหมด
- อัตราการออมระหว่าง 0-20% ของรายได้ คิดเป็นสัดส่วน 28%
- อัตราการออมระหว่าง 20-30% ของรายได้ คิดเป็นสัดส่วน 15%
- อัตราการออมสูงกว่า 30% ของรายได้ คิดเป็นสัดส่วน 31%

การวิเคราะห์ในบทนี้ได้แยกแยะระหว่างครัวเรือนเมือง และ ครัวเรือนชนบท ด้วยเหตุผลตามหลักการเศรษฐกิจ (การตั้งคำถามว่า to pool or not to pool?) ต่อจากนั้นประมาณการสมการโครงสร้าง โดย

ใช้เทคนิคทางเศรษฐมิติ (SUR=seemingly unrelated regression) ตัวแปรตามในแบบจำลองคือ ก) รายได้ครัวเรือน ข) การออม ค) การถือครองทรัพย์สินครัวเรือน โดยใช้ทฤษฎีวงจรชีวิตขยายเป็นกรอบการวิเคราะห์ พร้อมกับทดสอบข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อตัวแปรตาม อาทิเช่น อายุของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษา อาชีพและชนชั้น ขนาดครัวเรือน จำนวนคนที่ทำงานหารายได้ ฯลฯ ผลประมาณการได้นำไปใช้พยากรณ์และการวิเคราะห์ปัญหา “การออมไม่พอเพียง”

ในบทที่สี่ ผู้วิจัยเสนอการวิเคราะห์ความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาการออมไม่พอเพียง โดยอิงคำนิยามสองแบบ ที่เรียกว่าแบบเข้มขัน (SIN1 = strong definition สะท้อนการออมติดลบ) และแบบอ่อน (SIN2 = weak definition หมายถึง การออมเป็นบวก แต่ต่ำกว่าค่าพยากรณ์ตามแบบจำลองค่อนข้างมาก $S < 0.5 S^*$) ผลการศึกษายืนยันว่า ก) ร้อยละ 26 ของครัวเรือนมีรายจ่ายสูงกว่ารายได้ อีกนัยหนึ่งประสบปัญหา “การออมติดลบ” ข) “การออมไม่พอเพียงตามนิยามแบบอ่อน พบว่า “การออมไม่พอเพียง” มีโอกาสเกิดขึ้นได้กับทุกครอบครัว แม้กระทั่งในครัวเรือนรวย (deciles 8-9-10) ก็มีโอกาสดูประสบปัญหาการออมไม่พอเพียงได้เช่นกันเนื่องจากทุกอาชีพมีโอกาสรับความเสี่ยงของรายได้ หรือ การใช้จ่าย ดังนั้น การออมไม่พอเพียงอาจจะเกิดขึ้น แต่ในกลุ่มอาชีพที่รายได้ต่ำ (เช่น แรงงานเกษตร แรงงานทั่วไป ผู้ปฏิบัติการในโรงงาน) โอกาสที่จะประสบปัญหา “ออมไม่พอเพียง” สูงมาก

บทที่ห้า เป็นบทวิเคราะห์จากการสำรวจปฐมภูมิโดยคณะวิจัย เพื่อได้รับข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการเพิ่มเติม เช่น มุมเหตุจูงใจการออม ความหวังดีของพ่อแม่และการเก็บออมเพื่อเป็นมรดกให้ลูกหลานในวันข้างหน้า การได้รับมรดกจากบุพการีในอดีต (สิบปีที่ผ่านมา) รวมทั้งการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนสำรองออมทรัพย์และกองทุนฌาปนกิจ ซึ่งสะท้อนความไว้วางใจในชุมชน (ทุนทางสังคม) และบทบาทของพฤติกรรมกลุ่ม (group behavior) ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการออมผลการสำรวจของคณะวิจัยพบว่า ร้อยละ 59 ของครัวเรือนมีความรู้สึกหวังดีต่อลูกหลาน (altruistic toward offspring) คือ ความปรารถนาดีที่จะถ่ายโอนมรดกให้เมื่อถึงเวลาอันสมควร ตัวแปรนี้มีส่วนส่งเสริมให้ครัวเรือนอดออมเพิ่มขึ้น ผลลัพธ์เช่นนี้คล้ายคลึงกับรายงานผลการศึกษาในต่างประเทศ

บทที่หก เสนอการวิเคราะห์ด้วยวิธีซิมูเลชัน โดยจำลองสถานการณ์สมมติ กล่าวคือ การสมมติว่ากองทุนการออมแห่งชาติ (ตามนัยของ พรบ. การออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554) ได้ดำเนินการ (หมายเหตุ ในสภาพเป็นจริงถึงแม้ พรบ.การออมแห่งชาติ ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาในกลางปี 2554 แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ทบทวนนโยบายดังกล่าว จึงยังไม่ได้ดำเนินงานประชาสัมพันธ์และ

เปิดรับสมาชิก) พร้อมกับการวิเคราะห์หว่า บุคคลตัวอย่าง (สมัครเป็นสมาชิกกองทุนฯ) ซึ่งทำงานในภาคไม่เป็นทางการ ออมเงินเป็นประจำทุกเดือน ในอัตราส่วนร้อยละ 3-5 ของรายได้ตามลำดับ บุคคลนี้จะเก็บเงินสะสมตลอดการทำงาน รวมเป็นมูลค่าเท่าใดเมื่ออายุครบหกสิบปีบริบูรณ์ บวกกับ “เงินออมสมทบ” ที่บุคคลนี้จะได้รับจากรัฐบาล และการดำรงอยู่ในช่วง 60-80 ปีบุคคลนี้จะได้รับเงินบำนาญจากกองทุนเท่าใด ผลการศึกษาพบว่า *กรณีที่หนึ่ง* (สัดส่วนการออมร้อยละ 3 ของรายได้) เงินออมสะสมตลอดชีวิตเท่ากับ 224,880 บาท เมื่อบวกกับเงินออมสมทบของรัฐบาล กลายเป็น 467,859 บาท บุคคลตัวอย่างนี้จะได้รับเงินบำนาญเท่ากับ 1,949 บาทต่อเดือน (real term) ซึ่งค่อนข้างน้อยและต่ำกว่าเส้นความยากจน ใน *กรณีที่สอง* (ออมร้อยละ 5 ของรายได้) เงินออมสะสมของบุคคลนี้จะเท่ากับ 374,800 บาท บวกกับเงินออมที่รัฐบาลสมทบกลายเป็น 779,766 บาท จะได้รับบำนาญเท่ากับ 3,249 บาทต่อเดือน ยอดเงินบำนาญอาจจะไม่มากนัก แต่สำหรับผู้สูงอายุที่ฐานะทางเศรษฐกิจต่ำหรือปานกลาง เงินบำนาญอันเป็นสิทธิพึงจะได้รับจำนวนนี้นับว่าไม่น้อย น่าจะช่วยให้ผู้สูงอายุดำรงอยู่ในลักษณะ “พึ่งตนเอง” โดยไม่เป็นภาระสำหรับลูกหลานหรือสังคม ต่อจากนั้นคำนวณภาระทางการคลังของรัฐบาล (fiscal cost of policy) โดยประมาณการว่า รายจ่ายเงินอุดหนุนของรัฐบาลเพื่อขยายระบบหลักประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานที่ไม่เป็นทางการ (informal workers) จะอยู่ระหว่าง 48,173 ล้านบาท ถึง 95,318 ล้านบาท แปรผันตามจำนวนสมาชิกกองทุนกองออมแห่งชาติ (หมายเหตุ การวิเคราะห์ครั้งนี้มีได้สมมติว่า แรงงานทุกคนสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ บุคคลที่จะสมัครเข้ากองทุนควรจะสามารถออมอย่างน้อยระดับหนึ่ง (ในบริบทนี้เท่ากับหรือมากกว่า 500 บาทต่อเดือน)

จากข้อมูลปฐมภูมิที่สำรวจโดยผู้วิจัย ยืนยันว่า พฤติกรรมกลุ่ม (group behavior) คือ การจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์/กองทุนฌาปนกิจ ซึ่งดำเนินการภายในหมู่บ้านโดยผู้นำชุมชน มีบทบาทในการโน้มน้าวให้ครัวเรือนออมเพิ่มขึ้น เพื่อได้สิทธิประโยชน์บางอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Lusardi และคณะที่ว่า การให้ความรู้แก่ประชาชนว่าด้วยการออมและการบริหารเงิน (financial literacy) เป็นปัจจัยที่ไม่ควรจะละเลย พร้อมกับสนับสนุนให้ครัวเรือนมีข้อมูลด้านการเงิน สามารถบริหารการออมอย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมผลงานวิจัยของ Lusardi และคณะในสหรัฐ เสนอแนะ “การตลาดเพื่อสังคม” (social marketing) เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการออม ขออ้างอิงคำกล่าวบางตอน *“In this study, we deviate from previous work on saving and undertaking new approach that combines methods from both economics and social marketing. A social marketing approach requires several steps: (1) identify the target population (2) “listen” to that population via multiple data collection methods to discern barriers*

to saving, (3) design an offering (planning aid) that overcomes identified barriers, (4) pretest the planning aid within a subset of the target population, (5) modify the planning aid to maximize effectiveness for the target population, and (6) design a customized offering for other segments of the population” จากผล การศึกษานำไปสู่ข้อเสนอแนะดังนี้ ก) หน่วยงานของรัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนให้มีชุมชนรวมตัวทำ กิจกรรมส่งเสริมการออม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออมระยะยาว ควบคู่กับการจัดตั้งกองทุนการออมแห่งชาติ การรณรงค์ผ่านกองทุนภาคชุมชน ข) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ด้านการเงิน การ ออม การถือพันธบัตรหรือหุ้น รวมทั้งตราสารประเภทใหม่ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเงิน (financial literacy) ในประชาชนทั่วไป⁴⁷ ค) การขยายการออกพันธบัตรรัฐบาล กรุงเทพมหานคร และเทศบาล ซึ่งมี สถานะเงินระดับดีมาก เพื่อการระดมเงินทุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีสภาพคล่อง มีทางเลือกมากขึ้น นอกเหนือไปจากการฝากเงินในสถาบันการเงิน

ข้อจำกัดการวิจัยและข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต

เช่นเดียวกับการวิจัยอื่นๆ รายงานการวิเคราะห์ห้วงบับนี้มีข้อจำกัดและจุดอ่อนบางประการ จึงขอตั้งเป็น ข้อสังเกตพร้อมกับเตือนให้ผู้อ่านใช้วิจารณญาณอย่างถี่ถ้วน

ประการแรก เกี่ยวกับการวัดการออมของครัวเรือน (measurement of household saving) ต้อง ขอมรับว่ามีโอกาสผิดพลาดคลาดเคลื่อนสูง งานวิจัยนี้กำหนดนิยามการออมหมายถึง รายได้ ลบด้วย รายจ่าย การบริโภค ($S = Y - C$) ดังนั้นหาก Y, C ผิดพลาดคลาดเคลื่อนย่อมจะส่งผลทำให้ “ขนาดการออม” คลาดเคลื่อนตามไปด้วย มีความเป็นไปได้ที่การออมต่ำกว่าหรือสูงกว่าความเป็นจริง หนึ่ง ความคลาด เคลื่อนอาจจะเกิดจาก ตัวเลขรายได้ครัวเรือน โดยมีอคติต่ำกว่าความเป็นจริง ครัวเรือนอาจจะ มี “รายได้ เสริม” ซึ่งไม่แจ้งให้พนักงานสัมภาษณ์ของสำนักงานสถิติแห่งชาติปัญหา underreporting of income เป็นสิ่ง ที่พบเห็นโดยทั่วไป และนักวิเคราะห์ของธนาคารโลก เสนอข้อสังเกตว่า เป็นสิ่งที่พบเห็นบ่อยครั้ง เช่น การ ที่ครัวเรือนไม่ระบุแหล่งรายได้เสริม (ซึ่งไม่แน่นอน) สอง ด้านรายจ่ายการบริโภคมีโอกาสคลาดเคลื่อน โดย มีอคติสูงเกินจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายจ่ายในสินค้ำคงทนถาวร (durable goods) ตัวอย่างเช่น การซื้อ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าภายในบ้าน รายจ่ายซ่อมแซมบ้าน รายจ่ายค่าเบี้ยประกันชีวิต ฯลฯ รายการใช้จ่าย

⁴⁷ เท่าที่ผู้เขียนทราบ มีเอกสารวิชาการเพื่อการเผยแพร่ความรู้การเงิน จำนวนไม่มาก เช่น งานเขียนของนวัพร เรืองสกุล “ออมก่อนรวย กว่า” สนับสนุนการพิมพ์โดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และเอกสารเผยแพร่โดยธนาคารแห่งประเทศไทยในลักษณะ “การ์ตูน” ซึ่ง อาจจะเน้นเป้าหมายกลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน อย่างไรก็ตาม เข้าใจว่าการตีพิมพ์เผยแพร่ไม่ได้ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เป็นลักษณะชั่วคราว

เหล่านี้ไม่ใช่เป็นรายจ่ายการบริโภคทั้งหมด(consumption expenditure) สาม เพื่อลดอคติในรายงานวิจัยครั้งนี้รายจ่ายการประกันชีวิต (life-insurance payment) ถูกนำมารวมเป็นการออม มิใช่เป็นรายจ่ายการบริโภค

ประการที่สอง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ การออม และทรัพย์สินครัวเรือน โดยใช้แบบจำลองเศรษฐมิติในที่นี้ใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง (cross-sectional data) ซึ่งมีข้อจำกัด สิ่งที่จะต้องคำนึงต่อไปคือ การศึกษาเชิงพลวัตโดยใช้ข้อมูลซ้ำตัวอย่าง (panel data) อุปสรรคของการวิจัยในปัจจุบันคือ ข้อมูล SES เป็นการสำรวจแบบตัดขวาง (cross-sectional survey) ในประเทศพัฒนาแล้ว-- สันับสนุนให้มีหน่วยงานจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนซ้ำตัวอย่าง (panel survey) จะช่วยให้นักวิจัยวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามกลุ่ม/ข้ามเวลาได้จึงขอสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติและ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เร่งรัดการจัดเก็บสถิติของครัวเรือนซ้ำตัวอย่าง (repeated household sampling) ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้การวิจัยสาขาเศรษฐศาสตร์ก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวข้อความเปลี่ยนแปลงของทรัพย์สิน การออม และ รายได้ การบริหารความเสี่ยงของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม

ประการที่สาม การสำรวจข้อมูลปฐมภูมิโดยคณะวิจัยมีข้อจำกัด เนื่องจากการสุ่มตัวอย่าง (sample size) ถูกจำกัดตามงบประมาณการวิจัย ในโอกาสนี้จึงขอเสนอความเห็นว่าการสำรวจครัวเรือน(SES) ครั้งต่อไปของสำนักงานสถิติแห่งชาติ หากเพิ่มคำถามเกี่ยวกับแรงจูงใจการออม ความตั้งใจถ่ายโอนมรดกให้ลูกหลาน ฯลฯ จะได้แม่นยำยิ่งขึ้น เพราะวิธีการสุ่มตัวอย่างของ NSO มีจุดเด่นตรงที่เป็นการสุ่มตัวอย่างตามหลักทฤษฎี (sampling theory) ครอบคลุมทั้งพื้นที่เมืองและชนบท โดยเก็บตัวอย่างชุมนุมอาคาร (cluster) จากทุกจังหวัดทั่วประเทศ ผลการวิเคราะห์จะแม่นยำและน่าเชื่อถือ

ประการที่สี่ การค้นคว้าในหัวข้อ “การออมไม่พอเพียง” คณะวิจัยกำหนดนิยามและตัวชี้วัดสองประการ คือ นิยามอย่างเข้มงวด (strict definition of saving inadequacy) หมายถึงการออมติดลบ หรือ รายได้สูงกว่ารายได้ และ นิยามแบบอ่อน (weak definition of saving inadequacy) หมายถึง การออมแต่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น โดยเปรียบเทียบระหว่างการออมจริง กับ การออมตามพยากรณ์โดยแบบจำลอง (น้อยกว่า 50%) ผู้วิจัยถือว่าเป็นการกำหนดนิยามเพื่อการใช้งาน (operational definition) เท่านั้น –ผู้อ่านบางท่านอาจจะตั้งข้อกังขา หรือมีความเห็นแตกต่างออกไป เช่น กำหนดนิยาม ร้อยละ 60 หรือ ร้อยละ 70 ของการออมพยากรณ์ อาจจะเหมาะสมกว่า ผู้วิจัยยอมรับว่า นิยามแบบอ่อน เป็นการคำนวณเบื้องต้นเท่านั้น และยินดีรับคำแนะนำ และข้อวิจารณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้อ่าน

ประการที่ห้า การวิเคราะห์ห้รอบกรอบว่าด้วยการสมัครเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติการพยากรณ์เงินออมตลอดช่วงชีวิตเงินออมสมทบโดยรัฐบาล และเงินบำนาญที่คาดว่าจะได้รับ เป็นการคำนวณตามเงื่อนไข เช่น ออมเงินร้อยละ 3-5 ของรายได้ อาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริง อนึ่ง การใช้ข้อสมมติว่าอัตราผลตอบแทนการลงทุนที่แท้จริงเท่ากับร้อยละ 1 อาจจะไม่สมจริง ทั้งนี้ต้องยอมรับว่าการคาดการณ์อัตราดอกเบี้ย และ อัตราเงินเฟ้อในช่วงเวลายาวนาน (30-40 ปี) เป็นเรื่องยาก

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชลดลา หลวงพิทักษ์ 2544 “ลักษณะการออมของครัวเรือนในกรุงเทพมหานคร” วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม)

ชัยวุฒิ อิศวรจิกุล 2541 “การวิเคราะห์การออมโดยใช้แบบจำลองทางเศรษฐกิจในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธนาคารแห่งประเทศไทย 2549 หนังสือการ์ตูนการออม กรุงเทพฯ ธนาคารแห่งประเทศไทย

นวพร เรื่องสกุล 2551 *ออมก่อนรวยกว่า* พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ 2551 “ความสามารถการออมของครัวเรือนไทยและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ” วารสารเศรษฐศาสตร์ศรีนครินทร์วิโรฒ ปีที่ 4 (ม.ค. – ธ.ค.) หน้า 19-49.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ 2555 โครงการวิจัย การประมาณการงบประมาณสำหรับผู้สูงอายุและแหล่งที่มาของเงิน มีนาคม

สมประวิณ มั่นประเสริฐ 2553 “การศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ที่มีต่อแบบแผนการบริโภคของครัวเรือนไทย” รายงานการวิจัยเสนอต่อ สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สมชาย ธนุทิพยกุล 2549 “การศึกษาปัจจัยที่ทำให้สัดส่วนการออมครัวเรือนไทยในช่วงปี 2522-2548 ลดลง” ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สุจิตรา บัวใบ 2526 “พฤติกรรมกรรมการออมของครัวเรือนในเขตเมืองและชนบทของประเทศไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โสภณ โรจน์ธำรง 2537 “พฤติกรรมกรรมการออมของครัวเรือนไทย ผลการวิจัยจากข้อมูลปี 2536” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อิสรา ศานติศาสน์ 2549 การประมาณค่าอุปสงค์ของผู้บริโภค ค่าผู้ใหญ่มูลค่า และการกระจายรายได้ในประเทศไทย พ.ศ. 2531 2533 และ 2535 รายงานผลการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อภิชัย พันธเสน บรรณาธิการ 2549 สัมภาษณ์เรื่องความรู้เศรษฐกิจพอเพียง กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ *บัญชีประชาชาติ* หลายปี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ *บัญชีกระแสเงินทุนแห่งชาติ* หลายปี

ภาษาอังกฤษ

Attanasio, Orazio P. and Miguel Szekely 2001 Household saving in East Asia and Latin America: inequality, demographics, and all that,” Annual World Bank Conference on Development Economics, 2000

Bernheim, B. Douglas, “How strong are bequest motives? Evidence based on estimates of the demand for life insurance and annuities,” *Journal of Political Economy*, 99(5), 899–927, October 1991.

Bernheim, Douglas and Danial Garrett 2003 “The effects of financial education in the workplace: evidence from a survey of households,” *Journal of Public Economics*, 87: 1487-519.

Bernheim, Douglas B., Andrei Shleifer and Lawrence H. Summers 1985 “The strategic bequest motive”, *Journal of Political Economy*, 93(6): 1045-76.

Browning, M., & Lusardi, A. (1996). Household saving: Micro theories and micro facts. *Journal of Economic Literature*, 34(4), 1797–1855.

Carroll, C., Rhee, C., & Rhee, B. (1994). Are there cultural effects on saving? some cross-sectional evidence. *The Quarterly Journal of Economics*, 109(3), 685–700
Clark, Robert L. and Madeline d’Ambrosio 2008 “Adjusting retirement goals and saving behavior: the role of financial education,” in *Overcoming the Saving Slump*, ed. Annamaria Lusardi, pp.237-254, Chicago: University of Chicago Press.

Collins, Susan M. 1991 “Saving behavior in ten developing countries,” in *National Saving and Economic Performance*, eds. B. Douglas Bernheim and John B. Shoven, National Bureau of Economic Research, University of Chicago Press.

Deaton, Angus 1993 *Understanding Consumption* Oxford University Press

- Deaton, Angus 1999 "Saving and growth," in *The Economics of Saving and Growth: Theory, Evidence, and Implications for Policy*, eds. Klaus Schmidt-Hebbel and Luis Serven, Cambridge University Press.
- Deaton, Angus and Christina Paxson 1998 "Aging, saving and the welfare of the elderly in developing Asia" Research Program in Development Studies, Princeton University
- Devaney, S., Anong, S., & Whirl, S. (2007). Household savings motives. *The Journal of Consumer Affairs*, 41(1), 174–186.
- Friedman, M. (1957). *A theory of the consumption function*. Princeton: Princeton University Press
- Gersovitz, Mark 1988 "Saving and development," in *Handbook of Development Economics, Vol.1*, eds. H. Chenery and T.N. Srinivasan, Amsterdam: Elsevier.
- Havanond, Napaporn, John Knodel, and Werasit Sittitrai 1992 "The impact of family size on wealth accumulation in rural Thailand," *Population Studies*, 46: 37-51.
- Heertje, Arnold ed. 1993 *World Savings: An International Survey*, Oxford: Blackwell.
- Horioka, Charles Y., "Japan's Public Pension System in the Twenty-first Century," in Magnus Blömstrom, Byron Gangnes, and Sumner La Croix (eds), *Japan's New Economy: Continuity and Change in the Twenty-First Century*, Oxford University Press Inc., New York, 99–119, 2001.
- Horioka, Charles Y. 2013 "The determinants and long-term projections of saving rates in Southeast Asia," Institute of Social and Economic Research, Osaka University.
- Jongwanich, Juthathip 2010 "The determinants of household and private savings in Thailand," *Applied Economics*, 42(7-9): 965-76.
- Lusardi, Annamaria 2004 "Savings and the effectiveness of financial education," in *Pension Design and Structure: New Lessons from Behavioral Finance*, eds. Olivia S. Mitchell and Stephen Utkus, pp.157-84, Oxford University Press.
- Lusardi, Annamaria ed. 2008 *Overcoming the Saving Slump*, Chicago: University of Chicago Press.

- Ma, Guonan and Wang Yi 2010 “China’s high saving rate: myth and reality,” BIS Working Paper 312, Bank for International Settlements.
- Modigliani, Franco 1986 “Life-cycle, individual thrift, and the wealth of nations,” *American Economic Review*, 76(3): 297-313.
- Modigliani, Franco and Brumberg, Richard 1954 “Utility analysis and consumption function: an interpretation of cross-section data,” in K. Kurihara ed. *Post-Keynesian Economics*, New Brunswick: Rutgers University Press.
- Modigliani, Franco and Ando, Albert 1957 “Tests of the life-cycle of savings: comments and suggestions,” *Bulletin of the Oxford University Institute of Statistics*, 99-124.
- Modigliani, Franco and Ando, Albert 1960 “The permanent income and the life cycle hypothesis of saving behavior: comparison and tests,” in *Consumption and Saving, Vol. 2*, Wharton School of Finance and Commerce, University of Pennsylvania.
- Pootrakool, Kobsak 2005 Long-term Saving in Thailand: Are We Saving Enough and What are the Risk?, Bank of Thailand
- Rosenzweig, Mark R. 2001 “Saving behaviors in low-income countries,” *Oxford Review of Economic Policy*, 17(1): 40-54. ..lack of complete insurance and credit market; simple life-cycle model of saving do not appear to explain long-term savings
- Schunk, Daniel 2009 What determines household saving behavior? An examination of saving motives and saving decisions” Munich Center for the Economics of Aging, Germany.
- Skinner, Jonathan; Are You Sure You're Saving Enough for Retirement? *Journal of Economic Perspectives*, Summer 2007, v. 21, iss. 3, pp. 59-80
- Yin, Ting 2012 “[The 'will' to save in China: The impact of bequest motives on the saving behavior of older households](#)” *Japanese Economy*, Fall 2012, v. 39, iss. 3, pp. 99-135
- Wei, Shang-Jin and Xiaobo Zhang 2011 “The competitive saving motive: evidence from rising sex ratios and saving rates in China” *Journal of Political Economy*, 119(3): 511-64.

Weil, David N. 1994 "The saving of the elderly in micro and macro data sets," *Quarterly Journal of Economics*, 109: 55-81.